

FORTIFIKACIJSKI SUSTAV GRADA ŠIBENIKA OD XV. DO XVII. STOLJEĆA

Radovčić, Bruna-Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:728768>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**FORTIFIKACIJSKI SUSTAV GRADA ŠIBENIKA OD XV. DO XVIII.
STOLJEĆA**

BRUNA-PAULA RADOVČIĆ

Split, 2024.

Odsjek: Odsjek za povijest umjetnosti

Studij: Diplomski studij Povijesti umjetnosti i Filozofije

FORTIFIKACIJSKI SUSTAV GRADA ŠIBENIKA OD XV. DO XVIII. STOLJEĆA

Student:

Radovčić Bruna-Paula

Mentorica:

prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić

Split, srpanj 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Razrada.....	3
2.1. O Šibeniku.....	3
2.2. Povijesne okolnosti vezane za izgradnju tvrđava grada Šibenika.....	6
2.2.1. Tvrđava sv. Mihovila.....	6
2.2.2. Tvrđava sv. Nikole.....	6
2.2.3. Tvrđava sv. Ivana i Barone.....	8
2.3. Tvrđava sv. Mihovila.....	13
2.3.1. Forma tvrđave.....	14
2.3.1.1. Rušenja i obnove koje je tvrđava sv. Mihovila pretrpjela u periodu od 1116. do 1752. godine.....	16
2.3.1.2. Kaštel sv. Mihovila.....	21
2.3.1.2.1. Grbovi na kaštelu sv. Mihovila.....	26
2.3.1.3. Predprostor uz istočnu i južnu stranu kaštela.....	31
2.3.1.4. Zapadni i sjeverni podzid.....	32
2.3.1.5. „Dvostruki bedemi“.....	35
2.3.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi.....	38
2.3.3. Stanje tvrđave prije obnove.....	42
2.3.4. Revitalizacija.....	43
2.4. Tvrđava sv. Nikole.....	45
2.4.1. Forma tvrđave.....	45
2.4.1.1. Intervencije na tvrđavi sv. Nikole koje su uslijedile u vrijeme mletačke uprave i austrijske uprave.....	60
2.4.1.1.1. Intervencije na tvrđavi u vrijeme mletačke uprave.....	60

2.4.1.1.2. Intervencije na tvrđavi u vrijeme austrijske uprave	61
2.4.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi.....	63
2.4.3. Stanje tvrđave prije obnove.....	66
2.4.4. Revitalizacija	67
2.5. Tvrđava sv. Ivana.....	69
2.5.1. Forma tvrđave.....	69
2.5.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi.....	76
2.5.3. Stanje tvrđave prije obnove.....	81
2.5.4. Revitalizacija	82
2.6. Tvrđava Barone	84
2.6.1. Forma tvrđave.....	84
2.6.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi.....	85
2.6.3. Stanje tvrđave prije obnove.....	88
2.6.4. Revitalizacija	90
3. Zaključak	92
4. Literatura	93
5. Prilozi	97
Sažetak.....	105
Summary.....	105

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je fortifikacijski sustav grada Šibenika od XV. do XVIII. stoljeća. Rad je podijeljen na šest primarnih naslova. Prvi naslov rada odnosi se na općenite informacije o gradu Šibeniku, njegovom postanku, imenu i zaštitniku. Zatim se u drugom naslovu obrađuju poznati podatci o povijesnim okolnosti vezanim za izgradnju tvrđava grada Šibenika. Drugi naslov podijeljen je na tri zasebna poglavlja: prvo se odnosi na povijesne okolnosti vezane za izgradnju tvrđave sv. Mihovila, drugo vezano za tvrđavu sv. Nikole te posljednje, treće se odnosi na povijesne okolnosti vezane za tvrđavu sv. Ivana i Barone iz razloga što ih iste povijesne okolnosti vežu. Sljedeća četiri naslova posvećena su tvrđavama grada Šibenika, kronološki poredane prema vremenu izgradnje. Svaki od ovih naslova podijeljen je na četiri podnaslova: forma tvrđava, konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi, stanje tvrđave prije obnove i podnaslov revitalizacija. U podnaslovima „Forma tvrđave“ obrađuju se podatci poput: položaj tvrđave, oblik i forma, tehnike gradnje, pojedini fortifikacijski elementi tvrđave, faze gradnje, arhitekti i drugi ljudi zaslužni za izgradnju pojedine tvrđave, također obrađeni su grbovi i natpisi pronađeni na tvrđavama. Važno je naglasiti da kako bi se što detaljnije obradila forma tvrđave sv. Mihovila, to poglavlje podijeljeno je na pet podnaslova. Prvi podnaslov odnosi se na rušenja i obnove koje je tvrđava sv. Mihovila pretrpjela u periodu od 1116. do 1752. godine, drugi podnaslov odnosi se na kaštel sv. Mihovila u kojem je u zasebnom poglavlju obrađena tema grbova pronađenih na samom kaštelu, treći podnaslov odnosi se na predprostor uz istočnu i južnu stranu kaštela, zatim podnaslov zapadni i sjeverni podzid i naposljetku dvostruki bedem. Poglavlje forma tvrđave sv. Nikole podijeljeno je na dva dijela: prvi se odnosi na intervencije na tvrđavi za vrijeme mletačke uprave, a drugi na intervencije za vrijeme austrijske uprave. Drugi podnaslov odnosi se na arheološka istraživanja i konzervatorsko-restauratorske poduhvate na tvrđavama iz različitih godina. Treći podnaslov pod nazivom „Stanje tvrđave prije obnove“ odnosi se najviše na poznato stanje tvrđava od 1990.-ih do godina početka njihove obnove. Posljednji, peti podnaslov posvećen je procesu koje su tvrđave doživjele tijekom revitalizacije. Važno je naglasiti kako u ovom diplomskom radu nisu obrađeni manji fortifikacijski dijelovi grada Šibenika koji odgovaraju vremenskom periodu od XV. do XVIII. stoljeća poput: bastion sv. Bernarda, bastion sv. Katarine koji su porušeni krajem XIX. stoljeća, te bedem izgrađen u smjeru od obale do tvrđave sv. Mihovila

najkasnije početkom XVI. stoljeća, on je također fragmentarno sačuvan.¹ Razlog tomu je manjak znanstvenih izvora koji obrađuju te elemente. Posljedično tomu, diplomski rad se prvenstveno fokusira na četiri tvrđave grada Šibenika: Sv. Mihovil, sv. Nikola, sv. Ivan i Barone. Ove tvrđave su središnje komponente šibenskog fortifikacijskog sustava i opsežno su proučavane te predstavljaju bogat izvor podataka za detaljnu analizu.

¹ Pavić J. (2018.), Šibenik grad tvrđava/ Vodič kroz fortifikacije Šibenika i njegovog distrikta u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 30./31.

2. Razrada

2.1. O Šibeniku

Šibenik je svoj pisani trag započeo 1066. godine ispravom hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. te je zbog toga poznat još kao i Krešimirov grad.² Postojanje grada prije tog datuma teže je odrediti zbog nepostojanja povijesnih datuma. Drugim gradovima duž jadranske obale lakše je odrediti početnu granicu postanka, dublje povijesne korijene koje najčešće pronalazimo kod naselja starih Ilira, grčkih kolonija ili rimskih urbanih središta.³ Nastanak i rast Šibenika usko su povezani s dolaskom slavenskog naroda na Balkan i političkim razvojem hrvatske zajednice u jadranskoj regiji.⁴ Slijedom toga, Šibenik je jedan od najstarijih hrvatskih gradova na našem primorju.⁵ Osim municipalnog upravljanja, Šibeniku je 1298. godine, nakon stoljetne borbe s trogirskim biskupima, formalno priznata vlastita biskupija i status grada (civitas).⁶ Brojni povijesni dokumenti spominju Šibenik kao civitas, a njegove stanovnike kao cives.⁷ Prema navodima Slavka Grubišića, poznato je da su prvi stanovnici grada Šibenika bili težaci, ribari i trgovci, s naglašenim fokusom na pomorsku trgovinu, koja je u ranom srednjem vijeku bila usko isprepletena s gusarstvom.

Ono što je poznato je da je Šibenik nastao kao utvrđeni castrum, ta se gradnja pripisuje Hrvatima najkasnije od VIII. do X. stoljeća.⁸ Do druge polovice XI. stoljeća nastaje kao jedno od naselja pod vlašću hrvatskih kraljeva Petra Krešimira IV., Zvonimira i Stjepana II.

Odabir položaja Šibenika postaje očit kada se uzme u obzir njegov geografski položaj - smješten na ušću rijeke Krke, u srednjem priobalnom području između Biograda i Trogira, gdje nije bilo drugih gradova.⁹ Smješteno na vrhu strmog klanca koji se uzdiže šezdeset metara iznad mora, ovo je mjesto pružalo strateške prednosti za uspješnu obranu i izvrsnu vidljivost te kontrolu nad prostranom prirodnom lukom i zamršenim arhipelagom i kopnenim okruženjem.¹⁰ Stoga je lako za povjerovati da su upravo ti razlozi bili ključni u odabiru ove lokacije za izgradnju Šibenika kao

² Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 5.

³ Isto, str. 5.

⁴ Isto, str. 5.

⁵ Isto, str. 5.

⁶ Zenić M. (2010.), Stari Šibenik kalama, skalama i butama, Zagreb: Zagrebački holding podružnica AMG, str. 14.

⁷ Isto, str. 14.

⁸ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 13./14.

⁹ Isto, str. 13./14.

¹⁰ Isto, str. 13./14.

utvrde-castruma.¹¹ Prepoznatljiva topografija unutar gradskih zidina zasigurno je odredila oblikovanje urbanog sklopa Šibenika koji se održao i danas. To uključuje složenu mrežu krivudavih ulica, malih trgova, strmih stubišta, zasvođenih prolaza, nepravilnih stambenih blokova zamršenih tlocrta, kao i planiranih , uređenih područja.¹² Ovi elementi pokazuju genijalnu prilagodbu gradnje neravnom terenu i pridonose trajnom šarmu šibenskog urbanog rasporeda.¹³

Slika 1. Detalj Šibenika

Postoji nekoliko teorija o etimologiji imena Šibenika, no niti jedna nije univerzalno prihvaćena u znanstvenoj zajednici, stoga se to pitanje ostavlja otvorenim za daljnja istraživanja.¹⁴ Prema teoriji hrvatskog humaniste i pjesnika Jurja Šižgorića Šibenčanina (1420.-1509.) ime Šibenika moglo bi se povezati s prisutnošću šiba na tom području.¹⁵ Druga teorija, koju je iznio hrvatski umjetnik i znanstvenik Petar Kaer, tvrdi da bi ime Šibenika moglo potjecati od plemena Šubića, hipoteza potkrijepljena lingvističkim i povijesnim razmatranjima.¹⁶ Drugačije tumačenje pak nudi Josip Smolaka, povezujući ime Šibenik s češkom riječi „šibenice“ što u prijevodu znači vješala

¹¹ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 13./14.

¹² Zenić M. (2010.), Stari Šibenik kalama, skalama i butama, Zagreb: Zagrebački holding podružnica AMG, str. 13.

¹³ Isto, str. 13.

¹⁴ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 9.

¹⁵ Isto, str. 8.

¹⁶ Isto, str. 8.

ili gubilište.¹⁷ Smolaka nagađa da je u arhaičnom lokalnom jeziku izraz „vješala“ možda imao sličnu konotaciju, a odnosio se na brdo na koje su dovođeni osuđenici na kazne, pogubljenja ili vješala.¹⁸ Taj je naziv, prema Smodlaki, naknadno pripisan utvrđi i gradu podignutom na tom mjestu.¹⁹ Kao što je ranije navedeno, važno je naglasiti kako su te teorije i dalje predmet kontinuiranih znanstvenih istraživanja zbog nedostatka uvjerljivih dokaza.²⁰

Vrijedno je istaknuti i gradskog zaštitnika, sv. Mihovila, čiji lik krasi grb grada Šibenika. U poluokruglom štitu u srebrenom polju je lik arhanđela svetog Mihovila; mladolik; crnokos; bijele tunike; crvenog plašta; bijelih uzdižućih krika; u lijevoj ruci drži zlatnu kuglu s križem; nogama, zlatnim čizmama gazi crnog vraga; desnom rukom i zlatnim kopljem probada njegovu glavu.²¹

Slika 2. Grb grada Šibenika

¹⁷ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 9.

¹⁸ Isto, str. 9.

¹⁹ Isto, str. 9.

²⁰ Isto, str. 9.

²¹ Šibenik, Statut grada Šibenika, <https://www.sibenik.hr/stranice/statut-grada-sibenika/26.html>, pristup 13.10.2023.

2.2. Povijesne okolnosti vezane za izgradnju tvrđava grada Šibenika

Autori obrađeni u ovom radu su S. Grubišić, M. Zenić, J. Ćuzela, T. Pavičić i Z. Gunjača, a bave se temom povijesnih činjenica vezanim za grad Šibenik i okolnosti vezane za izgradnju tvrđava grada Šibenika.²²

2.2.1. Tvrđava sv. Mihovila

Za razliku od ostalih tvrđava, točna godina izgradnje ili arhitekt su nepoznati, također manje su poznate i povijesne okolnosti vezane za njezinu izgradnju. Poznato je da u darovnici hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. zapisano ime naselja koje u XI. stoljeću bijaše zacijelo uz stariju utvrdu i prostor oko nje.²³ Ono što možemo pretpostaviti jest da jedan od razloga izgradnje tvrđave sv. Mihovila, prvobitno utvrde-castruma sv. Mihovila, vjerojatno bio njen strateški položaj na strmom klancu.²⁴ Kao što je već spomenuto ovo mjesto je omogućilo učinkovitu obranu i osiguralo izvrsnu točku za nadzor i kontrolu prostrane prirodne luke, razvijenog arhipelaga i okolnog zemljišta.²⁵ Njezinom izgradnjom na brdu također je stvorena obrambena točka oko koje se prvo razvio suburbij, a potom i sam grad Šibenik.²⁶

2.2.2. Tvrđava sv. Nikole

Potaknuta osvajanjem Skradina od strane Osmanskog Carstva 1522. godine, izgradnja tvrđave na ulazu u kanal sv. Ante započela je 1540. godine.²⁷ Osvajanje strateški važnog Šibenika omogućio bi Osmanlijama uspostavljanje pomorskog puta prema Skradinu, olakšavajući trgovinu i transport resursa.²⁸ Time je ugrožena sigurnost šibenske luke i samog grada.²⁹ Prijetnja Šibeniku od Osmanlija, koji su željeli osigurati prolaz kroz šibensku luku prema Skradinu i često napadali grad – dopirući do gradskih zidina – natjerala je Šibenčane da od mletačke vlasti zatraže jače utvrđenje grada, osobito s morske strane.³⁰ Plemičko vijeće Venecije udovoljilo je tom zahtjevu,

²² Grubišić S. (1974.) lit. br. 1.; Z. Gunjača (1976.) lit. br. 2. Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Pavičić T. (2008.) lit. br. 5
Zenić M. (2010.) lit. br. 6.

²³ Vezić P. (2016.), Tvrđava kao *teatron* u Šibeniku i Grad kao kulisa u Dubrovniku, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, Vol. XIII No. 3-4, str. 4, Zagreb, str. 4.

²⁴ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 10.

²⁵ Isto, str. 10.

²⁶ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 27.

²⁷ Isto, str. 75.

²⁸ Isto, str. 75.

²⁹ Isto, str. 75.

³⁰ Isto, str. 75.

priznajući da nadzor nad Šibenikom znači i dominaciju nad tim dijelom Jadrana.³¹ Važno je napomenuti kako je grad Šibenik s morske strane u XIV. i XV. stoljeću bio branjen i nadziran s dvije *torrette*³² izgrađene s obe strane kanala na ulazu u šibensku luku.³³ Kako bi sam kanal i samim time grad Šibenik bili što bolje zaštićeni s morske strane, 1524. godine, Malatesta Baglioni, vojni kapetan, predložio je izgradnju tvrđave na ulazu u kanal.³⁴ Odnosno njegov prijedlog podrazumijevao je gradnju dviju tvrđava: jedne na zapadnoj stani kanala, na kojoj se nalazila crkvice sv. Andrije, a druge na istočnoj strani kanala, na otočiću Ljuljvcu na kojem se nalazila crkva sv. Nikole.³⁵ Nužnost podizanja utvrde na otoku Ljuljvcu zagovarao je i Aloisie de Canal u službenom izvješću koje podnio mletačkom Senatu u travnju 1525. godine.³⁶ Unatoč prijedlogu iz 1524. godine da se tvrđava izgradi, do same realizacije proteklo je puno vremena.³⁷ Odnosno do 1539. godine kada su u Dalmaciju u mletačku službu stigla dva istaknuta inženjera iz obitelji Sanmicheli, Michele³⁸ i njegov nećak Gian Girolamo^{39,40} Njihov zadatak je bio običi strateški važne gradove i njihova utvrđenja te procijeniti stanja istih i dati prijedloge za njihova poboljšanja.⁴¹ Giangirolamo posjetio je Primošten i Šibenik, a nakon procjene fortifikacija Šibenika predložio je izgradnju tvrđave na ulazu u kanal sv. Ante, što je i bilo prihvaćeno.⁴²

Godine 1542. gradnja tvrđave bila je u punom jeku, a dopremljene su velike količine građevinskog materijala za nadsvođenje bastiona⁴³ i izgradnju kortine^{44,45} U to vrijeme sudbina stare crkve sv. Nikole čekala je odluku projektanta Gianagirolamo Sanmichelija.⁴⁶ Izvješće koje ukazuje da će crkva biti srušena ako Sanmicheli pristane sugerira da nije postojao fiksni projekt

³¹ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 75.

³² Tal. torre – toranj, kula, izvor: <http://www.internationalfortresscouncil.org/mfdpublic/36>, pristup 13.10.2023.

³³ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 75.

³⁴ Isto, str. 75.

³⁵ Isto, str. 76.

³⁶ Isto, str. 76.

³⁷ Isto, str. 76.

³⁸ O biografiji i radu Michela Sanmichelija pogledati: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 12.

³⁹ O biografiji i radu Giangirolamo Sanmichelija pogledati: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 18.

⁴⁰ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 76.

⁴¹ Isto, str. 76.

⁴² Isto, str. 77.

⁴³ Bastion – fortifikacija peterokutna tlocrta masivne građe za korištenje težega vatrenog oružja, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 101.

⁴⁴ Kortina – zid između dva bastiona, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 101.

⁴⁵ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 77./78.

⁴⁶ Isto, str. 78.

za tvrđavu; umjesto toga, odluke o izgradnji donosile su se dinamički prema tome kako se situacija mijenjala.⁴⁷ Ovo odluka naglašava značajnu ulogu Sanmichelija kao voditelja izgradnje.⁴⁸ Kao što će kasnije biti opširnije pojašnjeno stara samostanska crkva na otoku Ljuljevcu je srušena, a na terasi tvrđave prema planu izgrađena je nova kapela.⁴⁹ U to vrijeme nedostajalo je neophodnog građevinskog materijala poput sedre, vapna, cigle, opeke i drva, ali i alata.⁵⁰ Kada bi se osigurala sredstva, bili bi pozvani zidari, podrijetlom uglavnom iz Istre, potrebni za klesanje kamena na licu mjesta, te za vađenje i obradu sedre iz rijeke Krke.⁵¹ Tako je tijekom izgradnje tvrđave ponekad nedostajalo sredstava, zbog čega su bili potrebni dodatni zahtjevi za sredstvima od Venecije.⁵² Unatoč tim izazovima, izgradnja je brzo napredovala.⁵³

2.2.3. Tvrđava sv. Ivana i Barone

Primarni motiv izgradnje tvrđave Barone i tvrđave sv. Ivana bio je početak Kandijskog rata u Dalmaciji. Ovaj rat, također poznat kao četvrtstoljetni sukob između Osmanlija i Mlečana, započeo je invazijom Osmanskog Carstva na otoku Kretu (Kandija) u svibnju 1645. godine.⁵⁴ Rat je pokrenut posebnim incidentom – napadom šest malteških galija na tursku flotu koja je prevozila hodočasnike za Meku.⁵⁵ Nakon napada, turska flota potražila je utočište od oluje u luci Kalismene, smještenoj uz južnu obalu Krete.⁵⁶ Upravo je taj događaj potaknuo Veneciju da proglasi savezništvo s Maltežanima, čime je postavljena pozornica za Kandijski rat.⁵⁷

Mletačke vojne snage, koje su obuhvaćale Dalmaciju u cjelini, a posebno Šibenik, bile su izrazito nedostatne snage.⁵⁸ Obrambene strukture dalmatinskih gradova bile su u užasnom stanju, što se odražavalo i na veliku oskudicu oružja i streljiva.⁵⁹ Međutim, mletačka vlast, doznajući za namjere Osmanskog Carstva, brzo je pokrenula akcije za jačanje obrambene sposobnosti

⁴⁷ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 78.

⁴⁸ Isto, str. 78.

⁴⁹ Isto, str. 78.

⁵⁰ Isto, str. 78.

⁵¹ Isto, str. 78.

⁵² Isto, str. 78.

⁵³ Isto, str. 78.

⁵⁴ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 95.

⁵⁵ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 7.

⁵⁶ Isto, str. 7.

⁵⁷ Isto, str. 7.

⁵⁸ Isto, str. 7.

⁵⁹ Isto, str. 7.

primorskih gradova, pa tako i Šibenika.⁶⁰ Šibenik je bio posebno kritičan s obzirom na geografsku blizinu Skradinu koji je bio pod turskom kontrolom.⁶¹ Postojala je ozbiljna zabrinutost da bi se Šibenik mogao brzo pretvoriti u snažno uporište za osmanske pomorske i vojne snage, što bi predstavljalo značajnu prijetnju svim venecijanskim posjedima u istočnoj jadranskoj regiji, a potencijalno i čak i samoj Italiji.⁶²

Šibenčani su dosljedno podsjećali mletačke vlasti na obećanja o jačanju obrane grada. Kada je potkraj 1645. godine bosanski paša stigao u Drniš s oko 6000 konjanika i pješaka, izravno ugrozivši šibenski kotar, Šibenčani su poslali dva izaslanika u Zadar da obavijeste generala Degenfelda⁶³ o kretanju turske vojske i zamole za ostvarenje ranije obećane potpore.⁶⁴ Njihovi su zahtjevi uključivali popravak i utvrđivanje kaštela Vrpolje, učvršćivanje zapovjednog brda sv. Ivana nad gradom, slanje 200 Uskoka pod vodstvom Marka Sille i uvrštavanje vojno sposobnih muškaraca s otoka Brača, Hvara i Visa.⁶⁵ Uz to, zatražili su četiri broda s posadama koji bi mogli pomoći šibenskih brodovima u čuvanju kanala i gradske luke.⁶⁶ Nažalost, želje šibenskog izaslanstva ostale su neispunjene, jer su gener Degenfeld, providur i Senat zadržali stav da se takve mjere trebaju uzeti samo u krajnjem slučaju.⁶⁷

Šibenčani su se suočavali s višestrukim razočarenjima u nastojanju da ojačaju svoje utvrde. Takvo stanje potrajalo je sve do 1646. godine kada je konačno započela gradnja tvrđave sv. Ivana.⁶⁸ Vrijedno je istaknuti da su šibenske utvrde bile znatno zastarjele i nedostajale su im suvremene vojne tehnike gradnje, poput *terrapiena*⁶⁹, koja je pružala pojačanu otpornost protiv neprijateljskog topništva.⁷⁰ Nasuprot tome, gradovi poput Zadra, Splita i Trogira uspjeli su znatno ojačati svoju obranu novim sustavom gradnje bastiona, prvenstveno zbog konfiguracije terena.⁷¹ Međutim, Šibenik se suočio s izazovima, osobito sa svoje zapadne i, što je još važnije, sjeverne strane zbog

⁶⁰ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 95./96.

⁶¹ Isto, str. 95./96.

⁶² Isto, str. 95./96.

⁶³ O biografiji i radu Christophora Martina von Degenfelda: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 36.

⁶⁴ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 11./12.

⁶⁵ Isto, str. 11./12.

⁶⁶ Isto, str. 11./12.

⁶⁷ Isto, str. 11./12.

⁶⁸ Isto, str. 15.

⁶⁹ Tal. terrapieno – nasip; nasip – sloj nasute zemlje, kamena ili pijeska iznad prirodnog terena koji ima zaštitnu ulogu, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 49. i 103.

⁷⁰ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 15.

⁷¹ Isto, str. 15.

prisutnosti srednjovjekovnog zida uz padinu brda.⁷² Jedini izvediv pristup bio je primjena bastionskog sustava za zaštitu srednjovjekovnog zida na istočnoj strani, što je na kraju i realizirano.⁷³ Slijedom toga, na sjevernoj strani grada, na vrhu brda svetog Ivana, započela je gradnja tvrđave sv. Ivana.⁷⁴ Nakon dovršetka tvrđave sv. Ivana, naknadno je podignuta susjedna tvrđava Barone na brdu sv. Vid.⁷⁵

Novoizgrađene tvrđave odigrale su presudnu ulogu u jačanju obrane Šibenika pred opsadama i napadima Halil-bega i Ibrahim-paše bosanskog u listopadu 1646.godine.⁷⁶ Sukob je trajao mjesec dana, a sa šibenske tvrđave sv. Ivana topnička je paljba pucala na vojne položaje Osmanskog Carstva.⁷⁷ U konačnici je opsada Šibenika prekinuta odlučnim otporom stanovnika grada i intervencijom kiše koja je spriječila daljnja velika vojna djelovanja.⁷⁸ Osmanske snage su se povukle preko Drniša i vratile u Bosnu, Šibenik je to iskoristio za popravak svojih bedema i dovršetak izgradnje tvrđave sv. Ivana i tvrđave Barone.⁷⁹ Drugi značajniji juriš na Šibenik dogodio se rano ujutro 31. kolovoza 1647.godine za vrijeme jake kišne oluje, kada su osmanske snage nakon žestoke borbe uspjele ovladati ključnim dijelom tvrđave sv. Ivana odnosno „klijestima“ tvrđave, predstavljajući ozbiljnu prijetnju sigurnosti Šibenčana.⁸⁰ Mletački vojskovođe više puta su pokušavali protjerati Osmanlije iz ovog uporišta, ali su njihovi napori bili neuspješni.⁸¹ Najstrašnji i najkrvaviji napad Osmanlija na Šibenik 1647. godine dokumentiran je u djelu „*Historia della guerra di Dalmatia tra Venetiani e Turchi dall'anno 1645 sino alla pace e separatione de confini*“ Frane Divnića, pripadnika ugledna šibenska plemićka obitelj.⁸² Ovaj napad dogodio se 8. rujna oko devet sati navečer, a uviđajući potrebu ubrzanja opsade Šibenika, paša Tekelija naredio je dostavu ljestava i druge opreme za juriš.⁸³

⁷² Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 15.

⁷³ Isto, str. 15.

⁷⁴ Isto, str. 15.

⁷⁵ Isto, str. 15.

⁷⁶ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 97.

⁷⁷ Isto, str. 97.

⁷⁸ Isto, str. 97.

⁷⁹ Isto, str. 97.

⁸⁰ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 26.

⁸¹ Isto, str. 26.

⁸² Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 98.

⁸³ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 27.

Providur Contarini i barun Degenfeld bili su prethodno obaviješteni o pokretima osmanskih snaga i odmah su poduzeli sve potrebne mjere da se pripreme za siloviti juriš.⁸⁴ Paša Tekelija osobno je poveo svoje najhrabrije vojnike na kritično mjesto „klijesta“ i motivirao svoje vojnike.⁸⁵ Noć ovog žestokog sukoba u Šibeniku svrstava se među najkrvavije i najznačajnije događaje u njegovoj povijesti, popraćena zvucima pucnjave mušketa, arkebuza, topova i urlicima umirućih boraca.⁸⁶ Nakon iscrpljujuće šestosatne bitke, oko tri sata ujutro 9. rujna, Osmanlije su se, uvidjevši nadmoćnu snagu obrane, počeli povlačiti u svoje logore.⁸⁷ Dana 11. rujna u šibensku je luku stigao providur Foscolo s ratnim brodovima i svježim vojnim pojačanjima, zorno pokazujući odlučnost grada.⁸⁸ Ovakav razvoj događaja ostavio je snažan dojam na Osmanlije i obeshrabrio pašu Tekeliju, koji je ubrzo shvatio da je nastavak borbe uzaludan.⁸⁹ Uvidjevši da je njihov pokušaj osvajanja Šibenika bio uzaludan, paša Tekelija je odlučio prekinuti opsadu, vodeći svoje preostale snage natrag u Drniš.⁹⁰ Time je 16. rujna 1647. godine okončana bitka za obranu Šibenika od osmanskih snaga.⁹¹

Tijekom 1650.-ih i 1660.-ih Kandijski rat je uveliko buktio, a opasnost od napada Osmanlija na Šibenik i dalje je bila prisutna.⁹² Kao predostrožnost, Šibenčani su stavili značajan naglasak na održavanje svojih utvrda i uspostavljaju sustav za praćenje kretanja osmanskih jedinica.⁹³ Kandijski rat trajao je do 7. rujna 1669. godine, kada je konačno sklopljen mir u Candiji.⁹⁴ Kao dio sporazuma, Venecija je morala prepustiti Kretu Osmanlijama, ali je zadržala kontrolu nad Klisom i drugim teritorijama koje je stekla u Dalmaciji tijekom sukoba, uključujući Bukovicu, Ravne Kotare, Drniš i Skradin.⁹⁵ Šibenik je nakon završetka Kandijskog rata doživio gospodarsku devastaciju te ekonomski prosperitet i broj stanovnika dugo vremena nije se u potpunosti oporavio na razinu prije rata i kuge iz razdoblja mletačke vladavine.⁹⁶

⁸⁴ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 27.

⁸⁵ Isto, str. 27.

⁸⁶ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 101.

⁸⁷ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 27./28.

⁸⁸ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 101.

⁸⁹ Isto, str. 101.

⁹⁰ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: muzej grada Šibenika, str. 29.

⁹¹ Isto, str. 29.

⁹² Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 105.

⁹³ Isto, str. 105.

⁹⁴ Isto, str. 106.

⁹⁵ Isto, str. 106.

⁹⁶ Isto, str. 110.

Tvrđava sv. Ivan i tvrđava Barone bile su od presudne važnosti u obrani grada Šibenika od Osmanskog carstva za vrijeme Kandijskog rata u Dalmaciji. Od 1645. do 1647. godine odolijevale su napadima i nerijetko su bile prva crta obrane. Zahvaljujući ustrajnosti Šibenčana u izgradnji tvrđava, te nadljudskim naporima mletačkih vojnika, ali i samih građana, Šibenik je obranjen i nikada nije pao pod vlast Osmanskog carstva.

Slika 3. Prikaz borbe Šibenika protiv Osmanskog carstva u prvim godinama Kandijskog rata

2.3. Tvrđava sv. Mihovila

J. Ćuzela dao je opširnu sintezu o tvrđavi sv. Mihovila, dok se I. Glavaš fokusirao na njezine fortifikacijske elemente u ranom novom vijeku, posebice tijekom Kandijskog rata.⁹⁷ O dataciji određenih fortifikacijski elemenata na tvrđavi sv. Mihovila pišu J. Ćuzela, I. Glavaš.⁹⁸ Formom tvrđave sv. Mihovila također se bavi i J. Pavić.⁹⁹ Autori članka „*Sperone – najraniji poznati položaj za upotrebu vatrenog oružja na Tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku*“ naglašavaju da su izvješća o arheološkim i konzervatorsko-restauratorskim radovima na tvrđavi, koji su se provodili u periodu od 1972. do 1977. godine i od 1990. do 1996. godine, brojna i nesistematizirana.¹⁰⁰ Među autore koji su djelomično iznosili rezultate tih istraživanja su J. Ćuzela, I. Glavaš.¹⁰¹ O rezultatima arheoloških istraživanja na tvrđavi sv. Mihovila u periodu od 2018. do 2019. godine, točnije o istraživanjima na lokaciji poznatoj kao *sperone*, detaljno pišu I. Glavaš, A. Nakić, J. Pavić.¹⁰² *Falsabragu* na tvrđavi sv. Mihovila istraživali su J. Pavić, A. Nakić.¹⁰³ Otvor u sjeveroistočnom bedemu tvrđave sv. Mihovila istražili su J. Pavić i A. Nakić.¹⁰⁴ Stanje o tvrđavi sv. Mihovila prije obnova, pogotovo iz 2005. godine detaljno opisuje J. Ćuzela.¹⁰⁵ Još neki autori koji su se bavili ovom temom su: I. Glavaš, I. Livaković.¹⁰⁶ Detaljan opis radova izvedenim na tvrđavi sv. Mihovila tijekom revitalizacije piše I. Radić.¹⁰⁷ Posebnu pozornost na pozornicu tvrđave sv. Mihovila posvetili su J. Pavić i A. Bakula.¹⁰⁸ Kritički osvrt o izmjenama na tvrđavi sv. Mihovila tijekom njezine obnove 2014. godine pisali su I. Glavaš, D. Ferić (2013.)¹⁰⁹, P. Vezić i I. Radić, L. Štrbinić, I. Glavaš.¹¹⁰

⁹⁷ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš (2015.) lit. br. 7.; Glavaš (2020.) lit. br. 14.

⁹⁸ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš (2020.) lit. br. 14.

⁹⁹ Pavić J. (2018.) lit. br. 1.

¹⁰⁰ Glavaš I., Nakić A., Pavić J. (2017.), *Sperone – najraniji poznati položaj za upotrebu vatrenog oružja na Tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 41/42 No. 41./42., Zagreb, str. 35

¹⁰¹ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš (2015.) lit. br. 6.; Glavaš I. (2015.) lit. br. 7.; Glavaš (2020.) lit. br. 15.

¹⁰² Glavaš I., Nakić A., Pavić J. (2017.) lit. br. 11.; Pavić J, Nakić A. (2021.) lit. br. 19.

¹⁰³ Pavić J, Nakić A. (2021.) lit. br. 20.

¹⁰⁴ Pavić J, Nakić A. (2021.) lit. br. 21.

¹⁰⁵ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.

¹⁰⁶ Livaković I. (2002.) lit. br. 3.; Glavaš I. (2020.) lit. br. 15.

¹⁰⁷ Radić I. (2017.) lit. br. 2.

¹⁰⁸ Pavić J., Bakula A. (2020.) lit. br. 17.

¹⁰⁹ Mok, <https://www.mok.hr/vijesti/item/12075-skandal-na-tvrđavi-svetog-mihovila-otvorio-nova-stara-pitanja>, pristup 26.3.2024.

¹¹⁰ Vezić P. (2016.) lit. br. 9.; Radić I. (2017.) lit. br. 2.; Štrbinić L. (2017.) lit. br. 1.; Glavaš I. (2020.) lit. br. 15.

2.3.1. Forma tvrđave

Tvrđava sv. Mihovila nalazi se na visokom brežuljku s kojeg se pruža pogled na šibensku luku.¹¹¹ Smješten na nadmorskoj visini od šezdeset metara, lokalitet nudi idealne uvjete za izgradnju utvrde.¹¹² Pristup s južne strane je težak zbog strmih litica, dok je sjeverni pristup relativno lakši zbog ravnijeg terena.¹¹³ Zapisi o postojanju tvrđave datiraju iz XII. stoljeća, a posredno se spominje u legendi o sv. Ivanu Trogirskom anonimnog autora.¹¹⁴ Legenda također govori i o crkvi sv. Mihovila, a prema povijesnim dokumenta iz XIV. stoljeća Ćuzela zaključuje da se ova crkva nalazila u sklopu tvrđave sv. Mihovila.¹¹⁵ Pošto je titular crkve sv. Mihovil tvrđava je po njoj najvjerojatnije dobila svoje ime, odnosno u XIV. stoljeću tvrđava se zove „castrum sti Michaelis“.¹¹⁶ Ćuzela o postojanju crkve unutar bedema kaštela sv. Mihovila zaključuje na temelju izvještaja cara Franje I. i na temelju nacrtu Franje Zavorea iz 1798. godine.¹¹⁷ Odnosno, tijekom posjeta 1818. godine Šibeniku Franjo I. navodi da se u kaštelu nalazi crkva i kuća.¹¹⁸ Glavaš je pak mišljena da je tu riječ o grobljanskoj crkvi sv. Ane (posvećena Blaženoj Djevici Mariji), te smatra da je zabunu o lokaciji crkve unutar zidova donio nacrt Franje Zavorea iz 1798. godine.¹¹⁹ Napominje da nijedan povijesni plan ne prikazuje sakralni objekt unutar kaštela sv. Mihovila, a tako ni najpouzdaniji izvori poput Coronellijevih nacrtu tvrđave.¹²⁰

¹¹¹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 28.

¹¹² Isto, str. 28.

¹¹³ Isto, str. 28.

¹¹⁴ Isto, str. 28.

¹¹⁵ Isto, str. 28.

¹¹⁶ Isto, str. 28.

¹¹⁷ Isto, str. 42.

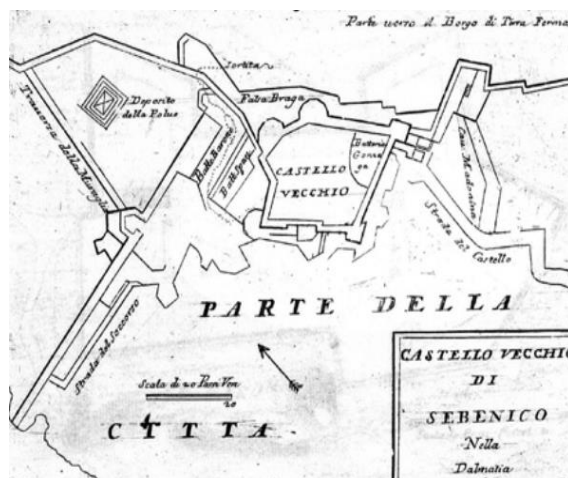
¹¹⁸ Isto, str. 42.

¹¹⁹ Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristol: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 63 No.1, Zagreb, str. 39.

¹²⁰ Isto, str. 39./40.

Slika 4. Plan tvrđave sv. Mihovila na karti grada i šibenskih utvrda Franje Zavora iz 1798. godine

Slika 5. Coronellijeva grafika tvrđave sv. Mihovila

Najstariji dijelovi tvrđave, identificirani povijesnim zapisima, analogijama i analizama zidova, potječu iz XIII. stoljeća.¹²¹ Uz dijelove kaštela iz XIII. stoljeća nalazimo zidove građene i u XIV., XV. i XVI. stoljeću.¹²² Važno je spomenuti kako Glavaš smatra da sve što golim okom vidimo na tvrđavi sv. Mihovila najvjerojatnije nije starije od XV. stoljeća.¹²³ Odnosno navodi da pokušaji da se različiti dijelovi obrambenih bedema i kula tvrđave datiraju znatno ranije u XIII. i XIV. stoljeće, nisu utemeljeni na čvrstim znanstvenim dokazima, te se uglavnom baziraju na parcijalnoj analizi tehnike gradnje i poziciji dijelova bedema u odnosu na cjelinu, što smatra da je metodološki pogrešno.¹²⁴ Tlocrtni oblik tvrđave je nepravilni četverokut.¹²⁵ Tvrđava sv. Mihovila sastoji se od četiri zasebna fortifikacijska dijela: kaštel sv. Mihovila (citadela), predprostor uz istočnu i južnu stranu kaštela, podzid na zapadnoj i sjevernoj strani kaštela i „dvostruki bedem“, od kojih svaki zahtjeva posebnu obradu u narednim poglavljima.¹²⁶

¹²¹ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 27.

¹²² Isto, str. 27.

¹²³ ŠibenikIn (2023.), <https://www.sibenik.in/zaboravljeni-sibenik/sve-sto-okom-vidimo-na-tvr-avi-sv-mihovila-nije-starije-od-15-stoljeca/167056.html>, pristup 10.1.2024.

¹²⁴ Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 63 No.1, Zagreb, str. 30.

¹²⁵ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 34.

¹²⁶ Isto, str. 27.

Slika 6. Skicirani tlocrtni prikaz kaštela sv. Mihovila s glavnim sastavnicama

2.3.1.1. Rušenja i obnove koje je tvrđava sv. Mihovila pretrpjela u periodu od 1116. do 1752. godine

Kako bih bolje razumjeli formu tvrđave sv. Mihovila potrebno je navesti sva poznata rušenja i obnove tvrđave te pratiti slijed nadogradnje njezinih bedema i drugih fortifikacijskih elemenata. Da je doživjela potpuna ili djelomična rušenja doznajemo iz arhivskih podataka.¹²⁷ Razlog zbog kojeg je tvrđava nakon svakog rušenja ponovno obnavljana zasigurno je strateški značaj Šibenika i njegove luke te zaljev koji vodi do ušća rijeke Krke i grada Skradina.¹²⁸ To da je u više navrata tvrđava napadnuta i rušena vidljivo je u slojevitosti u gradnji zidova na pojedinim dijelovima tvrđave.¹²⁹ Unatoč ovim preinakama, tvrđava je dosljedno zadržala izvorne tlocrtne dimenzije, što upućuje na stalnu obnovu na istom mjestu.¹³⁰

Jedan od najranijih zabilježenih slučajeva rušenja zidina kaštela dogodio se 1116. godine kada je mletački dužd Ordelafo Faledro naredio njihovo uništenje tijekom osvajanja Šibenika.¹³¹

¹²⁷ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 27.

¹²⁸ Isto, str. 27.

¹²⁹ Isto, str. 27.

¹³⁰ Isto, str. 27.

¹³¹ Isto, str. 28.

U XII. stoljeću pojačana je gusarska aktivnost na Jadranu te je potaknula i same Šibenčane da se intenzivno bave istim, a kako je siguran i čvrst kaštel preduvjet za bavljenje gusarskom djelatnošću, sigurno je da su Šibenčani obnovili i ojačali kaštel nedugo nakon što ga je Faledro srušio.¹³²

Kaštel crkve sv. Mihovila doživio je još jedno rušenje u XIII. stoljeću, ovoga puta pod vodstvom Šibenčana kako bi spriječili templare da ga zauzmu.¹³³ Templari su u Šibenik stigli između 1221. i 1227. godine, što bi moglo značiti da je u tom periodu tvrđava srušena.¹³⁴ Međutim, čini se malo vjerojatnim da su u potpunosti srušili kaštel u potpunosti, jer bi to ugrozilo obrambenu sposobnost grada.¹³⁵ Umjesto toga, Ćuzela smatra da su srušili objekte unutar tvrđave kako bi spriječili templare da ih zauzmu.¹³⁶ Nakon što su se templari smjestili van gradskih zidina, Ćuzela također smatra da su građani u kratkom roku ponovno sagradili objekte i vratili tvrđavu u prijašnje stanje.¹³⁷

Do kasnog XIV. stoljeća tvrđava sv. Mihovila stajala je kao čvrsta građevina koja je zahtijevala dodatnu fortifikaciju.¹³⁸ Petar Mišlin, kao zapovjednik tvrđave pod hrvatsko-ugarskim kraljem Žigmundom, predvodio je značajna učvršćenja.¹³⁹ Analiza povijesnih izvora i sačuvanih dijelova tvrđave sugerira da je krajem XIV. i početkom XV. stoljeća dograđen zapadni podzid uz kaštel do „dvostrukog bedema“.¹⁴⁰ Ovo proširenje uključivao je ugradnju malih vrata na sjeverozapadnom dijelu kortine, čime je olakšan pristup šetnici podzida.¹⁴¹

Nakon što je ugarski kralj Ladislav Napuljski 1409. godine prodao Dalmaciju Mlečanima, Šibenčani su se odmah počeli pripremati za obranu svog grada.¹⁴² Obnovili su i ojačali gradske zidine i kule, koristeći kamen koji je izvorno bio predviđen za izgradnju nove katedrale.¹⁴³

¹³² Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 29.

¹³³ Isto, str. 29.

¹³⁴ Isto, str. 29.

¹³⁵ Isto, str. 29.

¹³⁶ Isto, str. 29.

¹³⁷ Isto, str. 29.

¹³⁸ Isto, str. 30.

¹³⁹ Isto, str. 30.

¹⁴⁰ Isto, str. 30.

¹⁴¹ Isto, str. 30.

¹⁴² Isto, str. 30./31.

¹⁴³ Isto, str. 31.

Kaštel sv. Mihovila ponovno je djelomično srušen 1412. godine kada su Mlečani uspješno zauzeli grad.¹⁴⁴ Iako je kaštel bio predviđen za potpuno uništenje, njegovo pojačanje i rekonstrukcija do studenog 1416. godine pokazuju da nije u potpunosti srušen.¹⁴⁵ Nakon, vjerojatno, djelomičnog rušenja kaštela, tvrđava je ponovno krenula u obnovu.¹⁴⁶ Ćuzela smatra da su najvjerojatnije srušeni istočni zid između kvadratnih kula ili južni zid prema moru, te da je pod svaku cijenu bilo potrebno sačuvati sjeverni zid tvrđave.¹⁴⁷ Vjeruje da su istočni i južni zid tvrđave djelomično srušeni kako bi se izgubio njezin oblik citadele te kako bi više funkcionirala kao obrambeni gradski zid.¹⁴⁸ Na početku obnove kaštela 1416. godine prioriteta su bili srušeni zidovi kako bi im se vratio izvorni oblik i obilježja.¹⁴⁹ Fokus je bio na popravku istočnog zida, što potvrđuju povijesni zapisi i prisutnost grbova na zidnom plaštu.¹⁵⁰ Važno je naglasiti kako je visina tog zida poslužila kao referenca za rekonstrukciju preostalih zidova kaštela.¹⁵¹ Odnosno Ćuzela smatra da su se u prvoj polovini XVI. stoljeća istočni i sjeverni obrambeni bedem podignuli na razini današnje šetnice.¹⁵² Nasuprot tome, Glavaš je mišljenja da Ćuzela griješi u toj pretpostavci jer je to vrijeme prerano za takve zahvate te zbog toga što se na nižoj razini sjeveroistočnog bedema nalazi sačuvano tipično srednjovjekovno krunište koje je u konzervatorsko-restauratorskim radovima predstavljeno.¹⁵³ Osim obnove srušenih zidova, Ćuzela navodi da je jedan od ciljeva bila i gradnja novih vrata kaštela.¹⁵⁴ Radovi na obnovi nastavljeni su i sljedeće godine, naglašavajući potrebu za izravnim pristupom moru kako bi se ostvarila prikladan pristup morskim putem.¹⁵⁵ Upravo su Mlečani zaslužni za izravnu vezu kaštela i mora, a ostvarili su ju izgradnjom obrambenog zida od ulaza u zapadni podzid izgrađen od morske obale.¹⁵⁶ Izgradnjom zida formiran je tzv. „dvostruki bedem“ čineći najkraću vezu s morem.¹⁵⁷ Unatoč tome što je služila kao ključno obrambeno uporište, na kojem je 1417. godine boravilo oko šezdeset mletačkih

¹⁴⁴ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 31./32.

¹⁴⁵ Isto, str. 31./32.

¹⁴⁶ Isto, str. 31.

¹⁴⁷ Isto, str. 36.

¹⁴⁸ Isto, str. 36.

¹⁴⁹ Isto, str. 37.

¹⁵⁰ Isto, str. 37.

¹⁵¹ Isto, str. 37.

¹⁵² Isto, str. 37.

¹⁵³ Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol.63 No.1, Zagreb, str. 32.

¹⁵⁴ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 32.

¹⁵⁵ Isto, str. 32.

¹⁵⁶ Isto, str. 32.

¹⁵⁷ Isto, str. 32.

vojnika pod nadzorom kapetana Trivisana, a rekonstrukcija tvrđave, koju je nadgledao šibenski knez Dolfin, ostala je nedovršena.¹⁵⁸ Napori na izgradnji tvrđave bili su prisutni i 1422. godine, naglašavajući stalnu potrebu za poboljšanjima kako bi se izgradnja prilagodila razvoju oružja.¹⁵⁹ Povijesni zapisi ne daju konačan vremenski okvir kada su Mlečani dovršili ove radove.¹⁶⁰

Godine 1454. šibenska općina od mletačke vlade zatražila je odobrenje za dogradnju kule na kaštelu prema kopnenoj strani.¹⁶¹ Ovoj kuli tada nedostaje šetnica, krunište te krov kako bi se spriječila šteta od prokišnjavanja.¹⁶²

Važno je istaknuti kako je tvrđava pretrpjela i uništenje od eksplozija baruta u XVII. i XVIII. stoljeća, a naknadne intervencije vidljive su na zidovima kaštela.¹⁶³ Točnije eksplozije barutane dogodile su se 1663. i 1752. godine.¹⁶⁴ Glavaš navodi da stanje tvrđave nakon prve eksplozije potvrđuje i tlocrt tvrđave sv. Mihovila V. M. Coronellija.¹⁶⁵ Naime na tom tlocrtu su oznakama F i G označeni dijelovi bedema koji su do temelja srušeni (F i G su ucrtani na području južnog bedem).¹⁶⁶ Udar groma u skladište barutane u noći između 14. i 15. veljače 1663. godine najviše je uništio zgrade u unutrašnjem prostoru tvrđave.¹⁶⁷ Osim što je uništio zgrade u unutrašnjem prostoru, među kojim je i crkva sv. Mihovila (prema navodima Čuzele, drugačije navodi Glavaš (objašnjeno u ranijim poglavljima)), udar groma usmrtio je i mnoge ljude.¹⁶⁸ Požar koji je uslijedio trajno je uništio sliku Gospe od Kaštela koja se nalazi u crkvi.¹⁶⁹ Kaštel nije ostao bez crkve jer je nova sagrađena samo na drugoj lokaciji.¹⁷⁰ Također, nakon eksplozije mletački zapisi navode popravke na „zupčastoj kuli kaštela, pokrovu i zapovjednikovom stanu“.¹⁷¹ Eksplozija kada je prema zapisima „kamenje s tvrđave letjelo sve do mora“ dogodila se 21.

¹⁵⁸ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 33.

¹⁵⁹ Isto, str. 33.

¹⁶⁰ Isto, str. 33.

¹⁶¹ Isto, str. 34.

¹⁶² Isto, str. 34.

¹⁶³ Isto, str. 27.

¹⁶⁴ Isto, str. 38.

¹⁶⁵ Corronellijev crtež u biblioteci Marciana u Veneciji u grafičkoj mapi pod nazivom *Parte delle Fortezze della Repubblica di Venezia, sec. XVII-XVIII*, više o crtežu pogledati: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu“, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 6, str. 38.

¹⁶⁶ Više o crtežu pogledati: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu“, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 6, str. 94.

¹⁶⁷ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 38.

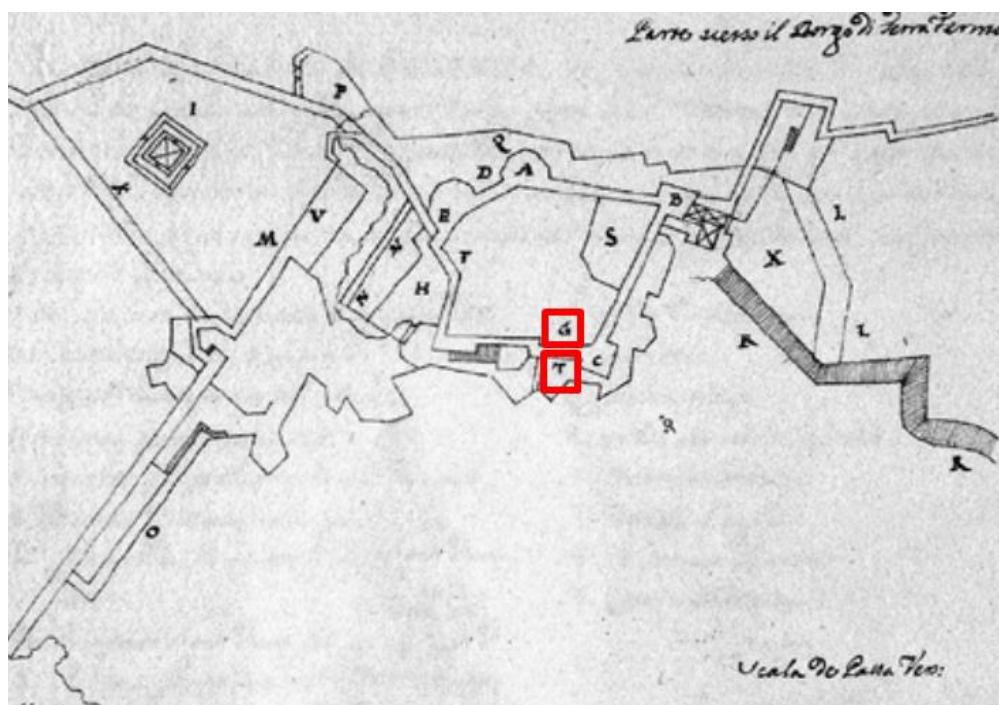
¹⁶⁸ Isto, str. 42.

¹⁶⁹ Isto, str. 42.

¹⁷⁰ Isto, str. 42.

¹⁷¹ Isto, str. 38.

kolovoza 1752. godine.¹⁷² Ta eksplozija, kako navodi Ćuzela, najvjerojatnije je oštetila dio sjevernog zida, koji je naknadno popravljen drugom metodom slaganja kamena.¹⁷³ Umjesto građenja potpuno novog, velikog gabarita jugozapadnog zida, mletačka vlast je na tom mjestu izgradila tanji obrambeni zid s nizom puškarnica, a unutar tog zida poznato je da su postojali određeni objekti tvrđave koji si bili sastavni dio tog obrambenog zida.¹⁷⁴ O sudbini tog zida 1990. godina biti će više riječi u poglavlju o konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima.

Slika 7. Prikaz tvrđave sv. Mihovila u grafičkoj mapi Fortezze della Repubblica di Venezia, gore oznaka G i dolje oznaka F

¹⁷² Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 38.

¹⁷³ Isto, str. 38.

¹⁷⁴ Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 63. No.1, str. 34.

2.3.1.2. Kaštel sv. Mihovila

Kao što je ranije spomenuto tlocrt današnje tvrđave ima oblik nepravilnog četverokuta.¹⁷⁵ Prema mišljenju Čuzele jedan od najstarijih fortifikacijskih elemenata na kaštelu su dvije istočne kvadratne kule, koje najvjerojatnije datiraju iz XIII. stoljeća, povezane su visokom kortinom.¹⁷⁶ Sjeveroistočna kula, za razliku od jugoistočne kule na kojoj su vidljivi tragovi rušenja i ponovnog građenja, sačuvana je u izvornoj visini.¹⁷⁷ Građena je u kamenom slogu, sitnim uslojenim klesancima, slog karakterističan za gradnju u romanici.¹⁷⁸ Na sjevernom zidu sjeveroistočne kule nalazi se zazidani prozor s lukom romaničkih karakteristika.¹⁷⁹ Kula na jugoistočnom uglu tvrđave ima sličan kameni slog kao i sjeveroistočna kula, a u kasnijim obnovama korišten je pravilno klesan kamen većih dimenzija.¹⁸⁰ Analizom zida istočne kortine uočene su tri osnovne građevinske faze.¹⁸¹ Prva faza odnosi se na najniži dio zida, pronađen od temelja do visine tvrđavskih vrata, pokazuje karakteristike ranije gradnje.¹⁸² Građen sitnim uslojenim kamenom ukazuje na pred mletačku obnovu, te najvjerojatnije potječe iz XIII. ili XIV. stoljeća.¹⁸³ Druga faza izgradnje odnosi se na rekonstrukciju i nadograđivanje kaštela tijekom prve polovice XV. stoljeća, o čemu svjedoče njegova dva različita načina zidanja iz tog vremena.¹⁸⁴ Kao što je ranije navedeno Mlečani su 1412. godine preuzeli vlast na Šibenikom i djelomično srušili ovaj zid, a obnova je započela 1416. godine.¹⁸⁵ Voditelj te obnove bio je šibenski knez i kapetan Biaggio Dolfin, čiji je grb istaknut na ulaznim vratima spomenutog zida.¹⁸⁶ Treća, posljednja faza odnosi se na nadogradnju zida u vrijeme šibenskog kneza Mosinija Grimanija.¹⁸⁷ Naime, njemu je 1432. godine mletačka vlada odobrila radove na poboljšanju vodoopskrbe grada i povećanju sigurnosti kaštela.¹⁸⁸ Zid je podignut na veću visinu između 1430. i 1432. godine, a izgrađen je od velikih

¹⁷⁵ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 34.

¹⁷⁶ Isto, str. 27.

¹⁷⁷ Isto, str. 40.

¹⁷⁸ Isto, str. 40.

¹⁷⁹ Isto, str. 40.

¹⁸⁰ Isto, str. 40.

¹⁸¹ Isto, str. 35.

¹⁸² Isto, str. 35.

¹⁸³ Isto, str. 35.

¹⁸⁴ Isto, str. 35.

¹⁸⁵ Isto, str. 35.

¹⁸⁶ Isto, str. 35.

¹⁸⁷ Isto, str. 35.

¹⁸⁸ Isto, str. 35.

kamenih blokova.¹⁸⁹ Uz južnu kulu, na kortini nalazi se ulaz u kaštel, ulazna vrata izgrađena su u gotičkom stilu, bez ukrasa, s kamenim dovratnicima i prelomljenim lukom.¹⁹⁰

Slika 8. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na istočnu kortinu, lijevo: jugoistočna kula, desno: sjeveroistočna kula, strelica pokazuje na istočnu kortinu

Slika 9. Vrata izgrađena u gotičkom stilu smještena na južnoj kortini uz jugoistočnu kulu

Još jedan fortifikacijski element kaštela čine poligonalne kule na sjevernom zidu.¹⁹¹ Kule su naknadno dozidane u XVI. stoljeću kako bi se ojačala obrana tvrđave, Ćuzela ih datira na temelju grbova prisutnih na centralnoj heksagonalnoj kuli na zidu prema sjeveroistoku.¹⁹² Obje kule pokazuju identičnu tehniku gradnje, što ukazuje da su sagrađene istodobno.¹⁹³ Na sjeveroistočnoj strani tvrđavi nalazi se dimenzijski veća kula, a prema prisutnosti dvaju različitih kamenih sloga jasno je da je kula doživjela rekonstrukcije.¹⁹⁴ Druga, dimenzijski manja, kula nalazi se na sjeverozapadnom dijelu tvrđave, a uz nju, na zidnom plaštu vrata.¹⁹⁵ Vrata vode do šetnice zida koji pripada zapadnom podzidu tvrđave, a otvorena su krajem XIV. ili početkom XV.

¹⁸⁹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 35.

¹⁹⁰ Isto, str. 34.

¹⁹¹ Isto, str. 37.

¹⁹² Isto, str. 37.

¹⁹³ Isto, str. 37.

¹⁹⁴ Isto, str. 36.

¹⁹⁵ Isto, str. 36.

stoljeća.¹⁹⁶ Ta vrata su manjih dimenzija te završavaju segmentnim lukom.¹⁹⁷ Nadalje, pokos u donjim dijelovima sjeverne kortine odgovara istom razdoblju kao i poligonalne kule, pokos je u XVI. stoljeću pridodan radi ojačanja tvrđave.¹⁹⁸ Datacija sjevernog zida kaštela predstavlja nešto veći izazov.¹⁹⁹ Naime, između dviju poligonalnih kula podignutih u XVI. stoljeću dio zida prikazuje drugačiji raspored kamena u odnosu na ostatak.²⁰⁰ Ova varijacija sugerira da je taj dio doživio naknadnu rekonstrukciju, koju karakterizira nepravilno slagano kamenje pomiješao s opekom.²⁰¹ S unutrašnje strane sjevernog zida kaštela također su vidljive višestruke građevinske preinake.²⁰² Važno je naglasiti i postojanje devet kamenih konzola za drvenu ogradu šetnice na razini višeg kruniša, a smještene su na istočnom dijelu zida.²⁰³ Spoj sjevernog zida i kvadratne kule na sjeveroistočnom uglu tvrđave upućuje na zaključak da je zid podignut nakon kule, također na spoju je vidljiva relativno široka razdjelna fuga.²⁰⁴

Slika 10. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na sjevernu kortinu, lijevo veća poligonalna kula, desno: manja poligonalna kula, strelica pokazuje na sjevernu kortinu

Slika 11. Vrata uz manju poligonalnu kulu smještenu na sjevernoj kortini

¹⁹⁶ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 36.

¹⁹⁷ Isto, str. 36.

¹⁹⁸ Isto, str. 36./37.

¹⁹⁹ Isto, str. 36.

²⁰⁰ Isto, str. 36.

²⁰¹ Isto, str. 36.

²⁰² Isto, str. 38.

²⁰³ Isto, str. 38.

²⁰⁴ Isto, str. 36.

Zapadni zid kaštela prije obnove bio je djelomično razrušen.²⁰⁵ Ono što je Ćuzela mogao iščitati s njega 2005. godine jest da na njemu prepoznaje dva različita sloga.²⁰⁶ Dio uz sjeverozapadni kut tvrđave djeluje stariji, dok je dio koji se proteže prema jugozapadnom uglu noviji.²⁰⁷ Građen od sitnog uslojenog kamena, dio zida uz sjeverozapadni kut tvrđave najvjerojatnije potječe iz XIV. stoljeća, zbog toga što se na njega naslanja zid zapadnog podzida koji se datira krajem XIV. ili početkom XV. stoljeća.²⁰⁸ Dio zapadnog zida koji nedostaje, Ćuzela smatra, da je srušen drugom eksplozijom barutane 1752. godine.²⁰⁹ Tada (2005. godine) zatečeni zid na tom dijelu kortine prati pravac starog zida s manjim otklonom, ali je znatno uži te je građen od nepravilno poredanog kamena pomiješanog s opekom.²¹⁰ Je li zapadni zid na spoju s južnim zidom kaštela završavao s kulom ili ne nije poznato.²¹¹ Ono što je poznato je da tlocrti šibenskih fortifikacija ne pokazuju postojanje kule na tom mjestu.²¹²

Slika 12. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, srušena zapadna kortina

²⁰⁵ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 39.

²⁰⁶ Isto, str. 39.

²⁰⁷ Isto, str. 39.

²⁰⁸ Isto, str. 39.

²⁰⁹ Isto, str. 39.

²¹⁰ Isto, str. 39.

²¹¹ Isto, str. 39.

²¹² Isto, str. 39.

Južni zid kaštela, baš kao i zapadni, prije obnove bio je gotovo u cijelosti razrušen. Ostao je sačuvan mali dio uz kvadratnu kula koja se nalazi na jugoistočnom uglu tvrđave.²¹³ Baš kao i zapadna kortina, južna kortina je vjerojatno stradala zbog eksplozije barutane 1752. godine.²¹⁴ Prema bakropisu Martina Kolunića Rota, koji se datira oko 1570. godine, može se zaključiti da je taj zid imao krunište i tri kvadratne kule.²¹⁵ Međutim, suprotno tim prikazima, tlocrtni prikazi iz XVII. stoljeća ne prikazuju spomenute kule.²¹⁶ Stoga, egzaktni izgled južne kortine bez dodatnih arheoloških istraživanja, ostaje nepoznat.²¹⁷

Slika 13. Martin Kolunć Rota, detalj vedute Šibenika, oko 1570. godine

Slika 14. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, južna kortina

Što se tiče unutrašnjeg dijela srednjovjekovnog kaštela, poznato je da ima dva nivoa određena konfiguracijom terena.²¹⁸ Opisujući stanje tvrđave 2005. godine, Čuzela navodi da je dio tvrđavskog prostora prema jugu viši od kote praga ulaznih vrata u tvrđavu te ga karakterizira zaravnata stijena tj. plato koji zauzima polovicu unutrašnjeg prostora tvrđave.²¹⁹ Nadalje, Čuzela naglašava da prema sjeveru teren uzvisine naglo pada. Koristeći ovu padinu, izgrađene su dvije cisterne koje su kasnije obnovljene u XV. stoljeću, one su ujedno jedine preživjele građevine u unutrašnjosti.²²⁰ Manje poznato je sama lokacija građevina poput spavaonica za posadu, stana za zapovjednika, skladišta i drugih nužnih prostora za funkcioniranje tvrđave koje su se u njoj nalazile

²¹³ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 39.

²¹⁴ Isto, str. 40.

²¹⁵ Bilić D., Majer Jurišić K., Pavić J. (2019.), Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, Portal: Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 10., Zagreb, str. 29.

²¹⁶ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 39.

²¹⁷ Isto, str. 39.

²¹⁸ Isto, str. 40./41.

²¹⁹ Isto, str. 41.

²²⁰ Isto, str. 41.

pa čak i onih recentnijih.²²¹ Razlog tomu je što su sve srušene do temelja, te ne postoje njihovi vidljivi arhitektonski elementi.²²²

2.3.1.2.1. Grbovi na kaštelu sv. Mihovila

Na kaštelu sv. Mihovila ukupno je pronađeno devet grbova: jedan pred ulazom u predtvrđavski prostor, šest grbova na sjevernoj kortini kaštela na različitim mjestima i dva su smještena na istočnoj kortini kaštela.

Grb za koji se ne zna kome ga pripisati nalazi se uz sjevernu kulu pred ulazom u predtvrđavski prostor.²²³ Najvjerojatnije je ovaj grb naknadno uklesan u zid što se da zaključiti po nasilno lomljenom kamenu.²²⁴ Isklesan je na profiliranoj kamenoj ploči, ima formu kartuša, a na ovalnom polju grba razaznaju se istrošeni heraldički simboli.²²⁵ Podijeljen je u četiri polja, u gornjem lijevom prikazan je lav s podignutim prednjim nogama, dok se u gornjem desnom polju prikazuju horizontalne valovite linije.²²⁶ Donja polja imaju jednake motive samo u obrnutom rasporedu.²²⁷ Uz grb su s lijeve i desne strane urezana su slova L i B, a na donjem rubu kamene ploče isklesana je godina 1596. u rimskim brojevima.²²⁸

Slika 15. Grb na istočnoj kortini uz sjevernu kulu pred ulazom u predtvrđavski prostor

²²¹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 41.

²²² Isto, str. 41.

²²³ Isto, str. 35.

²²⁴ Isto, str. 35.

²²⁵ Isto, str. 35.

²²⁶ Isto, str. 35.

²²⁷ Isto, str. 35.

²²⁸ Isto, str. 35.

Na istočnoj kortini iznad ulaza u kaštel nalazi se grb venecijanske obitelji Dolfin.²²⁹ Stilska obilježja ovog grba su: trokutasti štit s trima dupinima isklesanim jedan iznad drugoga, s lijeve i desne strane šiljka štita isklesani je peterolatični cvijet.²³⁰ Pomaknuvši se bliže središtu kortine, malo iznad grba Dolfina, sačuvan je grb koji se pripisuje Mosiju Grimaniju, šibenskom knezu između 1430. i 1432. godine.²³¹ Grb je isklesan na pravokutnoj kamenoj ploči okruženoj ukrasom izmjeničnih zubaca.²³² Na štitu su četiri okomite grede, iznad štita su kaciga i plašt, obrađeni na gotički način.²³³ Na kacigi je glava zmaja okrenuta udesno, a lijevo i desno od zmaja nalaze se gotička slova M i G.²³⁴ Iznad grba nalazi se mletački lav u visokom reljefu koji je znatno oštećen.²³⁵

Slika 16. Grb obitelji Dolfin, na istočnoj kortini iznad ulaza u kaštel

Slika 17. Grb Mosija Grimanija na središtu istočne kortine

²²⁹ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 34.

²³⁰ Isto, str. 34.

²³¹ Isto, str. 34.

²³² Isto, str. 35.

²³³ Isto, str. 35.

²³⁴ Isto, str. 35.

²³⁵ Isto, str. 35.

Kao što je ranije navedeno pomoću dva grba smještena na centralnoj poligonalnoj kuli, Ćuzela datira poligonalne kule na sjevernom zidu kaštela.²³⁶ Na toj kuli ugrađene su tri kamene ploče na kojima su dva grba mletačkih dužnosnika i reljef mletačkog lava.²³⁷ Prvi grb, smješten s lijeve strane mletačkog lava, Ćuzela ga prepisuje Antoniju Micheliju, koji je obnašao dužnost kneza i kapetana Šibenika od 1561. do 1563. godine.²³⁸ Ovaj grb ima oblik štita podijeljenog s tri horizontalna pojasa na četiri nejednaka polja.²³⁹ Polja na vrhu i dnu štita su uža od onih u sredini.²⁴⁰ Unutar užih polja horizontalno su raspoređena četiri reljefna kruga.²⁴¹ U širem srednjem pojasu raspoređena su dva reda s po četiri međusobno izmaknuta reljefna kruga, dok su u donjem širem pojasu horizontalno složena dva reda reljefnih krugova, ali jedan iznad drugog.²⁴² Nasuprot mišljenu Ćuzele, Glavaš ovaj grb prepisuje Francescu Micheliju, jedan od razloga je isklesani lav koji se nalazi pored ovog grba.²⁴³ Najme taj krilati lav šapama drži zatvorenu knjigu što znači da je Venecija u to vrijeme u ratu.²⁴⁴ Naglašava Glavaš, u vrijeme vladavine kneza Antonija Michelija Venecija nije ni s kim ratovala, dok je za vrijeme kneza Francesca Michiela ratovala i u Italiji i s Osmanlijama.²⁴⁵ U srednjem polju nalazi se ranije spomenuti grb Venecije, prikazan kao krilati lav isklesan u poluisokom reljefu.²⁴⁶ Lav je prikazan raširenih udova, glave okrenute prema naprijed, te već spomenuto prednjim šapama drži zatvorenu knjigu.²⁴⁷ Drugi grb, smješten s lijeve strane mletačkog lava, pripada A. Correru, koji je obnašao dužnost kaštelana tvrđave sv. Mihovila za vrijeme kneza Antonija Michelija.²⁴⁸ Kao i prethodni ovaj grb je u obliku štita te u gornjem dijelu ima utor za oslanjanje koplja.²⁴⁹ U središtu štita nalazi se romb čiji se uglovi protežu prema

²³⁶ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 37.

²³⁷ Isto, str. 37.

²³⁸ Isto, str. 37.

²³⁹ Isto, str. 37.

²⁴⁰ Isto, str. 37.

²⁴¹ Isto, str. 37.

²⁴² Isto, str. 37.

²⁴³ ŠibenikIn (2023.), <https://www.sibenik.in/zaboravljeni-sibenik/sve-sto-okom-vidimo-na-tvr-avi-sv-mihovila-nije-starije-od-15-stoljeca/167056.html>, pristup 10.1.2024.

²⁴⁴ Isto, pristup 10.1.2024.

²⁴⁵ Isto, pristup 10.1.2024.

²⁴⁶ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 37.

²⁴⁷ Isto, str. 37.

²⁴⁸ Isto, str. 37.

²⁴⁹ Isto, str. 37.

stranicama štita.²⁵⁰ Romb u gornjoj polovici štita udubljen je u plohu štita, dok je u donjoj polovici izbočen.²⁵¹

Slika 18. Grbovi na većoj sjevernoj poligonalnoj kuli, lijevo grb Antonia Michelija ili Francesca Michelija, u sredini grb Venecije, desno grb A. Correra

S unutrašnje strane sjevernog zida pronalazimo dva grba dužnosnika iz venecijanskih obitelji: prvi iznad pravokutnog prozora poligonalne kule, a drugi uz ulazna vrata iste kule.²⁵² Prvi grb okruglog je oblika s vijencem klesanim uz rub kruga, a krug je podijeljen trima vodoravnim gredama tako da je donja greda na dnu kruga, a iznad nje ostale dvije na jednakim udaljenostima.²⁵³ Ćuzela ga prema stilskim karakteristikama datira u XV. stoljeće, a samim time jer je u tom vremenu titulu šibenskog kneza obnašao Avise Venier (1436.-1438.) grb pripisuje njemu.²⁵⁴ Drugi grb nalazi se na kamenoj ploči s nečitkim natpisom, a ploča je obrubljena nepotpunom profilacijom renesansnih karakteristika.²⁵⁵ Ovaj ovalni grb, koji se pripisuje venecijanskoj obitelji Marcello, ima motiv valovite vrpce koja se koso spušta cijelom njegovom visinom.²⁵⁶

²⁵⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 37.

²⁵¹ Isto, str. 37.

²⁵² Isto, str. 38.

²⁵³ Isto, str. 38./39.

²⁵⁴ Isto, str. 39.

²⁵⁵ Isto, str. 39.

²⁵⁶ Isto, str. 39.

Slika 19. Grb Avise Venierija, unutrašnja strana sjeverne kortine

Slika 20. Grb obitelji Marcello, unutrašnja strana sjeverne kortine

Uz vrata na sjeverozapadnom uglu tvrđave na sjevernoj kortini nalaze se dvije kamene ploče s isklesanim grbovima.²⁵⁷ Na donjoj ploči nalazi se grb s motivima dvije okomite grede na trokutastom štitu, koji je vjerojatno povezan s L. Vitturijem, koji je obnašao dužnost šibenskog kneza od 1398. do 1402. godine.²⁵⁸ Na gornjoj ploči nalazi se reljef s prikazom mletačkog lava.²⁵⁹

Slika 21. Dva grba uz vrata na sjeverozapadnom uglu tvrđave, gore grb Venecije i dolje grb L. Vitturija

²⁵⁷ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 38.

²⁵⁸ Isto, str. 38.

²⁵⁹ Isto, str. 38.

2.3.1.3. Predprostor uz istočnu i južnu stranu kaštela

Na rubu litice prema istoku i jugu uz kaštel sv. Mihovila izgrađen je uski predtvrđavski prostor.²⁶⁰ Kota gazišta predprostora nešto je niža od više kote tvrđavskog prostora.²⁶¹ Obrambeni zid ovog predprostora izlomljen je jer prati konfiguraciju litice, te su na njemu vidljive različite faze gradnje, varijacija između donjeg dijela zida i dijela u kojem su zidane puškarnice.²⁶² Zid s puškarnicama ukazuje na austrijsku intervenciju, vjerojatno je podignut 1835. godine, o čemu svjedoči uklesana godina kraj ulaznih vrata.²⁶³ Postavljenim na istočnoj strani, okrenutim prema sjeveru, tim ulaznim vratima u predvorje tvrđave pristupalo se preko drvenog mosta, čiji su koloturnici za podizanje još vidljivi na zidu.²⁶⁴ Uz kvadratnu kulu na sjeveroistočnom uglu tvrđave nalazi se stubište koje vodi do ovog mosta, dok se prema istočnoj strani nalazi poligonalna platforma, a uz južnu kvadratnu kulu sačuvane su tri niše za puškarnice.²⁶⁵ Zid predprostora prislonjen je na istočnu kortinu kaštela, a kako navodi Ćuzela, vjerojatno je imao krunište iz razloga što je sačuvan zub, vjerojatno iz XV. stoljeća, te nalazi se na južnoj strani.²⁶⁶ Na zazidanom dijelu s vanjske stran sačuvana je kamena konzola za drvenu zaštitnu zavjesu.²⁶⁷

Način gradnje zida predtvrđavskog prostora okrenutog prema jugu pokazuje različite faze gradnje.²⁶⁸ Ovaj zid izgrađen je kombinacijom sitnog klesanog kamena, sličnog onom korištenom na istočnoj strani, i većim pravokutnim klesancima.²⁶⁹ Prema zapadu, dio zida je djelomično razrušen, a kasnije zamijenjen recentnijim zidom izgrađenim od nepravilno sleganog kamena.²⁷⁰ Taj zid polukružno završava na jugozapadnom uglu kaštela.²⁷¹ Prema sjevernom kraju podignuta su druga ulazna vrata u predprostor tvrđave, iako je na vratima uklesana godina 1832., Ćuzela smatra da arhitektonska obilježja upućuju na znatno starije podrijetlo.²⁷²

²⁶⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 43.

²⁶¹ Isto, str. 43.

²⁶² Isto, str. 43.

²⁶³ Isto, str. 43.

²⁶⁴ Isto, str. 43.

²⁶⁵ Isto, str. 43.

²⁶⁶ Isto, str. 43.

²⁶⁷ Isto, str. 43.

²⁶⁸ Isto, str. 43.

²⁶⁹ Isto, str. 43.

²⁷⁰ Isto, str. 44.

²⁷¹ Isto, str. 44.

²⁷² Isto, str. 44.

Slika 22. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, predprostor uz istočnu i južnu kortinu kaštela

2.3.1.4. Zapadni i sjeverni podzid

Još jedan važni fortifikacijski element tvrđave sv. Mihovila jest zapadni podzid (ili , koji je služio kao važna točka obrane pružajući se prema zapadu i jugozapadu tvrđave, a karakteriziraju ga visoki zidovi i kule s srednjovjekovnim elementima.²⁷³ Kao što je već spomenuto, Ćuzela je mišljenja da je podzid vjerojatno dio obnove koju je poduzeo Petar Mišlin, odnosno podzid tada nije dosegao svoj vrhunac već je zasigurno njegova izgradnja započeta.²⁷⁴ Pri određivanju početka izgradnje podzida pomaže i kula koja se nalazi na spoju sjevernog i zapadnog zida podzida, a na njoj su vidljive karakteristike gradnje iz XIV. stoljeća.²⁷⁵ Podzid je smješten na nižoj litici uz zapadni zid kaštela.²⁷⁶ Prostor podzida bio je definiran visokim zidom koji se protezao od sjeverozapadnog ugla kaštela prema zapadu, a zatim gotovo okomito na more do litice jugozapadno od kaštela, otprilike četrdesetak metara od samog mora.²⁷⁷ Taj zid, čiji mu je smjer kretanja od zapadne peterokutne kule prema moru, većim dijelom je sačuvan.²⁷⁸ Fragmenti zida koji nedostaju razrušeni su zbog stvaranja naknadnih komunikacija.²⁷⁹ Na tom pravcu se nekad nalazila još jedna poligonalna kula, odnosno na platou ispod kaštela, u blizini vrata, s morske

²⁷³ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 44.

²⁷⁴ Isto, str. 46.

²⁷⁵ Isto, str. 46.

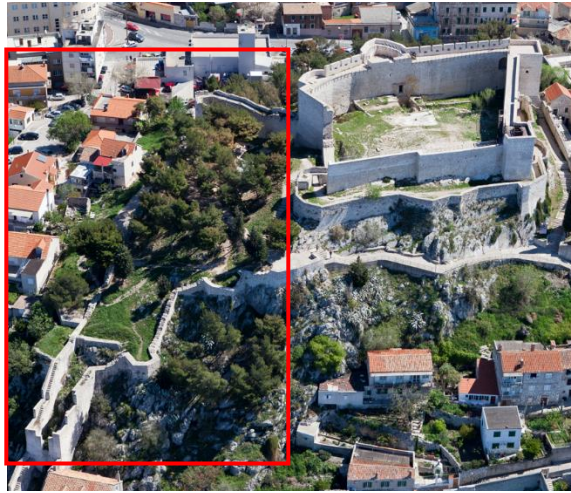
²⁷⁶ Isto, str. 44.

²⁷⁷ Isto, str. 44.

²⁷⁸ Isto, str. 45.

²⁷⁹ Isto, str. 45.

strane.²⁸⁰ Srušena je prilikom probijanja zapadnog zida.²⁸¹ Na mjestu gdje je zid najbliži moru, sagrađena su ranije spomenuta vrata koja su vodila u podzid iz pravca luke, dakle bila su u funkciji neposrednog povezivanja tvrđave s morem.²⁸² Poveznica platoa podzida i spomenutih vrata bile su stepenice isklesane u živoj stijeni.²⁸³ Iako ulaz u podzid nije u potpunosti očuvan, preostali arhitektonski elementi upućuju na to da su imala prelomljeni luk gotičkih ²⁸⁴

Slika 23. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, zapadni podzid kaštela

Obrambeni bedemi i kule podzida velikim dijelom su sačuvane do danas, nedostaju njihovi završni dijelovi pa je nemoguće utvrditi njihova potencijalna kruništa.²⁸⁵ Uz kaštel sv. Mihovila sa sjeverne strane zapadnog zida proteže se gotovo potpuno očuvan zid koji na zapadu završava poligonalnom kulom.²⁸⁶ Na zidnom plaštu uočavaju se razne intervencije u svrhu građevinske sanacije zida.²⁸⁷ Na sjevernoj strani, u dijelu od kaštela prema peterokutnoj kuli, naknadno je izgrađen sekundarni zid koji je ojačao strukturu starijeg zida.²⁸⁸ Čuzela navodi da je točna datacije izgradnje sekundarnog zida izrazito teška.²⁸⁹ Na unutarnjoj strani starijeg zida vidljiva su zazidana vrata koja su prije spajala prostor zapadnog podzida s sjevernim podzidom (datira se u XI.

²⁸⁰ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 45.

²⁸¹ Isto, str. 45.

²⁸² Isto, str. 44.

²⁸³ Isto, str. 44.

²⁸⁴ Isto, str. 44.

²⁸⁵ Isto, str. 45.

²⁸⁶ Isto, str. 45.

²⁸⁷ Isto, str. 45.

²⁸⁸ Isto, str. 45.

²⁸⁹ Isto, str. 45.

stoljeće).²⁹⁰ Kasnije su otvorena nova vrata nešto niže i bliže peterkutnoj kuli.²⁹¹ Drugi ulaz u podzid nalazi se na zapadu, uz peterkutnu kulu, koji je povezivao prostor podzida s predgrađem poznatim kao Borgo del Mar u mletačkim zapisima.²⁹² Nadalje, na unutarnjoj strani sjevernog zida podzida, u funkciji spolije ugrađen je kamen s uklesanim starokršćanskim karakteristikama.²⁹³ Od vrata podzida koja su bila najbliža moru pa prema jugozapadnom uglu kaštela zid je sačuvan pretežito u temeljima, tek na pokojoj liti u nešto većoj visini.²⁹⁴ Komunikacija između podzida i kaštela uspostavljena je naknadno probijenim vratima malih dimenzija.²⁹⁵ Pokraj tih vrata nalazi se grb koji je, prema Čuzeli, pripada obitelji Vitturi, što daje naslutiti da su vrata probijena krajem XIV. ili početkom XV. stoljeća za vrijeme šibenskog kneza Luke Vitturija.²⁹⁶

Slika 24. Pogled na sjeverni zid zapadnog podzida kaštela koji na zapadu završava peterkutnom kulom

²⁹⁰ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 45.

²⁹¹ Isto, str. 45.

²⁹² Isto, str. 45.

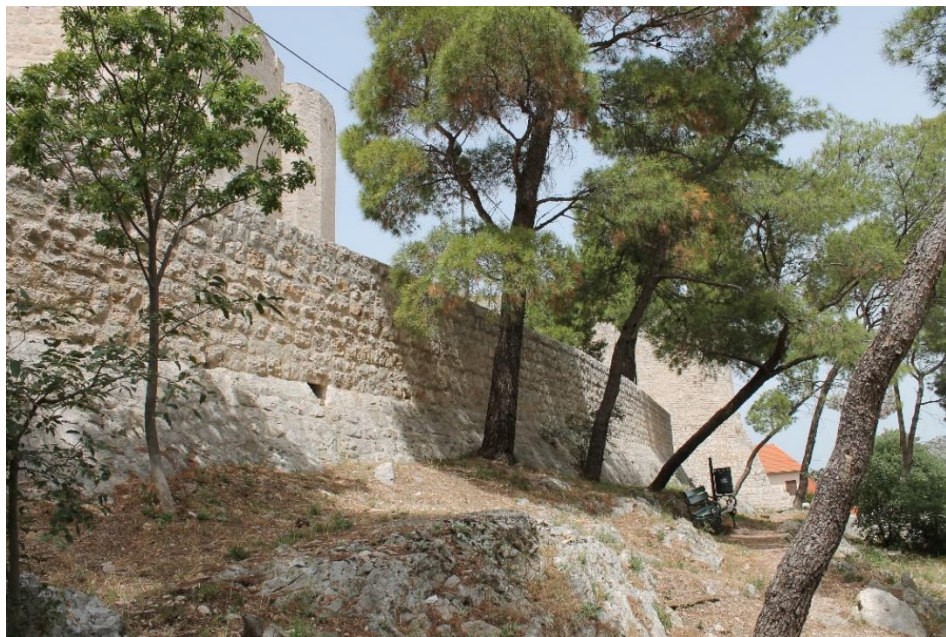
²⁹³ Isto, str. 45.

²⁹⁴ Isto, str. 45.

²⁹⁵ Isto, str. 46.

²⁹⁶ Isto, str. 46.

Ispod sjevernih zidova kaštela uočava se sjeverni podzid, protezao se od kvadratne kule na sjevernom zidu prema zapadu do nekadašnjeg ulaza u predprostor ispod poligonalne kule zapadnog podzida. Svrha tog predprostora bila je osigurati tvrđavu od potencijalnih napada Osmanskog Carstva iz smjera tvrđave sv. Ivana.²⁹⁷

Slika 25. Pogled na obnovljeni bedem sjevernog podzida kaštela

2.3.1.5. „Dvostruki bedemi“

Kao što je naglašeno u poglavlju prije zapadni podzid tvrđave sv. Mihovila bio je značajan zbog svoje veze s morem.²⁹⁸ Da bi se u potpunosti ostvarila ta ideja došlo je do izgradnje tzv. dvostrukog bedema.²⁹⁹ U povijesnim izvještajima poznat i pod nazivima: put spasa, kula spasa, vrata spasa, prolaz spasa ili galerija spasa.³⁰⁰ Zid se proteže od vrata podzida prema moru direktno do obale, a njegova gradnja započela je 1417. godine.³⁰¹ Ovaj zid, paralelno s postojećim zapadnim gradskim bedemom, tvori prolaz nalik na pristupni put do kaštela, te se zbog toga naziva dvostrukim bedemom.³⁰² Tlocrt dvostrukog bedema ima oblik nepravilnog trapeza, te valja

²⁹⁷ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 46.

²⁹⁸ Isto, str. 46.

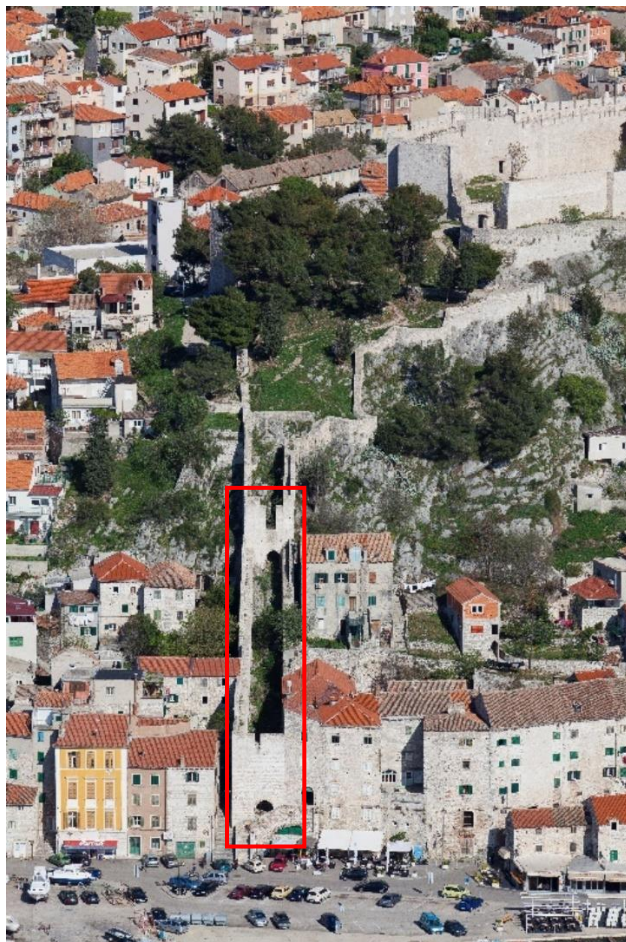
²⁹⁹ Isto, str. 46.

³⁰⁰ Bilić D., Majer Jurišić K., Pavić J. (2019.), Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, Portal: Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 10., Zagreb, str. 28.

³⁰¹ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 46.

³⁰² Isto, str. 47.

naglasiti kako taj prostor nije bio natkriven.³⁰³ Kako bi prevladali značajan nagib, graditelji su izgradili zid stepeničasto, a šetnica zida ima nekoliko nivoa međusobno povezanih kamenim stepenicama.³⁰⁴ Uz samu obalu podignut je južni zid koji je s morske strane zatvarao „dvostruki bedem“ s ulaznim vratima izgrađenim u gotičkom stilu, s prelomljenim lukom i bez ukrasa.³⁰⁵ Važno je naglasiti i to da unatoč istražnim radovima u prostoru „dvostrukog bedema“ nisu otkriveni nikakvi ostaci stepeništa, što upućuje na to da je vjerojatno postojala drvena konstrukcija u formi stepeništa koja su vodila do podzida kaštela od mora.³⁰⁶

Slika 26. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na dvostruki bedem

³⁰³ Bilić D., Majer Jurišić K., Pavić J. (2019.), Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, Portal: Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 10., Zagreb, str. 28.

³⁰⁴ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 47.

³⁰⁵ Isto, str. 47.

³⁰⁶ Isto, str. 47.

Dvostruki bedem vidljiv je na mnogim nacrtima grada Šibenika, a najzornije je prikazan na bakropisu Martina Kolunića Rote, datiran oko 1570.godine (slika 13.).³⁰⁷ Autori članka „*Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija*“ donose detaljan prikaz tog bakropisa. Navode da su u dijelu između zapadne kule kaštela sv. Mihovila i obalne kulu na bakropisu prikazane dvije dodatne kule/postaje koje dijele dvostruki bedem na tri gotovo jednaka dijela (danas se dvostruki bedem dijeli na dva dijela).³⁰⁸ Središnje kule/postaje imaju vrata, dok su obalne, a u vrhu su, za razliku od obalne kule/ulaza, zatvoreni terasom bez kruništa.³⁰⁹ Također, vidljivo je da je put spasa cijelom dužinom zapravo dvostruki paralelni zid s kruništem.³¹⁰ Uz ovaj dvostruki bedem nisu prikazane nikakve građevine, osim uz obalnu kulu, a najvjerojatnije se radi o samostanu sv. Katarine.³¹¹

³⁰⁷ Bilić D., Majer Jurišić K., Pavić J. (2019.), Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, Portal: Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 10., Zagreb, str. 30.

³⁰⁸ Isto, str. 30.

³⁰⁹ Isto, str. 30.

³¹⁰ Isto, str. 30.

³¹¹ Isto, str. 30.

2.3.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi

Tijekom konzervatorskih istraživanja 1990-ih godina uklonjene su puškarnice na jugozapadnom bedemu tvrđave, kao i povijesni objekti koji su sagrađeni u tom zidu.³¹² Tijekom konzervatorskih radova 1994. godine otkriveni su ostaci stubišta koje je vodilo do južnog zida kortine.³¹³ To stubište vidljivo je na prikazu tvrđave sv. Mihovila u grafičkoj mapi *Fortezze della Repubblica di Venezia, sec. XVII-XVIII*.³¹⁴ Međutim, stubište se nije smatralo dijelom izvorne fortifikacije te je uklonjeno tijekom opsežne obnove južnog bedema.³¹⁵ Konzervatorska istraživanja iz 1994. godine, usmjerena na južni dio tvrđave sv. Mihovila, samo su fotografski dokumentirana bez detaljne legende.³¹⁶ Kao rezultat toga, sada je nemoguće rekonstruirati izvorne strukture i povezati ih s povijesnim crtežima.³¹⁷

Prva arheološka istraživanja tvrđave sv. Mihovila nakon revitalizacije započela su 2018. godine, s fokusom na manji utvrđeni položaj na sjeverozapadnom rubu tvrđave, uz dvostruki bedem.³¹⁸ Ova građevina, nepravilnog tlocrta prilagođenom terenu, izrazito se ističe u usporedbi s okolnim zidinama, pa je dobila oznaku *sperone*, što označava izbočinu ili istaku, lokalno šibenski *špirun*.³¹⁹ Južnim djelom naslonjen je na dvostruki bedem, a istočnom stranom na poligonalnu kulu.³²⁰ Ovaj zid nije istovremen sa zidom dvostrukog bedema, već se samo naslanja na njega, prema čemu Glavaš zaključuje da je *sperone* mlađi od dvostrukog bedema.³²¹ Od svih nacrti na kojima je vidljiv *sperone* najdetaljnije je prikazan na tlocrtu V. M. Coronelli u grafičkoj mapi *Fortezze della Repubblica di Venezia, sec. XVII-XVIII*.³²² Posebno je zanimljivo šest otvora na zapadnom zidu, raspoređenih u tri vertikalna stupca, pri čemu su strijelnice na višoj razini uparene

³¹² Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristol: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 63. No.1, str. 34.

³¹³ Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 95.

³¹⁴ Isto, str. 94.

³¹⁵ Isto, str. 95.

³¹⁶ Isto, str. 95.

³¹⁷ Isto, str. 95.

³¹⁸ Pavić J, Nakić A. (2021.), ŠPIRUN Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 11.

³¹⁹ Isto, str. 11.

³²⁰ Glavaš I., Nakić A., Pavić J. (2017.), Sperone – najraniji poznati položaj za upotrebu vatrenog oružja na Tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 41/42. No. 41./42., Zagreb, str. 37.

³²¹ Isto, str. 37.

³²² Isto, str. 38.

s kvadratnim otvorima na nižoj razini.³²³ Primjeri ovako raspoređenih otvora su rijetki, autori Pavić i Nakić sličnost su pronašli samo s bedemima Rodosa.³²⁴ Prisutnost takvog dvostrukog otvora karakteristična je za kasno XV. stoljeće, odnosno početak korištenja vatrenog oružja, tijekom kojeg su vojnici koristili manje ručne topove pucajući kroz niži otvor, dok su gornji otvor koristili za nišanje.³²⁵ Na temelju toga autori članka zaključuju da je ovaj prostor izgrađen upravo u to vrijeme.³²⁶ Nepoznato je na koji se način ulazilo u *sperone*, komunikacija s obnovljenom poligonalnom kulom, ali ni način korištenja njegove unutrašnjosti jer nisu pronađeni nikakvi arheološki ostaci koji bi govorili o tome.³²⁷ Što se tiče pokretnih arheoloških nalaza, većim djelom su to ulomci keramike: gruba kuhinjska keramika i glazirano stolno posuđe.³²⁸

Slika 27. Coronellijeva grafika tvrđave sv. Mihovila, lijevo: lokacija špiruna

Slika 28. Zračni snimak špiruna

2018. godine Tvrđava kulture pokreće arheološka iskopavanja na istočnom dijelu sjevernog podzida, blizu njegovog spoja s kulom Madonna, u cilju otkrivanja izvorne razine hodne površine i načina komunikacije s drugim dijelovima tvrđave.³²⁹ Daljnjim istraživanjem pronađen je posljednji segment temelja podzida te keramički materijali koji većinom pripadaju graviranoj

³²³ Pavić J, Nakić A. (2021.), ŠPIRUN Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 11.

³²⁴ Isto, str. 14.

³²⁵ Isto, str. 11.

³²⁶ Isto, str. 14.

³²⁷ Glavaš I., Nakić A., Pavić J. (2017.), Sperone – najraniji poznati položaj za upotrebu vatrenog oružja na Tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 41/42. No. 41./42., Zagreb, str. 38.

³²⁸ Isto, str. 40.

³²⁹ Pavić J, Nakić A. (2021.), SJEVEROISTOČNA FALSABRAGA Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 17.

keramici te majolici, a datiraju iz XVI. i XVII. stoljeća.³³⁰ Nadalje, istraživači su otkrili i vrata koja su neposredno povezivala *falsabragu*³³¹ i unutrašnjost današnje kule Madonna.³³²

Slika 29. Detalj Coronellijeve grafike tvrđave sv. Mihovila, zaokružena lokacija sjevernog podzida, mjesto arh. istraživanja

Slika 30. Pogled na zid sjevernog podzida sa sjevera

Iste godine, također prilikom arheoloških istraživanja, u sjeveroistočnom bedemu kaštela otkriven je otvor.³³³ Identificiran je kao dio većeg vertikalnog kanala koji je bio ispunjen zemljom s krhotinama keramike, uporabnim predmetima i životinjskim kostima.³³⁴ Pavić i Nakić smatraju da je u pitanju kanalizacijski otvor dugačak 12 metara koji vodi sve do niše uz današnji ulaz u istočnu kvadratnu kulu tvrđave, a datiraju ga najkasnije sredinom XVI. stoljeća.³³⁵ U arheološke ostatke pronađene u zemlji ubrajaju se: očuvani keramički ulomci zdjela, tanjura, staklenih čaša, metalni pribor za jelo te nekoliko uporabnih predmeta prvenstveno kovanica.³³⁶ Većinom te

³³⁰ Pavić J, Nakić A. (2021.), SJEVEROISTOČNA FALSABRAGA Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 20.

³³¹ *Falsabraga* (tal. lažni zid, lažna prepreka) ili podzid u fortifikacijskoj arhitekturi označava niži obrambeni zid, posljednju prepreku prije glavnog zida utvde, Pavić J, Nakić A. (2021.), SJEVEROISTOČNA FALSABRAGA Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 17.

³³² Pavić J, Nakić A. (2021.), SJEVEROISTOČNA FALSABRAGA Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 20.

³³³ Pavić J, Nakić A. (2021.), OTVOR U SJEVEROISTOČNOM BEDEMU Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 23.

³³⁴ Isto, str. 23.

³³⁵ Isto, str. 23.

³³⁶ Isto, str. 23.

predmete datiraju od druge polovice XV. do početka XVII. stoljeća.³³⁷ Ovi arheološki poduhvati iz 2018. godine predstavljaju najrecentnija istraživanja provedena na tvrđavi sv. Mihovila, s obzirom da je poznato da su još rađena između 1972. i 1974. godine te između 1990. i 1996. godine. Najstariji artefakti pronađeni na tvrđavi datiraju se u željezno doba i mogu se dovesti u vezu s naseljavanjem prostora Donjeg polja i korištenja ove lokacije za sklonište.³³⁸ Prema mišljenju Z. Gunjače nije moguće isključiti ni postojanje utvrde, na ovom strateški važnom mjestu u ranokršćanskom razdoblju.³³⁹

Slika 31. Detalj Coronellijeve grafike tvrđave sv. Mihovila, oznaka X označava lokaciju otvora na sjeveroistočnom bedemu kaštela

Slika 32. Otvor na sjeveroistočnom bedemu kaštela

³³⁷ Pavić J, Nakić A. (2021.), OTVOR U SJEVEROISTOČNOM BEDEMU Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 23.

³³⁸ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 28.

³³⁹ Gunjača, Z. (1976.), O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 33. / 52.

2.3.3. Stanje tvrđave prije obnove

Stanje tvrđave prije obnove možemo pratiti čak do 2005. godine jer Ćuzela donosi njezin opis. Naime, navodi da je tada kaštel bio u ruševnom stanju.³⁴⁰ Određenim dijelovima zidova, osobito na jugozapadnom uglu kaštela, nedostaju dijelovi pa je prilikom rekonstrukcije teško vizualizirati njihovu međusobnu povezanost.³⁴¹ Višestruka rušenja kaštela rezultirala su time da se jasno može razaznati slojevitost sačuvanih zidova, no određivanje njihovog kronološkog slijeda je izazovno i iz razloga što nedostaju stilski elementi koji bi mogli pomoći za preciznu dataciju.³⁴²

Kao što je ranije naglašeno sjeverozapadni i jugozapadni obrambeni bedem kaštela sv. Mihovila pretrpio je velika razaranja uslijed dviju eksplozija baruta 1663. i 1752. godine, pri čemu su znatno oštećeni i unutarnji objekti.³⁴³ Tek je 1832. godine austrijska vojska poduzela značajniji poduhvate na sanaciji bedema kako bi odgovarali njihovim strateškim zahtjevima.³⁴⁴ Znan je podatak da se na jugoistočnoj kuli od 1911. do 1998. godine nalazila signalna postaja koja je nadzirala ulaz u kanal sv. Ante.³⁴⁵ Nakon što je tvrđava stoljećima bila u ruševnom, zapuštenom stanju i javnosti nedostupna, u XXI. stoljeću jedan od najstarijih spomenika, započeo je proces obnove i dobivanje nove namjene.³⁴⁶

Slika 33. Pogled na signalnu stanicu na jugoistočnoj kuli kaštela

³⁴⁰ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 34.

³⁴¹ Isto, str. 34.

³⁴² Isto, str. 34.

³⁴³ Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovil, Peristil: Zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 63 No. 1, str. 33

³⁴⁴ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-sv-mihovila/povijest-tvrđave/>, pristup 14.1.2024.

³⁴⁵ Livaković I. (2002.), Tisušljetni Šibenik, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 210.

³⁴⁶ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-sv-mihovila/povijest-tvrđave/>, pristup 14.1.2024.

2.3.4. Revitalizacija

Upravo je tvrđava sv. Mihovila prva od ukupno četiri tvrđave grada Šibenika koja je prošla proces revitalizacije.³⁴⁷ Radovi u svrhu revitalizacije tvrđave sv. Mihovila trajali su u periodu od 2012. do 2014. godine, izvedeni prema projektu arhitekta Tomislava Krajine.³⁴⁸ Počevši od istočne strane tvrđave, između sjeveroistočne kule i predtvrđavskog prostora otvorena su vrata, sa izvedenim betonskim nadvratnikom, kojima se pristupa u podrumske prostorije.³⁴⁹ S unutarnje strane, iznad vrata se proteže niža razina šetnice izvedena na čeličnoj konstrukciji koja povezuje istočni predprostor i sjeveroistočnu kulu.³⁵⁰ Kroz rekonstrukciju, u južnom zidu je također otvoren ulaz u podrumske prostorije. Na spoju južnog i zapadnog zida, pod oštrim kutom, naznačeno je nekadašnje moguće postojanje jugozapadne kule.³⁵¹ Prilikom radova na obnovi, zapadna strana služila je za pristup mehanizacije nakon čega je nadograđen zapadni zid do iste visine kao i južni zid, na istom je nastavljena šetnica koja se proteže iznad razine gledališta i samog zapadnog ulaza na razinu pozornice.³⁵² Povezana je sa šetnicom u razini kruništa sjevernog zida što omogućuje kontinuirani ophod s unutarnje strane zidova tvrđave.³⁵³ Prostor zapadnog podzida sadrži stubišta kojima se penje od razine platoa tvrđave izvedenih na nasipu kroz kojeg prodire tunelski ulaz u podrum u službi dopremanja opreme i pristup osobama smanjene pokretljivosti, u nastavku lift koji seže do gornje razine.³⁵⁴ Zasigurno najočuvaniji prostori podrumske etaže su dvije bačvasto svodene cisterne unutar kojih su izvedeni mostovi kako bi se sačuvao izvorni oblik.³⁵⁵ Osim servisnog prostora u podrumu, formirane su dvije veće dvorane, jedna sa funkcijom info pulta, druga je multifunkcionalna predviđena za sastanke i izložbe.³⁵⁶ Glavni element tvrđave postala je prostrana ljetna pozornica, dizajnirana za održavanje raznih programa i događaja, s ciljem da postane vrhunsko mjesto za koncerte i nastupe u regiji.³⁵⁷ Jedna zanimljivost je da se o izgradnji

³⁴⁷ Štrbinić L. (2017.), Projekti uređenja šibenskih tvrđava i analiza samoodrživosti tvrđave sv. Mihovila, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, str. 17.

³⁴⁸ Tvrđave kulture Šibenik, <https://tvrđjava-kulture.hr/hr/tvrđava-sv-mihovila/revitalizacija-tvrđave>, pristup 26.2.2024.

³⁴⁹ Radić I. (2017.), Problem očuvanja i revitaliziranja šibenskih gradskih fortifikacija, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, str. 62.

³⁵⁰ Isto, str. 62.

³⁵¹ Isto, str. 63.

³⁵² Isto, str. 63.

³⁵³ Isto, str. 63.

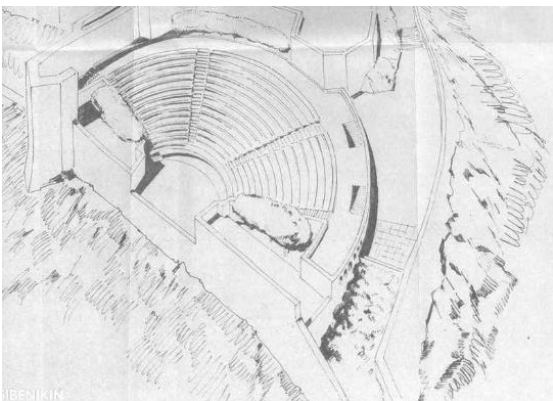
³⁵⁴ Isto, str. 67.

³⁵⁵ Isto, str. 67.

³⁵⁶ Isto, str. 67.

³⁵⁷ Štrbinić L. (2017.), Projekti uređenja šibenskih tvrđava i analiza samoodrživosti tvrđave sv. Mihovila, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, str. 17.

pozornice na tvrđavi sv. Mihovila prvi put govorilo u zimu 1953./1954. godine, kada je glasoviti arhitekt Harold Bilinić izradio skicu pozornice.³⁵⁸ Skica prikazuje pozornicu oblika grčkog teatra, umetnutu u prostor zapadnog podzida tvrđave.³⁵⁹ Ispred same pozornice, kamenom podnom oblogom, naznačena je pozicija povijesne crkve. Mihovila.³⁶⁰ Kao što je ranije spomenuto Glavaš smatra da ovo nije izvorna lokacija crkve. Na sjevernom dijelu platoa nalazi se gledalište izvedeno na čeličnoj konstrukciji koja seže skroz do šetnice sjevernog zida omogućavajući tako pristup sa svih strana.³⁶¹ Uspjeh ovog projekta leži u doprinosu održivom gospodarskom razvoju grada i županije, nudeći inovativne kulturne, umjetničke i obrazovne programe.³⁶² Samom ojačanju kulture grada Šibenika doprinose renomirani hrvatski i inozemni izvođači iz glazbene sfere i scenskih umjetnosti te obogaćuju ljetnu pozornicu tvrđave sv. Mihovila.³⁶³

Slika 34. Idejni projekt Harolda Bilinića s pozornicom ugrađenom u zapadni podzid tvrđave sv. Mihovila

Slika 35. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na pozornicu

³⁵⁸ Pavić J., Bakula A. (2020.), „Ljetna pozornica – neodgodiva potreba“: stara ideja o novoj namjeni tvrđave sv. Mihovila u Šibeniku u novinskim člancima i drugim arhivskim izvorima (1953. – 1975.), Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije, Vol.1 No.1, Šibenik, str. 247.

³⁵⁹ Isto, str. 226..

³⁶⁰ Radić I. (2017.), Problem očuvanja i revitaliziranja šibenskih gradskih fortifikacija, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, str. 71.

³⁶¹ Isto, str. 71.

³⁶² Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-barone/revitalizacija-tvrđave/>, pristup 14.1.2024.

³⁶³ Isto, pristup 14.1.2024.

2.4. Tvrđava sv. Nikole

O formi tvrđave sv. Nikole piše J. Ćuzela, A. Žmegač, I. Glavaš.³⁶⁴ O arhitektima tvrđave sv. Nikole piše J. Pavić.³⁶⁵ Barutanu na tvrđavi sv. Nikole detaljno obrađuje I. Glavaš, a J. Ćuzela ju opisuje 2005. godine, međutim ne prepisuju joj istu funkciju.³⁶⁶ O glavnom ulazu s morske strane piše J. Ćuzela, Glavaš I.³⁶⁷ O intervencijama koje je tvrđava sv. Nikole pretrpjela u vrijeme mletačke i austrijske uprave piše J. Ćuzela, I. Glavaš, I. Braut, K. Majer Jurišić, A. Škevin.³⁶⁸ O tome kome pripadaju određeni grbovi na glavnom ulazu u tvrđavu sv. Nikole i samim vratima pišu J. Ćuzela i I. Glavaš.³⁶⁹ Pregled konzervatorsko-restauratorskih zahvata na tvrđavi sv. Nikole donose autori I. Braut, K. Majer Jurišić, A. Škevin.³⁷⁰ O konzervatorskim istraživanjima na tvrđavi sv. Nikole piše i I. Glavaš.³⁷¹ Također, u konzervatorsko-tehničkom elaboratu Hrvatskog restauratorskog zavoda iz 2017. godine sumirana su sva dostupna konzervatorska izvješća vezana za tvrđavu sv. Nikole. O stanju tvrđave sv. Nikole prije obnove znamo od autora B. Nadila, I. Braut, K. Majer Jurišić, A. Škevin, J. Ćuzela.³⁷² O samoj revitalizaciji tvrđave sv. Nikole koja još u potpunosti nije dovršena najviše doznajemo iz novinskih članka.³⁷³

2.4.1. Forma tvrđave

Kao što je ranije spomenuto izgradnja tvrđave sv. Nikole započela je 1540. godine.³⁷⁴ Smještena istočno od ulaza u kanal sv. Ante na otočiću Ljuljevcu.³⁷⁵ Na otočiću se nalazila crkva sv. Nikole i samostan, njihov izgled i arhitektonski elementi su nepoznati iz razloga što su u potpunosti srušeni prilikom izgradnje tvrđave.³⁷⁶ Međutim, vrijedi naglasiti kako su crkva i samostan netom prije izgradnje tvrđave već bili u ruševnom stanju, odnosno tako navodi Malatesta Baglioni (kapetan oružja) prilikom odabira lokacije same tvrđave.³⁷⁷ Tvrđava je zauzela veći dio otočića, a južni dio koji se gotovo dodiruju s susjednim otočićem bližem kopnu, ostao je

³⁶⁴ Žmegač A. (2001.), lit. br. 2.; Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš I. (2015.) lit. br. 6.; Glavaš I. (2017.) lit. br. 10.

³⁶⁵ Pavić J. (2018.) lit. br. 1., Pavić J. (2019.) lit. br. 2.

³⁶⁶ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš I. (2017.) lit. br. 10.

³⁶⁷ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš I. (2015.) lit. br. 6.

³⁶⁸ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Braut I., Glavaš I. (2020.) lit. br. 16.; Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.) lit. br. 18.

³⁶⁹ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Glavaš I. (2015.) lit. br. 6.

³⁷⁰ Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.) lit. br. 18.

³⁷¹ Glavaš I. (2017.) lit. br. 12.

³⁷² Nadilo B. (2001.) lit. br. 1.; Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.) lit. br. 18.;

³⁷³ Novinske članke pogledati u poglavlju Revitalizacija/ Tvrđava sv. Nikole

³⁷⁴ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 75.

³⁷⁵ Isto, str. 76.

³⁷⁶ Isto, str. 76.

³⁷⁷ Isto, str. 76.

neizgrađen.³⁷⁸ Josip Ćuzela titulu arhitekta tvrđave sv. Nikole pripisuje Gianu Girolamu.³⁷⁹ Gian Girolamo projektirao je tvrđavu u skladu s suvremenim vojnim građevinskim standardima, pokazujući inovativne elemente za to vrijeme. Jedan takav fortifikacijski element, među prvima u Europu, su „klijesta“ smještena između polubastiona prema jugu tvrđave međusobno povezanih kortinom.³⁸⁰ Uspoređujući tvrđavu sv. Nikole s drugim tvrđavama na području Mediterana iz istog doba, možemo uočiti da ona utjelovljuje sav napredak u projektiranju i izgradnji tvrđava tijekom XVI. stoljeća.³⁸¹ Iako se prema imenovanju Gaspara Mora za kaštelana tvrđave zna da je tvrđava većim dijelom izgrađena do 1544. godine, točan datum završetka ostaje nepoznanica.³⁸² Važno je istaknuti da je određivanje točnog datuma završetka fortifikacija, posebice tvrđava izuzetno teška jer su te strukture bile u stanju kontinuirane prilagodbe zbog napretka u vojnoj tehnici i poboljšanja topničkog oružja.³⁸³

Slika 36. Snimak tvrđave sv. Nikole iz zraka

³⁷⁸ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 77.

³⁷⁹ Isto, str. 77.

³⁸⁰ Isto, str. 77.

³⁸¹ Isto, str. 77.

³⁸² Isto, str. 77.

³⁸³ Isto, str. 77.

Tvrđava sv. Nikole ima prepoznatljiv trokutasti tlocrt, što je rijetkost u fortifikacijskoj arhitekturi kako u Hrvatskoj tako i u Europi.³⁸⁴ Dok strukture poput tvrđave Zarzanelo u Italiji i sisačke tvrđave dijele ovaj trokutasti oblik, bitno se razlikuju od ove u Šibeniku.³⁸⁵ Za razliku od svojih dvojnika, šibenska tvrđava nema istaknute obrambene kule; umjesto toga, njezina terasa, polubastioni i bastion su na jednakim visinama, predstavljajući tvrđavu kao kohezivnu cjelinu.³⁸⁶ Tvrđava je ranjiva na napade s kopna, a kako bi se ublažio udarac s kopna, bilo je prijedloga da se u neposrednoj blizini podigne utvrda na brdu Labor.³⁸⁷ Međutim, unatoč apelima šibenskih kapetana i knezova, do izgradnje te dodatne utvrde nikada nije došlo.³⁸⁸

Prvi fortifikacijski element o kojem će se govoriti u ovom radu je sjeverozapadni okrugli bastion (Giangirolamo ga u svojim izvješćima naziva *torino*).³⁸⁹ Ovaj bastion ima sačuvanih sedam kazamata³⁹⁰ s topovskim otvorima.³⁹¹ Na istoj razini uz u zapadnu kortinu, okrenutu prema moru u pravcu otoka Zlarina, sačuvano je još šest kazamata i vidljivi su ostatci četiri topovska otvora.³⁹² Istraživanjem je otkriven dodatni izvorni otvor za top, koji je ugrađen u grudobran s kraja XIX. stoljeća.³⁹³ Taj je otvor rano izgubio svoju funkciju budući da su naknadna poboljšanja tvrđave zahtijevala nasipanje platforme oba polubastiona.³⁹⁴ Nasuprot zapadne kortine nalazi se istočna kortina, okrenuta prema uvali Škar, na kojoj su se nalazila dva topovska otvora; jedan od njih je zazidan, a drugi prenamijenjen u pomoćni ulaz.³⁹⁵ Za razliku od ostalih segmenata tvrđave, polubastioni su bili zatrpani (*terrapien*).³⁹⁶ Na južnoj strani tvrđave odnosno na *orekionima*³⁹⁷ okrenutim prema kliještima tvrđave nalaze se još dva topovska otvora.³⁹⁸ Otvori za topove bili su integrirani u pokos tvrđave po sredini visine zida, skriveni od pogleda s kopna polubastionima,

³⁸⁴ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 91.

³⁸⁵ Isto, str. 91.

³⁸⁶ Isto, str. 91.

³⁸⁷ Isto, str. 91.

³⁸⁸ Isto, str. 91.

³⁸⁹ Isto, str. 81.

³⁹⁰ Kazamat – obrambena prostorija u zidu kule i bastiona; prostorija u utvrdama zaštićena od topovske vatre, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 102.

³⁹¹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 81. i 85.

³⁹² Isto, str. 81.

³⁹³ Isto, str. 85.

³⁹⁴ Isto, str. 85.

³⁹⁵ Isto, str. 81.

³⁹⁶ Isto, str. 81.

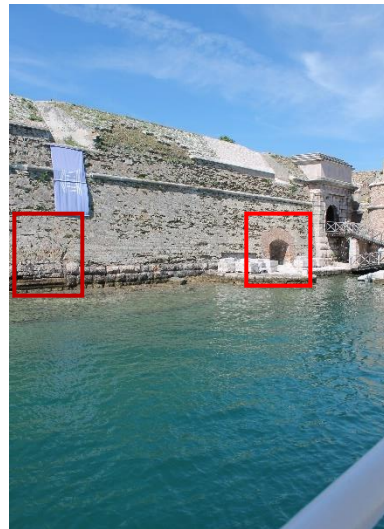
³⁹⁷ Orillion- za razliku od bastiona s ravnim bokovima, eng. orillion bastion ima bokove proširene polukružnim ili kvadratnim masivom; završetak u obliku uha, izvor: <https://sites-vauban.org/en/resources/glossary/orillion>, pristup 23.5.2026.

³⁹⁸ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 81.

stoga su jedini „skriveni“ otvori na kopnenoj strani.³⁹⁹ Svi topovski otvori smješteni su unutar niskog parapeta, što je obilježje fortifikacijskih struktura koje su podigli Sanmicheliji.⁴⁰⁰ Otvori u kliještima ne upućuju na izvorni oblik iz početne faze gradnje, tome u prilog ide i činjenica da je na ovom dijelu tvrđava doživjela potpunu rekonstrukciju plašta od opeke između 1832. i 1835. godine.⁴⁰¹

Slika 37. Jedan od sedam topovskih otvora na bastionu tvrđave sv. Nikole

Slika 38. Pogled na istočnu kortinu tvrđave sv. Nikole, lijevo: zazidani topovski otvor, desno: topovski otvor prenamijenjen u pomoćni ulaz

Slika 39. Pogled na zapadnu kortinu tvrđave sv. Nikole, četiri topovska otvora

³⁹⁹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 81.

⁴⁰⁰ Isto, str. 85.

⁴⁰¹ Isto, str. 81.

Giangirolamo postavio je grudobrane iznad parapeta.⁴⁰² Kosa površina grudobrana, koja počinje od parapeta s vanjske strane tvrđave, obložena je pločastim kamenom.⁴⁰³ Zaobljeni dio kavalijera na njegovom vrhu također je od kamena.⁴⁰⁴ Bočni dijelovi grudobrana, kao i fasadni dio prema unutrašnjosti tvrđave, zidani su opekom.⁴⁰⁵ U grudobranima, prema tvrđavi, napravljene su niše koje su služile za odlaganje materijala.⁴⁰⁶ Kroz grudobrane su, na njihov vrh, izlazile ventilacijske cijevi iz kazamata.⁴⁰⁷ Grudobrani su premašivali ljudsku visinu, onemogućavajući obavljanje stražarskih dužnosti s razine tvrđavske terase, koja je podrazumijevala ophod oko tvrđave.⁴⁰⁸ Ophod se morao obaviti po grudobranima, što je bilo onemogućeno širinom topovskih otvora, koji su prekidali kontinuitet ophodnog hodnika.⁴⁰⁹ Da bi se omogućio cjelovit pogled na okolicu tvrđave, ophodni hodnici izgrađeni su tako da su između grudobrana, iznad usjeka, postavljene željezne i drvene konstrukcije kojima su premošćeni topovski otvori, odnosno povezani grudobrani.⁴¹⁰

Slika 40. Pogled na grudobrane bastiona tvrđave sv. Nikole

⁴⁰² Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 85.

⁴⁰³ Isto, str. 85.

⁴⁰⁴ Isto, str. 85.

⁴⁰⁵ Isto, str. 85.

⁴⁰⁶ Isto, str. 85.

⁴⁰⁷ Isto, str. 85./86.

⁴⁰⁸ Isto, str. 86.

⁴⁰⁹ Isto, str. 86.

⁴¹⁰ Isto, str. 86.

Nadalje, Ćuzela u svojoj knjizi donosi opis terase tvrđave iz 2005. godine. Navodi da na prostoru terase nema izgrađenih objekata.⁴¹¹ Terasa je popločana kamenim pločama i omeđena parapetom na kojem su izgrađeni grudobrani⁴¹².⁴¹³ Ćuzela uočava dvije građevinske faze iz različitih epoha; jedni su veći i građeni pravilno klesanim slaganim kamenom, a drugi su izvorno građeni opekom, koja je s vremenom propala pa su krajem XIX. stoljeća ožbukani.⁴¹⁴ Uspoređujući opis tvrđave Giangiolama s tadašnjim stanjem tvrđave, Ćuzela zaključuje kako su terasa, grudobrani i parapet doživjeli najveće promjene.⁴¹⁵ To je uobičajena pojava s obzirom je to prostor koji je zahtijevao kontinuiranu prilagodbu napretku topništva.⁴¹⁶ Topovski otvori, objekti u kojima su bili smješteni vojnici, skladišta streljiva i druge pomoćne strukture stalno su prilagođavani napretku naoružanja.⁴¹⁷ U tom je trenutku terasu krasilo sedam topovskih otvora.⁴¹⁸

Izvorni izgled popločenja gazišta terase i uopće njegovo postojanje je nepoznato.⁴¹⁹ Da je bilo potrebe za samim popločenjem doznajemo od Pietra Morosinija koji 1620. godine naglašava da je popločenje nužno zbog problema s odvodnjom vode, odnosno voda prodire s terase u unutrašnjost tvrđave.⁴²⁰ Voda koja prodire kroz svodove predstavlja opasnost od oštećenja konstrukcije, što može dovesti do urušavanja, osim toga, prodor vode u prostorije na razini mora ubrzava propadanje topovskih postolja.⁴²¹ Propadanje topovskih postolja bilo je vidljivo prilikom napada na španjolsku armadu, kada topovske kugle ispaljenje s tvrđave nisu uspjele doseći predviđene mete zbog potpunog urušavanja postolja topa.⁴²² Kako bi se spriječio ili barem ublažio prodor vode, bilo je potrebno postaviti kamene podnice s nagibima kako bi se omogućila pravilna odvodnja u kanale, a kanalima izvan tvrđave.⁴²³ Arheološkim istraživanjima otkriveni su kanali za odvod kišnice na bastionu tvrđave, postavljeni dvadesetak centimetra niže od zatečenog platoa.⁴²⁴

⁴¹¹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 85.

⁴¹² Grudobran/prsobran – zaklon koji štiti vojnike od hitaca i u kojemu se ostavljaju otvori za puškarnice, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 103.

⁴¹³ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 85.

⁴¹⁴ Isto, str. 85.

⁴¹⁵ Isto, str. 85.

⁴¹⁶ Isto, str. 85.

⁴¹⁷ Isto, str. 85.

⁴¹⁸ Isto, str. 85.

⁴¹⁹ Isto, str. 86.

⁴²⁰ Isto, str. 86.

⁴²¹ Isto, str. 86.

⁴²² Isto, str. 86./87.

⁴²³ Isto, str. 87.

⁴²⁴ Isto, str. 87.

Kanali su bili položeni uz grudobrane, građene od opeke.⁴²⁵ Izvorno je terasa odvodnje usmjeravala vodu prema zapadu, suprotno današnjeg stanja.⁴²⁶ Prisustvo vode unutar tvrđave ukazuje na neadekvatne mjere hidroizolacije na terasi tvrđave.⁴²⁷ Istraživanja provedena na bastionu otkrila su da je kao izolacijski materijal korištena mješavina crvene zemlje i vapna.⁴²⁸ Daljnjim istraživanjima na bastionu, na mjestu gdje ima najviše svjetlarnika, podizanjem kamenih pragova pronađeni su svjetlarnici iz vremena gradnje tvrđave.⁴²⁹ Na kamenim pragovima vidljivi su utori gdje su nekada bile postavljene plosnate rešetke od kovanog željeza koje su omogućavale prohod vode nad svjetlarnicima.⁴³⁰ Kako Ćuzela naglašava, samo je na jednom svjetlarniku sačuvana plosnata rešetka od kovanog željeza spojena zakovicama, a nalazi se nad otvorom uz istočnu kortinu u blizini krušne peći.⁴³¹ Trenutna kota razine terase odstupa od izvorne kote terase za dvadesetak centimetara, barem na području bastiona tvrđave pošto su na tom dijelu vršena istraživanja.⁴³² Bastion tvrđave nije bio popločan, već betoniran.⁴³³

Slika 41. Detalj odvodnje kišnice na bastionu tvrđave sv. Mihovila

⁴²⁵ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 87.

⁴²⁶ Isto, str. 87.

⁴²⁷ Isto, str. 87.

⁴²⁸ Isto, str. 87.

⁴²⁹ Isto, str. 87.

⁴³⁰ Isto, str. 87.

⁴³¹ Isto, str. 87.

⁴³² Isto, str. 87.

⁴³³ Isto, str. 89.

Ulaz na tvrđavu s morske strane vodi do srednje razine tvrđave, s te razine proteže se široka rampa koja se proteže u dva smjera: jedan vodi do donje razine tvrđave (unutrašnjosti), a drugi na gornju razinu, odnosno terasu.⁴³⁴ Rampa je popločana opekom postavljenom na nož, raspoređenom u obliku riblje kosti, s niskim kamenim pragovima stepenica.⁴³⁵ Rampa je svojom prostranom širinom i blagim nagibom očito bila zamišljena da olakša kretanje topova između dvoje glavne razine tvrđave.⁴³⁶

Unutrašnjost tvrđave sastoji se od tri pravokutne prostorije, jedne polukružne ispod bastiona, hodnika koji ih međusobno povezuju i prostor bunarskih spremišta za kišnicu.⁴³⁷ Nadalje u dijelu tvrđave pod svodovima, gotovo na razini mora, nalaze se kazamati.⁴³⁸ Ti unutrašnji kazamati poprilično su prostrani što je omogućilo posadi na topovima da nesmetano obavljaju svoje dužnosti.⁴³⁹ A kako navodi Giangirolamo Sanmichele topovi na razini mora bili su najučinkovitiji i neutraliziranju neprijateljskih plovila jer ih gađaju izravno u bok.⁴⁴⁰

Slika 42. Unutrašnjost bastiona tvrđave sv. Nikole

⁴³⁴ Žmegač A. (2001.), Utvrda sv. Nikole pred Šibenikom, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, No.25, Zagreb, str. 91.

⁴³⁵ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 83.

⁴³⁶ Žmegač A. (2001.), Utvrda sv. Nikole pred Šibenikom, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, No.25, Zagreb, str. 91.

⁴³⁷ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 81.

⁴³⁸ Isto, str. 82.

⁴³⁹ Isto, str. 82.

⁴⁴⁰ Isto, str. 82.

Nadsvođeni prostor u bastionu tvrđave i prostor uz zapadnu kortinu čine jedinstveni prostor, a on je podijeljen na više prostorija novijim pregradama koje vjerojatno datiraju iz XIX. stoljeća.⁴⁴¹ Uz istočnu kortinu nalazi se četverokutni prostor u kojem su se nekada nalazi dva otvora za topove, a do kraja XIX. stoljeća prostor je prenamijenjen u zasebnu prostoriju.⁴⁴² Ćuzela je svojevremeno toj zasebnoj prostoriji prepisao funkciju zatvora, dok Glavaš na temelju novih istraživanja za tu prostoriju smatra da je imala funkciju barutane.⁴⁴³ Jedan od razloga zašto ju Glavaš smatra barutanom su odušci za zrak smješteni: pri dnu pročelnog zida, pri dnu zida gdje su ulazna vrata u drugu prostoriju i pri dnu začelnog zida.⁴⁴⁴ Ti otvori odušaka za zrak su u dubini zida prema unutra skošeni, a izvana su najvjerojatnije bili zatvoreni jednostavnim metalnim poklopcima čije su šarke sačuvane, a sam otvor je bio zaštićen metalnom rešetkom.⁴⁴⁵ Dakle, prostorija je smještena pri dnu tvrđave na razini mora uz samu sjeveroistočnu kortinu.⁴⁴⁶ Oblika je nepravilnog pravokutnika orijentirana sjeverozapad-jugoistok, podijeljena u dvije prostorije.⁴⁴⁷ Glavno pročelje ima ulazna vrata s metalnim dvokrilnim vratnicama, flankirana četvrtastim prozorima.⁴⁴⁸ Začeljni zid po sredini ima dva prozora, jedan manji kvadratni, a drugi veći pozicioniran iznad njega.⁴⁴⁹ Prozori su služili za ovlaživanje i prirodno danje svjetlo, jer se tada nije smjela koristiti rasvjeta bazirana na otvorenom plamenu.⁴⁵⁰ Kako jugozapadni zid barutane

⁴⁴¹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.

⁴⁴² Isto, str. 82.

⁴⁴³ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 217.

⁴⁴⁴ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 219.

⁴⁴⁵ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 219.

⁴⁴⁶ Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 217.

⁴⁴⁷ Isto, Zadar, str. 219.

⁴⁴⁸ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 220.

⁴⁴⁹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 220.

⁴⁵⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 220.

stoji slobodno u prostoru s te strane postoji ophod oko barutane sve do začelnog zida.⁴⁵¹ Svi vanjski i unutarnji zidovi barutane su završno žbukani glatkom vapnenom žbukom.⁴⁵²

Slika 43. Detalj pročelnog zida barutane

Slika 44. Detalj pregradnog zida barutane

Slika 45. Detalj začelnog zida barutane

Između prostorija koja graniče s istočnom i zapadnom kortinom nalazi se još jedan četverokutni prostor, kojem se može pristupiti kroz lučna vrata iz hodnika koji povezuje dvije krajnje prostorije.⁴⁵³ Iza južnog zida ove prostorije nalaze se rezervoari za kišnicu, prikupljenu s krovova kuća na terasi tvrđave.⁴⁵⁴ Između vrata prostorije i južnog zida nalazi se plitki kanal, ali njegova namjena ostaje nejasna.⁴⁵⁵ Svjetlarnik na svodu ove prostorije podsjeća na otvore bunara na koje se naslanja bunarska kruna.⁴⁵⁶ Nadalje iza zidova prostorija prema jugu nalaze se zemljane ispune (*terrapien*) polubastiona koji je nasut raznim materijalima.⁴⁵⁷

⁴⁵¹ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 220.

⁴⁵² Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.; Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 220.

⁴⁵³ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.

⁴⁵⁴ Isto, str. 82.

⁴⁵⁵ Isto, str. 82.

⁴⁵⁶ Isto, str. 82.

⁴⁵⁷ Isto, str. 82.

Središnjoj prostoriji (hal) tvrđave pristupa se kroz kratak prolaz.⁴⁵⁸ Prostorija je pravokutnog tlocrta, zasvođena te ima kvadratne niše.⁴⁵⁹ Osvjetljenje prostorije pojačano je velikim svjetlarnikom postavljenim na svodu.⁴⁶⁰ Na zidu suprotnom od ulaza, dvoranu krasi četiri isklesana grba; tri su vodoravno poredana, uokvirena s četiri kanelirana stupa.⁴⁶¹ Iznad ovih grbova nalazi se prazna niša u kojoj se nekoć nalazio mletački lav.⁴⁶² Grbovi su postavljeni u čast duždu Petru Laudu, šibenskom knezu i kapetanu Jakovu Alviseu Venieru i prvom kaštelanu tvrđave Gasparu Moru.⁴⁶³ Neposredno ispod ovih grbova nalazi se grb tvrđavskog kaštelana koji datira iz 1584. godine.⁴⁶⁴

Slika 46. Grbovi s lijeva prema desno: grb Petra Laude, grb Jakova Alvisea Veniera, grb Gaspara Mora

Slika 47. Grb tvrđavskog kaštelana koji datira iz 1584. godine

Ulazna vrata u tvrđavu nalaze se na istočnoj kortini okrenutoj prema Šibeniku, a ono što je značajno za njih je da predstavljaju vrhunac arhitektonsko-kiparskog umijeća na samoj tvrđavi.⁴⁶⁵ Dizajn za ova vrata, kao i za cijelu tvrđavu, osmislio je Giangirolamo Sanmicheli te podsjećaju na vrata Sanmichelija koja pronalazimo u izobilju u gradovima kao što su Venecija i Verona.⁴⁶⁶ Izgrađena tehnikom bunje u kamenu, vrata imaju lučni otvor flankiran s dva polustupa s dorskim obilježjima sa svake strane vrata.⁴⁶⁷ Ovi polustupovi, iako nisu monolitni, sastoje se od osam kamenih elemenata; vanjski polustup poprima pravokutni oblik, a unutarnji polukružni.⁴⁶⁸ Na

⁴⁵⁸ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 84.

⁴⁵⁹ Isto, str. 84.

⁴⁶⁰ Isto, str. 84.

⁴⁶¹ Isto, str. 84.

⁴⁶² Isto, str. 84./85.

⁴⁶³ Isto, str. 85.

⁴⁶⁴ Isto, str. 85.

⁴⁶⁵ Isto, str. 83.

⁴⁶⁶ Isto, str. 83.

⁴⁶⁷ Isto, str. 83.

⁴⁶⁸ Isto, str. 83.

zabatnom kamenu luka vrata isklesan je kip sv. Nikole, a na istom kamenu u debljini vrata isklesan je grb kojeg Ćuzela prepisuje providuru tvrđave Luke Zorzija, dok ga Glavaš prepisuje prvom kaštelanu Orsati Manolessi.⁴⁶⁹ Arhitravnu gredu krasi izrazito renesansni dekorativni elementi, uključujući triglafe i metope, a u pogledu arhitrava pravokutni ukras, profilirana kasetna s hrastovim lišćem.⁴⁷⁰ Na metopama je klesan motiv bukranija, kružnog medaljona s ovulusima, a u srednjem dijelu medaljon s lavom sv. Marka.⁴⁷¹ Nad arhitravnom gredom nalazi se profilirani vijenac renesansnih karakteristika.⁴⁷² U pogledu vijenca naizmjenična su polja s kasetom u kojoj je upisan romb s cvijetom u sredini i kasetom s tipičnim Sanmichelijevskim ukrasom valjkastih kamenih elemenata koji izlaze iz osnove kamene ploče.⁴⁷³ Završni dio vrata je atika, u čijem korpusu je bio ispisan tekst koji danas nedostaje.⁴⁷⁴ Josip Ćuzela navodi da je tekst glasio: „ FRANCISCO. COPPO. PRAESIDE. CAP.URBIS. ORSATO. MANOLESSO. PRIMO. ARCIS. PRAEFECTO. IO. HIERONYMO. MICHELLO. VERON. ARCHITECTO. MDXXXIII.“⁴⁷⁵

Slika 48. Detalj ulaznih vrata tvrđave sv. Nikole

⁴⁶⁹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 83.; Glavaš I. (2015.), Marginalije o tvrđavi sv. Nikole kod Šibenika i Velikim kopnenim vratima, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 39 No. 39., Zagreb, str. 132.

⁴⁷⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 83.

⁴⁷¹ Isto, str. 83.

⁴⁷² Isto, str. 83.

⁴⁷³ Isto, str. 83.

⁴⁷⁴ Isto, str. 83.

⁴⁷⁵ Isto, str. 83.

Skulptura velikog lava, poznati simbol mletačke države, nekoć je bio postavljen na trostupnom postolju iznad atike.⁴⁷⁶ Početkom XIX. stoljeća, za vrijeme francuske uprave, natpis s atike je uništen a lav oštećen.⁴⁷⁷ 1818. godine Franjo I. posjetio je tvrđavu sv. Nikole i primijetio prisutnost „velikog lava isklesanog u kamenu koji stoji potpuno slobodno“.⁴⁷⁸ Taj lav bačen je s tvrđave za vrijeme francuske uprave u Dalmaciji.⁴⁷⁹ Austrijski car Franjo I. postavio je na tvrđavu drugog lava, Ćuzela smatra da je to bio u potpunosti novi lav, dok Glavaš navodi da se radi o izvornom mletačkom lavu.⁴⁸⁰ Da se radi o izvornom mletačkom lavu Glavaš zaključuje na temelju fotografije lava, kojeg je postavio Franjo I., na zadnjoj lijevoj šapi vidljiva su oštećenja koja nisu mogla nastati kao posljedica skulptorske intervencije.⁴⁸¹ Nažalost, 1926. godine vojnici Kraljevine Jugoslavije uništili su i tog lava i bacili ga u more, te nikada nije pronađen.⁴⁸² Za klesanje kamena i izradu vrata zaduženi su bili domaći hrvatski majstori Dujmo iz Splita i Fran Dismanić iz Šibenika.⁴⁸³ Dujmo je izradio lava za 125 dukata, a Fran Dismanić, vrsni klesar i učenik Bartolomea del Mestrea, klesao je i ugrađivao kamen u vrata.⁴⁸⁴

Slika 49. Arhivska fotografija lava nad glavnim portalom tvrđave sv. Nikole

⁴⁷⁶ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 83.

⁴⁷⁷ Isto, str. 83.

⁴⁷⁸ Isto, str. 83./84.

⁴⁷⁹ Glavaš I. (2015.), Marginalije o tvrđavi sv. Nikole kod Šibenika i Velikim kopnenim vratima, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 39 No. 39., Zagreb, str. 133.

⁴⁸⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 84.; Glavaš I. (2015.), Marginalije o tvrđavi sv. Nikole kod Šibenika i Velikim kopnenim vratima, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 39 No. 39., Zagreb, str. 133.

⁴⁸¹ Glavaš I. (2015.), Marginalije o tvrđavi sv. Nikole kod Šibenika i Velikim kopnenim vratima, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 39 No. 39., Zagreb, str. 133.

⁴⁸² Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 84.

⁴⁸³ Isto, str. 84.

⁴⁸⁴ Isto, str. 84.

Povezanost s kopnom ostvareni su bili preko drvenog ophoda oslonjenog na nosače postavljene u pojasu tvrđave izgrađenom u kamenu.⁴⁸⁵ Tragovi ove infrastrukture ostali su vidljivi na tvrđavi, odnosno rupe u koje su nekoć bile umetnute grede i klesane konzole na koje se naslanjao kosnik.⁴⁸⁶ Pravokutni svjetlarnici postavljeni na svodove iznad kazamata, u razini mora, imali su dvojaku funkciju ventilacijskog otvora.⁴⁸⁷ Ventilacijski kanali ugrađeni unutar zidova tvrđave omogućavali su izbacivanje barutnih isparenja iz kazamata, usmjeravajući ih do grudobrana iznad parapeta tvrđave.⁴⁸⁸ Svi sačuvani grudobrani imaju četvrtasti otvor na svom zaobljenom kraju, dok se u svodnom dijelu kazamati mogu pohvaliti nešto širim otvorima.⁴⁸⁹

Preinake na unutarnjim prostorijama i na terasi tvrđave ostavile su traga i na njenom vanjskom pročelju.⁴⁹⁰ Unatoč tome, tvrđava je uglavnom zadržala svoj izvorni izgled, osobito do prvog vijenca.⁴⁹¹ Tvrđava u razini mora i malo iznad građena je velikim kamenim blokovima, u tehnici bunje, a iznad kamene osnove na cijelom vanjskom plaštu korištena je opeka.⁴⁹² Razlozi upotrebe kamena u donjem dijelu tvrđave praktične su prirode; odnosno kamen je otporniji na djelovanja mora te je korišten zbog visine zatečene stijene, koja je na pojedinim dijelovima tvrđave (na zapadnom dijelu kortine i bationa uz nju) integrirana u samu fasadu.⁴⁹³ Zanimljivost je što su i topovski otvori izgrađeni u tim stijenama; bočne strane otvora u visini su stijene, a iznad su rasteretni lukovi građeni od opeke.⁴⁹⁴ Jedina iznimka je prvi topovski otvor do bastiona te on ima kameni luk.⁴⁹⁵ Čuzela primjećuje da su topovski otvori na razini mora slični otvorima na tvrđavi Sant Andrea na Lidu, kako oblikom tako i upotrebom materijala, iako je terasa tvrđave Sant Andrea cijela građena u kamenu te je niža od šibenske tvrđave.⁴⁹⁶ Kao što je ranije navedeno, plašt tvrđave koji obuhvaća bastion, polubastioni i kortine izgrađen je od opeke s izuzetkom kamenih ulaznih vrata na istočnoj kortini.⁴⁹⁷ Ova sklonost opeci, unatoč obilju kamena u okolici, naglašava prioritet

⁴⁸⁵ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 82.

⁴⁸⁶ Isto, str. 82.

⁴⁸⁷ Isto, str. 82.

⁴⁸⁸ Isto, str. 82./83.

⁴⁸⁹ Isto, str. 83.

⁴⁹⁰ Isto, str. 89.

⁴⁹¹ Isto, str. 89.

⁴⁹² Isto, str. 89./90.

⁴⁹³ Isto, str. 90.

⁴⁹⁴ Isto, str. 90.

⁴⁹⁵ Isto, str. 90.

⁴⁹⁶ Isto, str. 90.

⁴⁹⁷ Isto, str. 90.

Venecije u izgradnji tvrđave, jer opeka ima bolju balističku otpornost.⁴⁹⁸ Opeka je u velikim količinama dopremljena iz Venecije.⁴⁹⁹ Tijekom vremena, zbog izloženosti moru i mikroklimatskih djelovanja, opeka je propala, što je zahtijevalo povremenu zamjenu opeke na određenim dijelovima.⁵⁰⁰ Na istočnoj kortini južno od ulaznih vrata opeka plašta slagana je na način da je 10-15 redova opeke postavljeno horizontalno, a nad njima jedan red vertikalno.⁵⁰¹ Ta tehnika slaganja opeke prisutna je i na zapadnoj kortini i na bastionu tvrđave, a koristila žućkaste boje.⁵⁰² Osim toga, varijacije u boji opeke, dimenzijama i obrascima slaganja vidljive su diljem tvrđave.⁵⁰³ Tijekom restauracije plašta na istočnoj strani zapadnog polubastiona, kamenje četvrtastog oblika, umetnuto je između opeke, vjerojatno da bi se poboljšala strukturalna cjelovitost plašta.⁵⁰⁴ O obnovi plašta tvrđave pisao je i car Franjo I., zbog čega znamo da se obnova plašta, posebice u predjelu kliješta prema kopnu i polubastiona odvijala između 1832. i 1835. godine za vrijeme austrijske uprave.⁵⁰⁵ Obnova je zabilježena kamenim pločama umetnutim u plašt.⁵⁰⁶ Plašt tvrđave podijeljen je na dva dijela polukružnim kamenim vijencem koji okružuje cijelu tvrđavu.⁵⁰⁷ U visini gazišta terase tvrđave, iznad polukružnog vijenca, na završetku zida od opeke, još je jedan kameni vijenac s okapnicom.⁵⁰⁸ Za razliku od vijenca na bastionu i zapadnoj kortini gdje kontinuiran, na istočnoj kortini vijenac se lomi prema obliku topovskog otvora na zidu tvrđave.⁵⁰⁹

⁴⁹⁸ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 90.

⁴⁹⁹ Isto, str. 90.

⁵⁰⁰ Isto, str. 90.

⁵⁰¹ Isto, str. 90.

⁵⁰² Isto, str. 90.

⁵⁰³ Isto, str. 90.

⁵⁰⁴ Isto, str. 90.

⁵⁰⁵ Isto, str. 90.

⁵⁰⁶ Isto, str. 90.

⁵⁰⁷ Isto, str. 90.

⁵⁰⁸ Isto, str. 90.

⁵⁰⁹ Isto, str. 91.

2.4.1.1. Intervencije na tvrđavi sv. Nikole koje su uslijedile u vrijeme mletačke uprave i austrijske uprave

2.4.1.1.1. Intervencije na tvrđavi u vrijeme mletačke uprave

Preinake unutar terase u početku su bile usmjerene na prostor polubastiona.⁵¹⁰ Najranije vijesti o radovima na predjelu polubastiona donosi izvještaj šibenskog kneza i kapetana Almora Cornera, podnesen Senatu 1617. godine.⁵¹¹ U literaturi se mogu pronaći dva različita podatka o tome da li je plato na kojem se nalazio vidikovac snižen kao što navode Braut, Majer i Škevin ili je povišen kao što navodi Ćuzela.⁵¹² Također, uređeno je pristanište, podignuta razina podova ranije spomenutih polubastiona i podignut je pod u prostoru uz kortinu između njih.⁵¹³ Ćuzela smatra da Corronellijev prikaz tlocrta tvrđave iz 1667. godine jasno prikazuje podignute podove tih polubastiona, dok Glavaš navodi da to fortifikacijski nije imalo smisla.⁵¹⁴ Ono što se daje iščitati iz Cornellijevog nacrtu jest to da: pristup povišenim razinama polubastiona ostvaren je pomoću rampi, hodnik koji se nalazi uz kortinu između bastiona ih povezuje, zatim skladište se nalazi uz zid hodnika sa zapadne strane, na torinu je smještena kapela, a od kapele prema jugu ljevokasto se šire zgrade za smještaj posade i zapovjednika, stražarnica je smještena uz istočnu kortinu.⁵¹⁵ Pred kortinom klješta nalazi se bunarska kruna za koju Ćuzela navodi da je 2005. godine kvadratnog oblika, isklesana u kamenu.⁵¹⁶ Natpis na kamenoj ploči smještenoj na istočnoj strani krune glasi ovako: „COLLAPSAM. A. FUNDAMENTIS. HIERINYMUS. FOSCARENO. URBIS. PRAETOR. RESTITUIT. NICOLAUS. LONGO. ARCIS. PREFECTUS. ANNO. DOMINI. MDCXXXVII. DEI. MENSIS. JUNII. XXVII.“⁵¹⁷ Ovakav raspored zgrada na terasi tvrđave i uzdignutoj platformi polubastiona dokumentirao je i G. Juster 1708. godine.⁵¹⁸

⁵¹⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 86.

⁵¹¹ Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 63.

⁵¹² Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 86.; Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 63.

⁵¹³ Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 64.

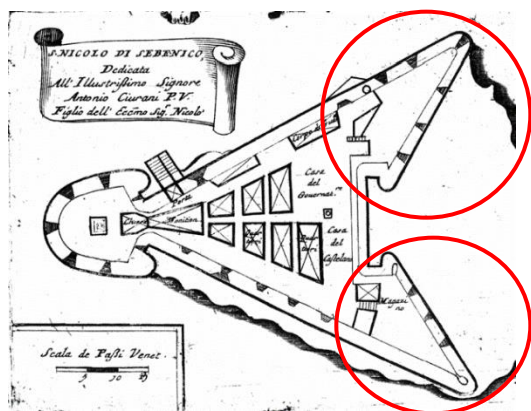
⁵¹⁴ Glavaš I. (2020.), Bilješke o mletačkoj i austrijskoj fazi šibenske tvrđave sv. Nikole, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 43 44 No. 43 44, Zagreb, str. 28.

⁵¹⁵ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 86.

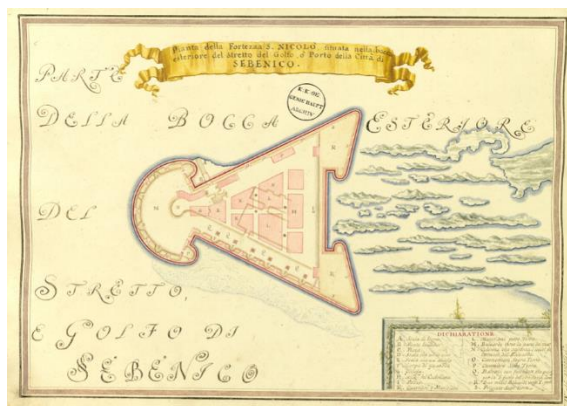
⁵¹⁶ Isto, str. 86.

⁵¹⁷ Isto, str. 86.

⁵¹⁸ Isto, str. 86.

Slika 50. Coronellijev crtež tvrđave sv. Nikole, zaokruženi povišeni polubastioni

Slika 51. Tlocrt tvrđave sv. Nikole, 1708., G. Juster

2.4.1.1.2. Intervencije na tvrđavi u vrijeme austrijske uprave

Krajem XIX. stoljeća tvrđava sv. Nikole doživjela je još jednu fazu rekonstrukcije.⁵¹⁹ Obnova je prvenstveno bila usmjerena na terasu za smještaj većih obrambenih topova, što je postalo nužno nakon 1867. godine kada se u topničkom naoružanju umjesto glatke topovske cijevi počinje koristiti žljebasta.⁵²⁰ Strateški značajni stari mletački topovski otvori na tvrđavi koji su služili u obrani šibenske ratne luke djelomično su zamijenjeni novima.⁵²¹ Novi topovi uglavnom su postavljeni tako da brane ulaz u kanal sv. Ante.⁵²² Na kortini prema moru, uključujući i prostor polubastiona, izgrađeno je pet novih topovskih otvora, dok su na istočnom polubastionu, s pogledom na otvoreno more, dodana su još dva topovska otvora.⁵²³ Od nekadašnjih venecijanskih topovskih otvora sačuvan je samo jedan, onaj bliži bastionu na zapadnoj kortini.⁵²⁴ Prilikom obnove topovskih otvora novi grudobrani koji se grade djelomično su inkorporirali stare venecijanske.⁵²⁵ Zadržana je kosa strana starih grudobrana prema moru i prilagođena je novim gabaritima grudobrana.⁵²⁶ Novi grudobran je nešto viši, prema prostoru tvrđave nadograđuje se pa je znatno masivniji od staroga.⁵²⁷

⁵¹⁹ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 88.

⁵²⁰ Isto, str. 88.

⁵²¹ Isto, str. 88.

⁵²² Isto, str. 88.

⁵²³ Isto, str. 88.

⁵²⁴ Isto, str. 88.

⁵²⁵ Isto, str. 88.

⁵²⁶ Isto, str. 88.

⁵²⁷ Isto, str. 88.

Za razliku od venecijanskog pristupa, austrijska obnova na kraju tvrđave u XIX. stoljeću koristila je pravokutno klesano kamenje složeno u pravilne redove.⁵²⁸ U sklopu svakog kavalijera⁵²⁹ izgrađena je nadsvođena prostorija kao priručno skladište za granate.⁵³⁰ Posada koja je rukovala topovima štitila se pomoću niša u kosinama grudobrana.⁵³¹ Istražni radovi na grudobranima otkrili su po jednu nadsvođenu prostoriju bez ikakva otvora u svakome od njih, što vjerojatno ukazuje na mjeru uštede u građevinskom materijalu za kavalijer.⁵³²

Slika 52. Pogled na zapadnu kortinu tvrđave sv. Nikole, označeno mjesto nadsvođene prostorije unutar kavalijera

Izgradnja novih topovskih otvora zahtijevala je ponovno sniženje visine polubastiona, također radi njihove izgradnje došlo je do zatvaranja pet svjetlarnika koji datiraju iz najranije faze tvrđave, što je rezultiralo primjetnim smanjenjem prirodnog svjetla unutar velike prostorije uz zapadnu kortinu.⁵³³ Osim toga, smanjen je i protok zraka što je pak pridonijelo povećanoj razini vlažnosti u prostoriji.⁵³⁴

⁵²⁸ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 88.

⁵²⁹ Kavalir – povišeni fortifikacijski element na bastionima ili uz njih za smještaj topova, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 102.

⁵³⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 88.

⁵³¹ Isto, str. 88.

⁵³² Isto, str. 89.

⁵³³ Isto, str. 89.

⁵³⁴ Isto, str. 89.

2.4.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi

Pregled konzervatorsko-restauratorskih zahvata na tvrđavi sv. Nikole donose autori članka *Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevnih struktura*. Autori navode da su od kasnih 1970-ih do 1990-ih godina na tvrđavi poduzeti opsežni napori na obnovi.⁵³⁵ Naglašavaju da su radovi uvelike bili uvjetovanim financijskim sredstvima, a elaboratima o tim radovima ponekad nedostaje sustavnosti rada najvjerojatnije jer nije postojao cjeloviti plan obnove i namjene tvrđave.⁵³⁶ Tih godina radovi su većinom bili usmjereni na sanaciju terase, topovskih otvora te često prisutnog problema vlage.⁵³⁷

U periodu između 1978. i 1987. godine radovi su se odnosili na osiguranje prikladnog ulaza, ranije spomenutu obnovu terase, rekonstrukciju povezanih fortifikacijskih elemenata te uređenje ventilacijskih otvora kako bi se osigurala pravilna ventilacija prostora.⁵³⁸

Rušenje betonske rampe na jugozapadnom polubastionu, rekonstrukcija topovskih otvora, radovi na bastionu odvijali su se u periodu od 1986.-1993. godine.⁵³⁹ Radovi na bastionu uključivali su rješavanje problema hidroizolacije terase kako bi se spriječila infiltracija kišnice u unutrašnjost, te obnovu zidova grudobrana i venecijanskih topovskih otvora.⁵⁴⁰

1990-ih godina radovi su bili usmjereni na područje polubastiona i kliješta.⁵⁴¹ Radilo se na čišćenju topovski otvora u kliještima, na vrhu kavalijera na jugozapadnom dijelu postavljen je novi sloj crvene opeke, kao i na cijelom potezu kliješta, na kojem je uklonjen dio austrijskog kamenog zida i nabijene zemlje.⁵⁴² Nadalje, uloženi su značajni napor u istraživanju parapeta od nasipa zemlje i zidova kako bi se utvrdila njihova struktura, slojevitost i moguće postojanje starijih otvora, istražile su se i hodne plohe polubastiona kako bi se identificirali stariji slojevi.⁵⁴³

⁵³⁵ Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), *Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura*, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 68.

⁵³⁶ Isto, str. 68.

⁵³⁷ Isto, str. 68.

⁵³⁸ Isto, str. 68.

⁵³⁹ Isto, str. 69.

⁵⁴⁰ Isto, str. 69.

⁵⁴¹ Isto, str. 69.

⁵⁴² Isto, str. 70.

⁵⁴³ Isto, str. 70.

Krajem XX. stoljeća započela su istraživanja tvrđavske cisterne, čišćenje i postupna sanacija vanjskog plašta tvrđave koji je bio u lošem stanju zbog mikroklimatskih i vegetacijskih utjecaja na opeku.⁵⁴⁴

Podatke o istraživanjima na tvrđavi provedenih 2010-ih godina donosi Glavaš u članku *Tvrđava sv. Nikole – nova istraživanja, plan obnove i UNESCO*. Navodi da su tada obnova i revitalizacija tvrđave sv. Nikole bila usmjerena u dva prava: prilagoditi tvrđavu za mogućnost posjete turista i domaćeg stanovništva i izraditi detaljnu konzervatorsko-restauratorsku dokumentaciju s dugoročnim planom.⁵⁴⁵

2015. godine uklonjen je nasip uz jugoistočni polubastion preko kojeg se pristupalo tvrđavi s kopnene strane.⁵⁴⁶ Taj nasip nastao od izbačenog materijala s tvrđave tijekom prethodnih sanacija, točnije s terase tvrđave izbačeno je oko 1000 m³ građevinskog otpada.⁵⁴⁷ Kako je jedini preostali ulaz u tvrđavu bio kroz vrata s morske strane, radilo se na obnovi prilazne rampe prema tim vratima.⁵⁴⁸ Također na terasi tvrđave replicirani su svi elementi mentalne ograde iz austrijskog doba, a na otvorima za topove postavljeni su jednostavni metalni graničnici.⁵⁴⁹

U pokušaju da se pronađe bočni ulaz u tvrđavu o kojem se govorilo u poglavljima prije, tijekom istraživanja 2016. godine, otvorena je jedna sonda između zapadnog *orekiona* i kortine tvrđave između dva polubastiona.⁵⁵⁰ Umjesto vrata, istraživači su na dnu otkrili zazidani izvorni mletački topovski otvor, koji do sada nije bio poznat.⁵⁵¹ Odnosno pronađeni topovski otvori nisu bili zabilježeni do sada ni na jednom do sada poznatom crtežu tvrđave.⁵⁵²

⁵⁴⁴ Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), *Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura*, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 70.

⁵⁴⁵ Glavaš I. (2017.), *Tvrđava sv. Nikole – nova istraživanja, plan obnove i UNESCO*, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, Vol. XIV No. 3-4, Zagreb, str. 71.

⁵⁴⁶ Isto, str. 71.

⁵⁴⁷ Isto, str. 71.

⁵⁴⁸ Isto, str. 71.

⁵⁴⁹ Isto, str. 71.

⁵⁵⁰ Isto, str. 72.

⁵⁵¹ Isto, str. 72.

⁵⁵² Isto, str. 72.

Slika 53. Istraživanje tvrđave sv. Nikole 2016. godine, položaj između zapadnog orekiona i kortine tvrđave između dva polubastiona

Slika 54. Detalj otkrivenog topovskog otvora tijekom istraživanja tvrđave sv. Nikole 2016. godine

Pred kraj članka Glavaš ističe kako je nužno izraditi detaljnu konzervatorsko-restauratorsku dokumentaciju kako bi se moglo opustiti u poduhvat obnove vanjskog plašta tvrđave koja je do sada imala raznolik pristup pri restauraciji.⁵⁵³ Hrvatski restauratorski zavod do sada je izradio elaborat za sve vanjske plohe tvrđave⁵⁵⁴, a u tijeku je izrada elaborata za unutrašnje plohe tvrđave.⁵⁵⁵

U recentnija arheološka istraživanja na tvrđavi sv. Nikole ubrajamo one iz 2023. godine. Otvorene su dvije sonde u području prizemlja tvrđave.⁵⁵⁶ U podnožju zapadne kortine otkriveni su ostaci izvorne razine poda iz mletačke faze gradnje, sačuvane u nišama uklesanim u stijeni.⁵⁵⁷ To područje vjerojatno je bilo korišteno za skladištenje vapnenca Također pronađeni su i brojni pokretni nalazi poput: ulomci keramičkog posuđa, životinjske kosti, školjke, brončani novac te dio

⁵⁵³ Glavaš I. (2017.), Tvrđava sv. Nikole – nova istraživanja, plan obnove i UNESCO, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, Vol. XIV No. 3-4, Zagreb, str. 72.

⁵⁵⁴ Pogledati: Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 70.

⁵⁵⁵ Glavaš I. (2017.), Tvrđava sv. Nikole – nova istraživanja, plan obnove i UNESCO, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, Vol. XIV No. 3-4, Zagreb, str. 72.

⁵⁵⁶ Priroda-skz (2023.), <https://priroda-skz.hr/hr/novosti/nova-arheoloska-istrazivanja-tvr%C4%91ave-sv-nikole,360.html>, pristup 11.5.2023.

⁵⁵⁷ Isto, pristup 11.5.2023.

kalupa za lijevanje metaka.⁵⁵⁸ Ti pokretni artefakti preliminarno su datirani u vrijeme mletačke uprave nad tvrđavom, odnosno od sredine XVI. i u XVII. stoljeće.⁵⁵⁹

2.4.3. Stanje tvrđave prije obnove

Baš kao i tvrđava sv. Mihovila, tvrđava sv. Nikole imala je određeno vrijeme semaforSKU stanicu za reguliranje plovidbe u kanalu sv. Ante.⁵⁶⁰ Odnosno 1911. godine na terasi je izgrađena semaforSKA postaja, a gradnja je podrazumijevala rušenje zgrade vojarne u sredini terase.⁵⁶¹ Ostale su građevine ostale ostajati, ali ubrzo su i one propale jer je tvrđava prestala funkcionirati kao vojni objekt.⁵⁶² Tijekom međuratnog razdoblja neke intervencije vojnika oštetile su tvrđavu, uključujući svod nad ulazom u zapadni dio i pokušaji stvaranja novih topovskih otvora, što je dodatno oštetilo strukturu tvrđave.⁵⁶³

O njezinom krajnje derutnom stanu svjedoče nacrti i fotografije iz 1971. godine.⁵⁶⁴ Vidljivo je da je terasa djelomično popločana kamenim pločama, a dijelom betonirana, nadalje na njoj se još uvijek nalazila semaforSKA stanica.⁵⁶⁵ Stanica je nepravilnog tlocrta, čiji su zidovi izgrađeni od kamena i nabijene zemlje, a tornju se pristupalo metalnim stubištem.⁵⁶⁶ U konzervatorsko-restauratorskim radovima 1986. godine stanica je srušena.⁵⁶⁷ Površine polubastiona također su vidljive: na jugozapadnom se nalazila rampa koja je vodila do ophoda, a na jugoistočnom ostaci starijih gradnji te mu se pristupalo pomoću metalnog stubišta.⁵⁶⁸ Topovski otvori su također bili u jako lošem stanju, te je prisutna velika količina vegetacije koja je nekontrolirano raslo i uništavalo dijelove fortifikacije.⁵⁶⁹

⁵⁵⁸ Priroda-skz (2023.), <https://priroda-skz.hr/hr/novosti/nova-arheoloska-istrazivanja-tvr%C4%91ave-sv-nikole,360.html>, pristup 11.5.2023.

⁵⁵⁹ Isto, pristup 11.5.2023.

⁵⁶⁰ Nadilo B. (2001.), Tvrđava sv. Nikola ispred ulaza u šibensku luku, Građevinar, Vol.53 No.11, Zagreb, str. 752.

⁵⁶¹ Isto., str. 752.

⁵⁶² Isto., str. 752.

⁵⁶³ Isto., str. 752.

⁵⁶⁴ Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 68.

⁵⁶⁵ Isto., str. 68.

⁵⁶⁶ Isto., str. 68.

⁵⁶⁷ Isto., str. 68.

⁵⁶⁸ Isto., str. 68.

⁵⁶⁹ Isto., str. 68.

Slika 55. Pogled na signalnu stanicu na tvrđavi sv. Nikole, 1971. godine

Poznato je i dijelom stanje tvrđave iz 2001. godine. Naime, pristup tvrđavi s kopnene strane bio je ostvaren preko privremenog nasipa i drvenog prijelaza koji se nalazio između susjednog otočića i tvrđave. Nikole.⁵⁷⁰ U unutrašnjem dijelu tvrđave zamijećeno je postajanje stalaktita u području stropova koji su nastali djelovanjem vlage sa sedrom.⁵⁷¹

2.4.4. Revitalizacija

Tvrđavom sv. Nikole trenutno upravlja Javna ustanova Prirode Šibensko-kninske županije. Zahvaljujući njima od 2017. godine do danas traju radovi na revitalizacije tvrđave sv. Nikole.⁵⁷² Među prvim radovima na obnovi ubrajaju se oni iz 2018. godine, trajali su 120 dana, a radove je u potpunosti financirala Šibensko-kninska županija.⁵⁷³ U tim radovima obnovljena je rampa pred ulazom u tvrđavu s morske strane, odnosno sanirano je i brodsko пристаниšte, a samim time je i omogućen pristup posjetiteljima na tvrđavu.⁵⁷⁴ Daljnje radove na revitalizaciji tvrđave financirala

⁵⁷⁰ Nadilo B. (2001.), Tvrđava sv. Nikola ispred ulaza u šibensku luku, Građevinar, Vol.53 No.11, Zagreb, str. 752.

⁵⁷¹ Isto, str. 752.

⁵⁷² Indeks (2018.), <https://www.index.hr/vijesti/clanak/pocinju-radovi-na-tvrđavi-svetog-nikole-kod-sibenika-dobitce-morski-ulaz/2009919.aspx>, pristup 26.2.2024.

⁵⁷³ Zupan.hr (2018.), <https://zupan.hr/vijesti/vijesti-ibensko-kninska-zupanija-pocetak-građevinskih-radova-na-tvrđavi-sv-nikole/>, pristup 26.2.2024.

⁵⁷⁴ Isto, pristup 26.2.2024.

se iz Europska unija, Grad Šibenik i Šibensko-kninska županija.⁵⁷⁵ U narednom periodu izrađena je sva potrebna dokumentacija, provedena su istraživanja i potpisani ugovori samo u cilju revitaliziranja, uređenja i pripreme tvrđave za prihvat posjetitelja.⁵⁷⁶ Postavljene su ranije spomenute sigurnosne ograde i saniran je nagomilani otpad s tvrđave, te je omogućen siguran i organiziran pristup lokalitetu.⁵⁷⁷ Tvrđava sv. Nikole službeno je otvorila svoja vrata posjetiteljima 15. lipnja.⁵⁷⁸ Ponuda tvrđave uključuje plovidbu brodom kroz kanal sv. Ante, posjetu tvrđavi gdje se posjetitelji mogu upoznati s povijesnim i prirodnim znamenitostima dijela značajnog krajobraza Kanal-Luka u Šibeniku i posjetiteljskom centru Kanal sv. Ante u kojem se može pogledati edukativno-zabavna izložba „Dodir rijeke i mora“, multimedijalna dvorana i suvenirnica.⁵⁷⁹ Valja naglasiti kako tvrđava nije prošla cjeloviti proces obnove, ali projekt za nju je već izrađen i vrijedan je oko sto milijuna kuna, te se čeka odgovarajući natječaj iz fonda Europske unije.⁵⁸⁰

Slika 56. Snimak tvrđave sv. Nikole iz zraka

⁵⁷⁵ Telegram (2019.), <https://www.telegram.hr/super1/life/za-nekoliko-dana-otvara-se-sibenska-tvrđava-sv-nikole-do-nje-se-zasad-moze-doci-isključivo-brodom/>, pristup 26.2.2024.

⁵⁷⁶ Indeks (2018.), <https://www.index.hr/vijesti/clanak/pocinju-radovi-na-tvrđavi-svetog-nikole-kod-sibenika-dobit-ce-morski-ulaz/2009919.aspx>, pristup 26.4.2024.

⁵⁷⁷ Telegram (2019.), <https://www.telegram.hr/super1/life/prije-nekoliko-dana-otvorena-je-tvrđava-sv-nikole-u-sibeniku-evo-kako-izgleda/>, pristup 26.4.2024.

⁵⁷⁸ Lider Media (2019.), <https://lidermedia.hr/aktualno/kontrolirani-turizam-od-subote-izleti-brodom-do-sibenske-tvrđave-sv-nikole-120740>, pristup 26.4.2024.

⁵⁷⁹ Kanal svetog Ante, <https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/posjetiteljski-centar-kanal-sv-ante/sadrzaji-posjetiteljskog-centra>, pristup 26.4.2024.

⁵⁸⁰ Šibenski/Slobodna dalmacija (2022.), <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/sibenik/kultura/bastina/tvrđava-sv-nikole-u-sibeniku-ide-u-obnovu-koja-ce-kostati-100-milijuna-kuna-1233347>, pristup 24.6.2024.

2.5. Tvrđava sv. Ivana

Formom tvrđave sv. Ivana i Barone bavili su se Ćuzela J, I. Glavaš, J. Pavić, T. Pavičić, A. Karađole.⁵⁸¹ J. Pavić osim što se također bavio temom forme tvrđave, piše i o arhitektima tvrđave sv. Ivana i Barone.⁵⁸² Konzervatorska istraživanja na tvrđavi sv. Ivana i Barone donose I. Glavaš, J. Pavić, A. Karađole.⁵⁸³ A baš kao o barutani sv. Nikole, barutanu na tvrđavi sv. Ivana detaljno obrađuje Glavaš.⁵⁸⁴ Z. Bogdan, Pavić J., I. Glavaš, J. Ćuzela, Karađole A. pišu o stanju tvrđave sv. Ivana i Barone prije obnove.⁵⁸⁵ O planovima koji su prethodili revitalizaciji tvrđave sv. Ivana i Barone također doznajemo iz novinskih članaka⁵⁸⁶, ali o njoj pišu i autori D. Vulin Ileković, B. Ileković, I. Lozić.⁵⁸⁷

2.5.1. Forma tvrđave

Kako je to u tradiciji, osim u slučaju tvrđave Barone (prema nekim autorima i u slučaju tvrđave sv. Mihovila)⁵⁸⁸, a biti će jasnije tek u nastavku rada, tvrđava sv. Ivana sagrađena je na temeljima istoimene crkve na istoimenom brdu sjeverno od srednjovjekovnog Šibenika.⁵⁸⁹ Postojanje crkvice sv. Ivana poznato je iz pisani zapisa, a arheološka istraživanja tek trebaju potvrditi njezino postojanje.⁵⁹⁰ Iz tih pisanih zapisa jasno je da je crkva skromna jednobrodna građevina sa zvonikom, relativno mala i nema definitivnih opisa, u njoj je boravila bratovština sv. Ivana, koja je crkvicu napustila u vrijeme napada turske vojske na Šibenik te se preselila u crkvu sv. Trojstva (danas crkva sv. Ivana) u središtu grada.⁵⁹¹

Šibenčani su u više navrata tražili dopuštenje Venecije za izgradnju tvrđave na brdu sv. Ivana.⁵⁹² Iako je Venecija izrazila nemogućnost davanja suglasnosti za izgradnju, dana 1. kolovoza

⁵⁸¹ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Pavičić T. (2008.) lit. br. 5.; Glavaš I., Pavić J. (2016.) lit. br. 8.; Glavaš I., Karađole A., Pavić J., (2018.) lit. br. 13.

⁵⁸² Pavić J. (2018.) lit. br. 1.; Pavić J. (2019.) lit. br. 2.

⁵⁸³ Glavaš I., Pavić J. (2016.) lit. br. 8, Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.) lit. br. 19.

⁵⁸⁴ Glavaš I. (2017.) lit. br. 10.

⁵⁸⁵ Ćuzela J. (2005.) lit. br. 4.; Bogdan, Z. (2014.) lit. br. 3.; Glavaš I., Pavić J. (2016.) lit. br. 8.; Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.) lit. br. 13.

⁵⁸⁶ Novinske članke pogledati u poglavlju Revitalizacija/ Tvrđava sv. Ivana i Revitalizacija/ Tvrđava Barone

⁵⁸⁷ Vulin Ileković D., Ileković B. (2014.) lit. br. 4.; Lozić, I. (2014.) lit. br. 5.

⁵⁸⁸ O položaju crkve sv. Mihovila, pogledati poglavlje Tvrđava sv. Mihovila – Forma tvrđave

⁵⁸⁹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 94.

⁵⁹⁰ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No.4, Šibenik, str. 96.

⁵⁹¹ Isto, str. 96.

⁵⁹² Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijском ratu, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str.17

1646. godine šibenski biskup blagoslovio je polaganje kamena temeljca.⁵⁹³ Početak izgradnje tvrđave je zapravo bila zajednička akcija kojoj su pridonijeli građani svih dobi i zanimanja.⁵⁹⁴ Pretpostavlja se da je izgradnja tvrđave dovršena do 1650-ih.⁵⁹⁵ Arhitekt tvrđave bio je franjevački svećenik; pripadnik reda Male braće fra. Antun Leni iz Genove⁵⁹⁶, a nadzornik radova bio je zapovjednik mletačke vojske Ferdinando Scotto⁵⁹⁷.⁵⁹⁸

Tvrđava sv. Ivana pridržava se moderne vojne arhitekture, to bi značilo da je sadržavao *terrapien* odnosno bastionski sustav dodatno je bio ojačan nasipima zemlje čija je uloga bila sprječavanje ili barem ublažavanjem udara topovskih granata u zid.⁵⁹⁹ Važno je naglasiti kako je tvrđava u svojim prvim desetljećima doživjela višestruka proširenja i adaptacije.⁶⁰⁰

U članku „Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nova saznanja i istraživanja“ autori Glavaš i Pavić detaljno prikazuju razvoj tvrđave kroz tri osnovne faze. Prva faza datira se u vrijeme prvih napada Osmanskog carstva između 1646. i 1647. godine.⁶⁰¹ Za vrijeme te faze tvrđava se sastojala od *hornwerka*⁶⁰² – građevine s dva polubastiona spojena kortinom pružajući se prema neprijatelju i dvama *baluarda verso la citta*⁶⁰³, koji su flankirali istočnu i zapadnu kortinu.⁶⁰⁴ Uz navedene elemente, prema ideji grofa Scotta na vrhu brda izgrađena je i *tenaglia*⁶⁰⁵, a nakon kratkog odlaska Osmanske vojske smatrao je da se nova *tenalja* proširi prema zapadu i produži prema sjeveru

⁵⁹³ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 95.

⁵⁹⁴ Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 97.

⁵⁹⁵ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 99.

⁵⁹⁶ O biografiji i radu Antonia Lenija pogledati: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 30.

⁵⁹⁷ O biografiji i radu Ferdinanda Scotta pogledati: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 12.

⁵⁹⁸ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 15.-18.; Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 95.

⁵⁹⁹ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 99./100.

⁶⁰⁰ Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 18.

⁶⁰¹ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 97.

⁶⁰² Njem. hornwerk – samostojeća utvrda s kutnim vrhovima ili „rogovima“ koja služi za ograđivanje područja neposredno uz utvrdu i dodavanje dodatnog sloja obrane, izvor:

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hornwork>, pristup 17.11.2023.

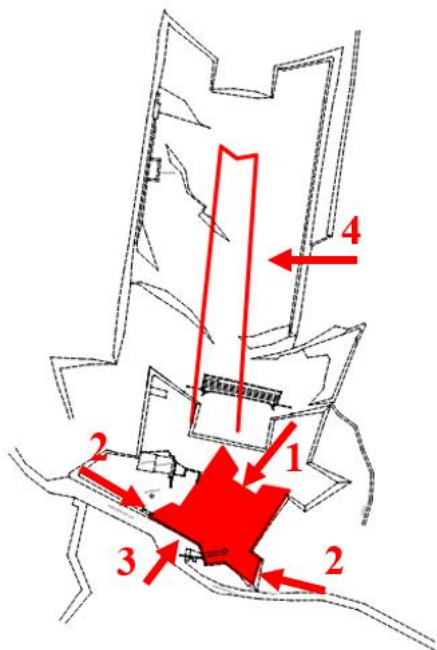
⁶⁰³ Port. baluarte – bastion, izvor: <http://www.internationalfortresscouncil.org/mfdpublic/8>, pristup 17.11.2023.

⁶⁰⁴ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 97.

⁶⁰⁵ Tal. tenaglia – kliješta; tanalja/ tenalja – element vanjskoga fortifikacijskog pojasa v-tlocrta ili tlocrta u obliku kliješta uglavnom smješten pred kurtinom, izvor: : Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 104.

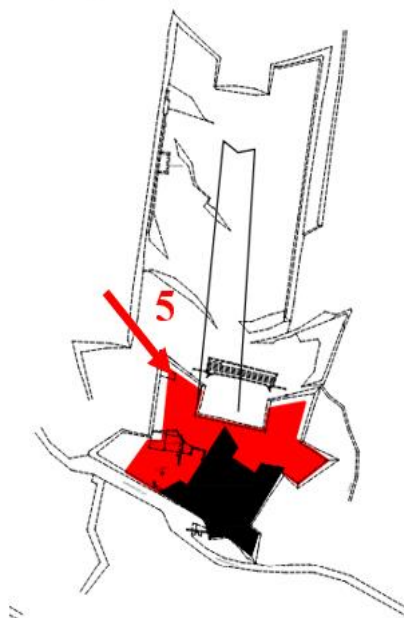
okrećući prema njegovoj *tenalji*.⁶⁰⁶ Da se njegov prijedlog i ostvario, znano je iz grafičkog prikaza Giovannija di Namura⁶⁰⁷, koji bilježi staro i novo stanje; odnosno dogradnjom je sjeverni *hornwerk* zbilja proširen prema zapadu i sjeveru, te je okrenut prema vanjskoj *tenalji*.⁶⁰⁸

1646.

Slika 57. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1646. godine, br. 1 označava *hornwerk*, br. 2. označava bastione, br. 3 označava kortinu, br. 4 označava *tenalju*

1647.

Slika 58. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1647. godine, br. 5 označava proširenje *hornwerka*

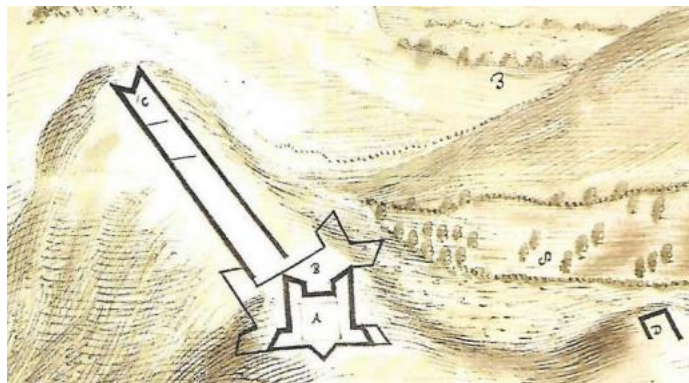
LEGENDA

- postojeće stanje (geodetska podloga)
- nova gradnja / preoblikovanje tvrđave
- stanje prije intervencije

⁶⁰⁶ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 98.

⁶⁰⁷ O biografiji i radu Giovannia di Namura pogledati: Pavić J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 48.

⁶⁰⁸ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 98.

Slika 59. Detalj iz grafičke karte koja prikazuje izgled tvrđave sv. Ivana 1646. i 1647. godine, nepoznati autor

Druga faza odnosi se na preinake izvršene između 1648. i 1649. godine, nakon sukoba Šibenčana i Osmanske vojske.⁶⁰⁹ Jedan od izvora prema kojima je potkrijepljeno da su se radovi izvodili u to vrijeme je ugovor 13. kolovoza 1648. godine u nazočnosti šibenskih velikana Frane Draganića i Mihovila Zavorovića.⁶¹⁰ Šibenski knez i kapetan Gianbattista Benzon ovim je ugovorom angažirao majstora Jakova Cavallota, Mihovila Jakutinovića, Marka Grapčanina i druge graditelje, obavezujući ih da do kraja svibnja 1649. godine završe izgradnju zidina sedrom i kamenom.⁶¹¹ Novi nadodani element inženjera Namura, kako navodi Divnić bio je jedan bedem u formi polumjeseca.⁶¹² Pisani epigrafski i grafički izvori svjedoci su izvršenih radova 1648./49. godine u glavnom prostoru tvrđave.⁶¹³ Natpis „Zbog opsade grada od najmoćnije turske vojske mnogim udarcima topovskom kuglom ovu tvrđavu sa svih strana oštećenu obnoviti kao i povećati osobito se pobrinuo najbrižniji Barbo Pesaro u godini zdravlja 1649“ na južnom zidu tvrđave potvrđuje da se tvrđava dodatno proširila prema zapadu i da su se dogradila oba sjeverna polubastiona.⁶¹⁴

⁶⁰⁹ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 98.

⁶¹⁰ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 97.

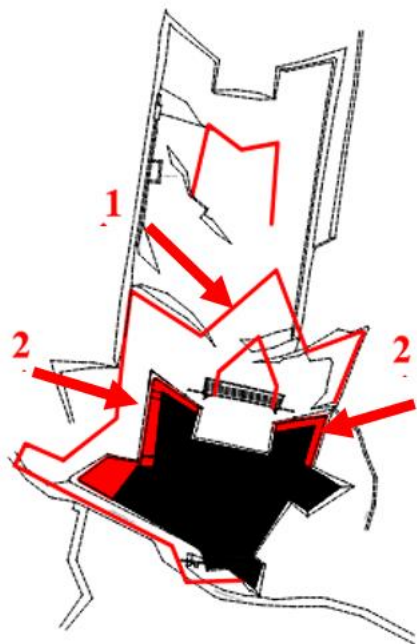
⁶¹¹ Isto, str. 97.

⁶¹² Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 98.

⁶¹³ Isto, str. 98.

⁶¹⁴ Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 97.

1648./1649.

Slika 60. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1648./1649. godine, br. 1 označava polumjesec, br. 2. označava sjeverne bastione

Slika 61. Natpis Barba Pesara 1649. godine na južnom zidu tvrđave sv. Ivana

Treća faza odnosi se na uspostavu vanjskih utvrđenja do 1664. godine.⁶¹⁵ Napori na obnovi i poboljšanju tvrđave sv. Ivana nastavljeni su i sljedećih godina, a značajniji zamah dobili su imenovanjem Antonija Bernarda⁶¹⁶ za generalnog providura Dalmacije i Albanije 1656. godine.⁶¹⁷ Netom nakon imenovanja pokrenute su mjere ojačavanja obrane tvrđave sv. Ivana, jedna od njih je gradnja vanjskog dijela tvrđave, s dva polubastiona i relativno velika platforma koja se proteže od nekadašnjih Scottovih kliješta prema sjeveru.⁶¹⁸ Jedan od izvora koji potvrđuje ove poduhvate su dva nacrtu tvrđave koje je izradio inženjer Onofrio del Campo⁶¹⁹, odnosno izradio je dva

⁶¹⁵ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 99.

⁶¹⁶ O biografiji i radu Antonia Bernarda pogledati: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 60.

⁶¹⁷ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 98.

⁶¹⁸ Isto, str. 98.

⁶¹⁹ O biografiji i radu Onofia del Campa pogledati: Pavić. J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 66.

različita plana za tvrđavu od kojih svaki predlaže različite značajke.⁶²⁰ Jedan bi plan, prema Del Campu, učinio tvrđavu sigurnijom i izazovnijom za osvajanje, uveo je *mezzalunu*⁶²¹ uz stari obrambeni jarak, na koju nastavlja, kako on kaže dvostruki bastion.⁶²² U drugom nacrtu Del Campo je preporučio izgradnju vanjske utvrde na sjevernoj strani, koja bi završavala s dva polubastiona i kortinom između njih.⁶²³ Unatoč tome što je Del Campo izrazio sklonost prvom planu, drugi je prijedlog usvojen.⁶²⁴ Prema navodima Del Campa, on je završio vanjska uređenja tvrđave, međutim prema mišljenju autora članka *Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja* njihova izgradnja trajala je dulje razdoblje i mogla bi biti povezana s intervencijama ranih 1650-ih.⁶²⁵ Ovi zahvati uključivali su *tenalju*, polumjesec, kontraskarpi⁶²⁶ i „stari jarak“, dva mala reduta⁶²⁷ (*ridotti interrati*) koju su štitili izložene mrtve kutove tvrđave.⁶²⁸ Kamena ploča s latinskim natpisom na sjevernom zidu tvrđave svjedoči o hvalevrijednom trudu generalnog providura Antonija Bernarda uloženom u ojačanje i dovršetak tvrđave.⁶²⁹ Unatoč djelovanju nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta na ploču, samim time i poteškoćama u čitanju teksta, može se iščitati da je tvrđava bila podvrgnuta popravcima nakon oštećenja od osmanskih topovskih kugla.⁶³⁰ Ovi popravci su obuhvatili rekonstrukciju zidova, dovršetak parapeta, te podizanje i popravak bedema i jaraka.⁶³¹

⁶²⁰ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 98.

⁶²¹ Eng. Demi-lune – fortifikacijski element u obliku polumjeseca koji je služio za obranu ulaza u utvrdu, izvor: <https://www.angelfire.com/wy/svenskildbiter/madict.html>, pristup 23.5.2023.

⁶²² Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 98.

⁶²³ Isto, str. 98.

⁶²⁴ Isto, str. 98.

⁶²⁵ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 100.

⁶²⁶ Kontraskarpa – skoša na suprotnome dijelu jarka, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 102.

⁶²⁷ Reduta – samostalna utvrda manjih dimenzija u sklopu veće fortifikacijske cjeline namijenjena obrani u povlačenju, izvor: Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, str. 103.

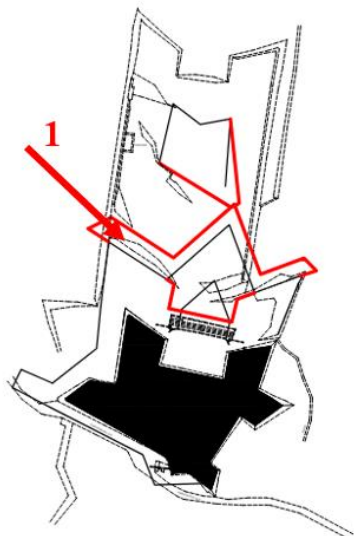
⁶²⁸ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 100.

⁶²⁹ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 98.

⁶³⁰ Isto, str. 98.

⁶³¹ Isto, str. 98.

1656.

Slika 62. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1656. godine, br. 1 označava reduto

Slika 63. Natpis Antonija Bernarda 1656. godine na sjevernoj kortini tvrđave

Definitivna promjena sjevernog prostora koji okružuje tvrđavu dogodila se nedugo nakon 1660. godine, što je rezultiralo njenom današnjom konfiguracijom.⁶³² Tijekom ove transformacije uklonjeni su *tenalja*, polumjesec, kontraskarpe i bočni reduti, zanemaren je i/ili uklonjen dio srednjeg *hornwerka*.⁶³³ Sjeverno od „zvijezde“ formiran je dijelom nasuti plato koji završava uspostavom novog vanjskog *hornwerka*.⁶³⁴ Kako bi se učvrstila zapadna strana tvrđave i zapadni zid platoa, polumjesec je bio strateški postavljen da flankira ta područja.⁶³⁵

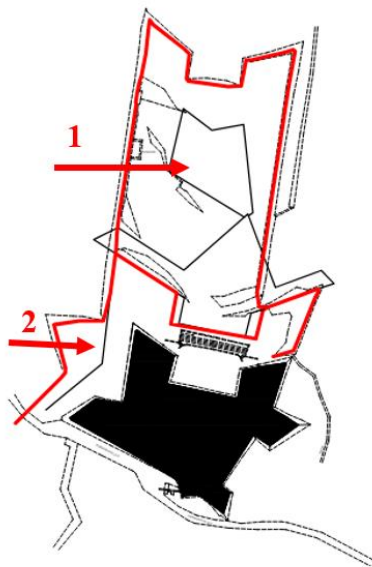
⁶³² Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 100.

⁶³³ Isto, str. 101.

⁶³⁴ Isto, str. 101.

⁶³⁵ Isto, str. 101.

1660./1664.

Slika 64. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1660./1664. godine, br. 1 označava plato, br. 2 označava polumjesec

2.5.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi

Dana 13. lipnja 2015. godine, pod pokroviteljstvom Društva Juraj Dalmatinac, započela su arheološka istraživanja na tvrđavi sv. Ivana.⁶³⁶ Stručno vodstvo pružio je Muzej grada Šibenika preko svojih arheologa, a pomoć su pružili članovi Planinarskog društva sv. Mihovila.⁶³⁷ U istraživačkom timu Muzeja grada Šibenika bili su Emil Podrug, Tomislav Pavičić, Jelena Jović, a voditelj radova bio je Željko Krnčević.⁶³⁸ Kombinacijom volonterskog rada i donacija, Društvo je osiguralo potrebna financijska i logistička sredstva za istraživanje.⁶³⁹ Istraživanje je trajalo sljedećih pet subota, a aktivno su sudjelovale razne šibenske udruge i volonteri⁶⁴⁰, te su nastavljena u prosincu 2016. godine u sklopu šire inicijative revitalizacije tvrđave sv. Ivana (*projekt Revitalizacija područja tvrđave sv. Ivana*).⁶⁴¹

⁶³⁶ Juraj Dalmatinac (2015.), <http://www.jurajdalmatinac.com/?p=1533>, pristup 18.5.2020.

⁶³⁷ Isto, pristup 18.5.2020.

⁶³⁸ Isto, pristup 18.5.2020.

⁶³⁹ Isto, pristup 18.5.2020.

⁶⁴⁰ Isto, pristup 18.5.2020.

⁶⁴¹ Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 93.

Istraživanjem su otkriveni i ocrtani različiti objekti tipični za fortifikacijsku arhitekturu XVII. stoljeća.⁶⁴² Značajke vrijedne pažnje uključivale su grudobran, koji je ponekad prelazio četiri metra u širinu, praćen banketom (stepenice) za vojnike te topovskim otvorima s očuvanim kamenim podestima.⁶⁴³ Unatoč velikoj površini koju su zahvatile sonde i znatnom volumenu iskopanog sedimenta, količina manjih otkrića bila je relativno skromna.⁶⁴⁴ Među najznačajnijim nalazima bilo je nekoliko brončanih venecijanskih novčića (*gazetta*) s kraja XVII. ili početka XVIII. stoljeća.⁶⁴⁵ Osim toga, iskopane su pozamašne željezne topovske kugle, naglašavajući strašne namjere protivnika u njihovim pokušajima da zauzmu grad.⁶⁴⁶

Slika 65. Pokretni nalazi s tvrđave sv. Ivana – *gazetta* od 2 solda

Slika 66. Pokretni nalazi s tvrđave sv. Ivana – željezna topovska kugla

Tijekom konzervatorskih istraživanja provedenih na tvrđavi sv. Ivana od 2015. do 2017. godine identificirano je više fortifikacijskih elemenata i objekata dosad nepoznatih istraživačima.⁶⁴⁷ U središnjem dijelu tvrđave sv. Ivana, smještenom na desnom polubastionu unutarnjeg *hornwerka*, otkriven je jednostavan pravokutni otvor.⁶⁴⁸ Taj izvorni ulaz/izlaz (pomoćni otvor) služio je kao sredstvo komunikacije branitelja unutar pojedinih dijelova utvrde ili kao pristup obrambenom jarku za nagle napade na neprijatelja.⁶⁴⁹ S obzirom da tvrđava sv. Ivana predstavlja primjer bastionskog sustava iz XVII. stoljeća, bokovi bastiona nisu uvučeni, što je

⁶⁴² Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 93.

⁶⁴³ Isto, str. 93.

⁶⁴⁴ Isto, str. 93.

⁶⁴⁵ Isto, str. 94.

⁶⁴⁶ Isto, str. 94.

⁶⁴⁷ Isto, str. 94.

⁶⁴⁸ Isto, str. 94.

⁶⁴⁹ Isto, str. 94.

rezultiralo postavljanjem vrata uz bočni dio bastionskog bedema.⁶⁵⁰ Ova uska vrata korištena su kao prolaz u područje predbedema na nižem uzvišenju, oblikovanome u tipičnom obliku kliješta (*tenaglia*).⁶⁵¹

Slika 67. Pomoćni otvor na unutarnjem *hornwerku* tvrđave sv. Ivana, 2016. godine

Slika 68. Stanje pomoćnog otvora na unutarnjem *hornwerku* tvrđave sv. Ivana, 2024. godine

Pavić i Glavaš smatraju da je poseban izazov bio ulaz u glavni dio tvrđave sv. Ivana.⁶⁵² Taj se ulaz nalazio na zapadnom zidu manjeg trokutastog istaka sa samo dva lica (*sperone*), okrenutog prema gradu Šibeniku, gdje se očekivala najmanja opasnost od neprijatelja.⁶⁵³ Postavljena su bez pokretnog mosta i na razini tla, što ih čini potpuno ranjivima na napadače te bi na taj način bila neadekvatno zaštićena – scenarij koji se smatra nevjerojatni.⁶⁵⁴ Iz toga razloga autori članka „*Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja*“ naglašavaju značaj *rastella nuova*⁶⁵⁵ koji je prikazan na nacrtu tvrđave iz 1648. godine. Prema tlocrtu, *rastello nuovo* na tvrđavi sv. Ivana proteže se duž jugozapadne kortine, sijekući ravninu zapadnog polubastiona tvrđave.⁶⁵⁶ Sadašnji put koji vodi prema tvrđavi sa zapada, polazeći iz smjera Šibenika, prati stazu

⁶⁵⁰ Glavaš I., Pavić J. (2016.), *Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 95.

⁶⁵¹ Isto, str. 95.

⁶⁵² Isto, str. 95.

⁶⁵³ Isto, str. 95.

⁶⁵⁴ Isto, str. 95.

⁶⁵⁵ *Rastello* ili *restello* – termin iz venetskog dijalekta koji označava obrambenu barijeru koja se gradi ispred ulaza u tvrđavu, izvor: Glavaš I., Pavić J. (2016.), *Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 95.

⁶⁵⁶ Glavaš I., Pavić J. (2016.), *Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 96.

nekadašnjeg obrambenog zida poznatog pod imenom *rastello nuovo*.⁶⁵⁷ Upravo na kraju tog pravca, u krajnjem zapadnom uglu tvrđave, u ljeto 2015. godine napravljena je sonda u kojoj je otkriven jedan od ulaza u kompleks tvrđave.⁶⁵⁸ Terenska identifikacija tog obrambenog elementa (*rastella nuova*) uvelike je poboljšalo razumijevanje tlocrta i obrambenih struktura tvrđave.⁶⁵⁹

U članku „*Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja*“ autori Pavić i Glavaš donose nova saznanja o zasebnom objektu na tvrđavi sv. Ivana, odnosno o originalnoj barutani iz mletačke faze. Barutane, koje se ističu jedinstvenom tipologijom i smještajem unutar ili na platou novovjekovnih tvrđava, značajno se razlikuju od ostalih građevina.⁶⁶⁰ Zbog inherentnih rizika povezanih sa skladištenjem baruta unutar tvrđava ili utvrđenih gradova, bili su potrebni iznimni oprezi i posebna pozornost pri izgradnji i održavanju istih.⁶⁶¹ Odnosno eksplozija baruta predstavljala je neposrednu prijetnju obrambenim naporima, sposobna devastirati velik dio tvrđave i natjerati branitelje na predaju.⁶⁶² U okvirima prvog proširenja tvrđave izvedenog 1649. godine nalazi se zgrada barutane, kao i glavna cisterna.⁶⁶³ Izgled barutane prvi je put dokumentiran na nacrtu šibenskih fortifikacija i tvrđave sv. Ivana iz 1658. godine, čiji je autor nepoznati pojedinac.⁶⁶⁴ Na temelju ovih nalaza izgradnja barutane može se datirati u razdoblje između proširenja tvrđave 1649. godine i prvi prikaz na nacrtima 1658. godine.⁶⁶⁵ Kako Ivo Glavaš primjećuje, strateški smještaj barutane na tvrđavi sv. Ivana, između zapadnog i sjevernog polubastiona, promišljeno je odabran.⁶⁶⁶ Odnosno, u slučaju eksplozije baruta, oštećenje ovog specifičnog dijela tvrđave, okrenutog prema gradu Šibenik, najmanje je ugrožavalo njegovu obrambenu sposobnost.⁶⁶⁷ Barutana je gotovo kvadratnog tlocrta.⁶⁶⁸ Jednostavne je konstrukcije s pravokutnim vratima na glavnom jugozapadnom pročelju, ali nisu sačuvani kameni pragovi.⁶⁶⁹ Na

⁶⁵⁷ Glavaš I., Pavić J. (2016.), *Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 96.

⁶⁵⁸ Isto, str. 96.

⁶⁵⁹ Isto, str. 96.

⁶⁶⁰ Glavaš I. (2017.), *Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku*, *Ars Adriatica*, No. 7, Zadar, str. 214.

⁶⁶¹ Isto, str. 214.

⁶⁶² Isto, str. 214.

⁶⁶³ Isto, str. 221.

⁶⁶⁴ Isto, str. 221.

⁶⁶⁵ Isto, str. 223.

⁶⁶⁶ Isto, str. 221.

⁶⁶⁷ Isto, str. 221.

⁶⁶⁸ Isto, str. 221.

⁶⁶⁹ Isto, str. 221.

stražnjem sjeveroistočnom zidu smješten je jedini prozorski otvor, koji propušta dnevno svjetlo u barutanu.⁶⁷⁰ Barutanu karakterizira jaki svod izvana prekriven zemljom, čime je dodatno zaštićen – karakteristično venecijansko rješenje.⁶⁷¹ Barutana se djelomično može obići uz njen sjeveroistočni bočni zid na kojem su prisutni otvori za koje Ivo Glavaš vjeruje da su otvori za zrak (*sfiatatori*) koji su naknadno zatvoreni kamenim materijalom.⁶⁷² Na sjeveroistočnom dijelu, barutana je dodatno ojačana kamenim kontraforom s lučnim navojem, što dodatno dokazuje da se ne radi o standardnom skladištu za vojne ili prehrambene zalihe, već o namjenskoj barutani.⁶⁷³

Slika 69. Pogled na glavno pročelje barutane na tvrđavi sv. Ivana, 2016. godine

Slika 70. Pogled na glavno pročelje barutane na tvrđavi sv. Ivana, 2024. godine

Početna faza arheoloških istraživanja na tvrđavi sv. Ivana završena je u veljači 2017. godine.⁶⁷⁴ Značajno je da je otkriven prostrani plato koji se proteže prema sjeveru u smjeru Meteriza, a otkriveni zidovi protežu se dalje.⁶⁷⁵ Ponovno je pronađen i pročitan natpis iz 1652. godine te po prvi puta pažljivo protumačen natpis iz 1656. godine.⁶⁷⁶ Oba natpisa odnosila su se

⁶⁷⁰ Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, *Ars Adriatica*, No. 7, Zadar, str. 221.

⁶⁷¹ Isto, str. 221.

⁶⁷² Isto, str. 221.

⁶⁷³ Isto, str. 223.

⁶⁷⁴ Telegram (2019.), <https://www.telegram.hr/zivot/fora-vijest-na-sibenskoj-tvrdavi-sv-ivana-arheoloz-i-su-pronasli-zidove-iz-1>, pristup 18.12.2023.

⁶⁷⁵ Isto, pristup 18.12.2023.

⁶⁷⁶ Šibenski – Slobodna Dalmacija (2019.), <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/sibenik/Sibenski/Slobodna-dalmacija/bastina/povjesnicar-josip-pavic-o-tvrdavi-smo-do-sada-mogli-reci-tek-nekoliko-recenica-a-sada-mozemo-satima-pricati-nbsp-623939>, pristup 18.12.2023.

na mletačke providure, preciznije, prvi na Benedeta Dolfina, a drugi na Antonija Bernardija (slika 62.).⁶⁷⁷ Međutim, brojni aspekti tvrđave ostaju nepoznati, zbog čega Andrija Nakić i Josip Pavić aktivno sudjeluju u iskapanjima, osiguravajući očuvanje eventualno otkrivenih artefakata.⁶⁷⁸

Slika 71. Natpis Benedetta Dolfina iz 1652. godine

2.5.3. Stanje tvrđave prije obnove

Prestankom osmanske opasnosti nakon Kandijskog rata, tvrđave polako gube vojnu funkciju, što je uzrokovalo njihovo propadanje.⁶⁷⁹ Literatura nudi ograničene uvide u sudbinu ovih tvrđava sv. Ivana i Barone nakon završetka rata. Za razliku od tvrđave sv. Ivana, tvrđava Barone doživjela je značajne transformacije.

Dok literatura ne ističe značajne arhitektonske preinake, izvješće Josipa Čuzele iz 2005. godine također opisuje i stanje tvrđave sv. Ivana. Detaljno opisuje djelomično srušene bočne zidine, dizajnirane da štite tvrđavu od izravnih napada na njezine bokove sa zapada i istoka.⁶⁸⁰ Od tih zidova prema sjeveru se nastavlja relativno niski zid koji dolazi do kraja ravnog platoa, gdje završava polubastionom malih dimenzija.⁶⁸¹ Od tog polubastiona ide kratka kortina do drugog polubastiona na istočnoj strani.⁶⁸² Dio vanjskih dijelova tvrđave, o kojem je riječ, građen je

⁶⁷⁷ Šibenski – Slobodna Dalmacija (2019.), <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/sibenik/kultura/bastina/povjesnicar-josip-pavic-o-tvrdavi-smo-do-sada-mogli-reci-tek-nekoliko-recenica-a-sada-mozemo-satima-pricati-nbsp-623939>, pristup 18.12.2023.

⁶⁷⁸ Isto, pristup 18.12.2023.

⁶⁷⁹ Bogdan, Z. (2014), Kako su Šibenčani gradili i obnovili Barone, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 53

⁶⁸⁰ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 99.

⁶⁸¹ Isto, str. 99.

⁶⁸² Isto, str. 99.

kamenom.⁶⁸³ Čuzela je također pretpostavio da su Scottova klijesta i obrambeni jarak razrušeni najvjerojatnije nakon Drugog svjetskog rata kad je na tom mjestu izgrađeno igralište poznato kao Tanaja, što je kasnije osporeno novim arheološkim nalazima.⁶⁸⁴ Kao i za tvrđavu Barone, Društvo „Juraj Dalmatinac“ predvodilo je revitalizaciju tvrđave sv. Ivana.⁶⁸⁵

Slika 72. Snimak tvrđave sv. Ivana iz zraka, 2012. godine

2.5.4. Revitalizacija

Revitalizacija tvrđave sv. Ivana najveći je projekt ikad financiran od strane Europske unije za Grad Šibenik.⁶⁸⁶ Idejno rješenje tvrđave izradio je su arhitektonski studio Vulin i Ileković d.o.o., po narudžbi Društva za očuvanje šibenske baštine „Juraj Dalmatinac“.⁶⁸⁷ Društvo je brižno volonterskim radom pripremlilo temelje, izvršilo geodetsko snimanje i osiguralo konzervatorski elaborat, čime su postavljeni temelji za osiguranje sredstava Ministarstva kulture za izradu idejnog rješenja.⁶⁸⁸ Radovi na obnovi tvrđave primarno su financirana iz Europskog fonda za regionalni razvoj, uz dodatnu potporu Grada Šibenika, a izvođači radova bile su tvrtke Inovator i A3.⁶⁸⁹ Plan

⁶⁸³ Čuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 99.

⁶⁸⁴ Isto, str. 99.

⁶⁸⁵ Juraj Dalmatinac (2019.), <http://www.jurajdalmatinac.com/?p=2584>, pristup 1.9.2020.

⁶⁸⁶ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-sv-ivana/projekt-revitalizacije/>, pristup 14.1.2024.

⁶⁸⁷ Juraj Dalmatinac (2019.), http://www.jurajdalmatinac.com/?page_id=962, pristup 1.9.2020.

⁶⁸⁸ Tris (2013.), <https://tris.com.hr/2013/12/na-sibenskoj-utvrđi-sv-ivana-atrakcije-zeleni-labirint-igracke-koje-proizvode-energiju-zracni-tramvaj/>, pristup 14.1.2024.

⁶⁸⁹ Telegram (2019.), <https://www.telegram.hr/zivot/fora-vijest-na-sibenskoj-tvrđavi-sv-ivana-arheolozi-su-pronasli-zidove-iz-1648-godine/>, pristup 14.1.2024.

rekonstrukcije tvrđave bio je usmjeren ka obnovi i opremanju dviju cjelina tvrđave: sjevernog dijela zvanog „Kliješta“ i južnog dijela zvanog „Zvijezda“.⁶⁹⁰ Radovi su trajali nešto više od godinu dana, a tvrđava je službeno otvorena 3. lipnja 2022. godine.⁶⁹¹

Projekt obnove podrazumijevao je obnovu i sanaciju bedema zvijezde i kliješta i stare cisterne.⁶⁹² Gornje površine zvijezde i kliješta činit će zelene površine koje su u procesu rasta.⁶⁹³ Poznato je da je u sanaciji bedema, kako bi se postigla određena boja fuge, samljevena je 21 tona cigle.⁶⁹⁴ Rezultat obnove bedema je da posjetitelji mogu prošetati zidinama i uživati u panoramskom pogledu.⁶⁹⁵ U unutrašnjem dijelu tvrđave smjestio se Edukativni kampus opremljen pametnim interaktivnim učionicama, spavaonicama i prezentacijskim prostorima.⁶⁹⁶ Tvrđave kulture Šibenik ne prestaju s obnovom pa su ove godine u mjesecu svibnju objavili vijest da kreću u proces obnove tunela iz vremena Drugog svjetskog rata.⁶⁹⁷ Kako navodi Josip Pavić, riječ je o tunelu u koji se ulazi sa sjeverne strane, gdje su prva kliješta i gdje se nekad nalazilo igralište.⁶⁹⁸

Slika 73. Tvrđava sv. Ivana 2020. godine nakon procesa revitalizacije

⁶⁹⁰ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-sv-ivana/projekt-revitalizacije/>, pristup 14.1.2024.

⁶⁹¹ Magazin/HRT (2022.), <https://magazin.hrt.hr/kultura/u-sibeniku-obnovljena-tvrđava-sv-ivana-7748286>, pristup 14.1.2024.

⁶⁹² Vulin Ileković D., Ileković B. (2014.), Tvrđava sv. Ivana – Šibenik KIDS LAB² LABORATORIJ+LABIRINT, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 45.

⁶⁹³ Šibenski/Slobodna dalmacija (2022.), <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/sibenik/vijesti/sibenik/fali-li-natanaji-zelenila-evo-sto-o-tome-kaze-sibencanin-zasluzan-za-pejzazno-uredenje-novootvorene-tvrđave-sv-ivana-1199759>, pristup 14.1.2024.

⁶⁹⁴ Magazin/HRT (2022.), <https://magazin.hrt.hr/kultura/u-sibeniku-obnovljena-tvrđava-sv-ivana-7748286>, pristup 14.1.2024

⁶⁹⁵ Vulin Ileković D., Ileković B. (2014.), Tvrđava sv. Ivana – Šibenik KIDS LAB² LABORATORIJ+LABIRINT, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 45.

⁶⁹⁶ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-sv-ivana/projekt-revitalizacije/>, pristup 14.1.2024.

⁶⁹⁷ Radio HRT (2024.), <https://radio.hrt.hr/radio-knin/vijesti/tunel-ispod-sibenske-tvrđave-sv-ivana-nova-turisticka-atrakcija--11526906>, pristup 8.5.2024.

⁶⁹⁸ Isto, pristup 8.5.2024.

2.6. Tvrđava Barone

2.6.1. Forma tvrđave

Kao što je navedeno u poglavlju prije, nije poznato da je tvrđava Barona izgrađena na mjestu nekadašnje crkve, međutim prema mišljenju Slavka Grubišića, brdo Viduška na kojem se nalazi tvrđava dobilo je ime po kapeli sv. Vida koja se na njemu nekada nalazila.⁶⁹⁹ Nažalost ne postoje povijesni zapisi ili arheološki dokazi koji potvrđuju postojanje kapele.⁷⁰⁰ Izgradnja tvrđave Barone započela je na početku Kandijskog rata 1646. godine, odmah nakon dovršetka tvrđave sv. Ivana, u njezinoj neposrednoj blizini.⁷⁰¹ Čovjek koji je odigrao ključnu za samu izgradnju tvrđave jest barun Degenfeld, mletački časnik, što je rezultiralo time da tvrđava nosi njegovo ime.⁷⁰² U literaturi postoje različita tumačenja o arhitektu tvrđave. Naime, Josip Ćuzela pretpostavlja da je nacрте izradio fra Antun Leni, srodno nacrtu tvrđave sv. Ivana.⁷⁰³ No, autori članka „*O tvrđavi Barone iznad Šibenika*“, Glavaš, Karađole i Pavić, osporavaju ovu teoriju, tvrdeći da povijesni izvori ne daju potporu takvim tvrdnjama.⁷⁰⁴ Slično kao i tvrđava sv. Ivana, tvrđava Barone građena je *terrapien* tehnikom, s prostornom raspodjelom na dvije razine i zvjezdastim tlocrtom.⁷⁰⁵ Na višem sjeveroistočnom dijelu nalazi su se primarni obrambeni elementi – dva polubastiona povezana kortinom.⁷⁰⁶ Topništvo postavljeno na ovim polubastionima moglo je učinkovito pokrivati i područje unutar kliješta i udaljena brda gdje bi se mogli nalaziti potencijalni neprijateljski tabori.⁷⁰⁷ Na jugozapadnom, donjem dijelu prema središtu grada podignuti su objekti za smještaj vojnika i vojne opreme.⁷⁰⁸ Tvrđava je na jugoistočnoj strani završavala povećom istakom koju je flankirao desni polubastion, dok lijevi nije bio flankiran, vjerojatno zato što je obrambenu topničku potporu imao s tvrđave sv. Ivana.⁷⁰⁹

⁶⁹⁹ Ćuzela, J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 99.

⁷⁰⁰ Glavaš I., Karađole A., Pavić J., (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika, Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 50.

⁷⁰¹ Isto, str. 50.

⁷⁰² Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, str. 99.

⁷⁰³ Isto, str. 99.

⁷⁰⁴ Isto, str. 99.

⁷⁰⁵ Glavaš I., Karađole A., Pavić J., (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika, Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 49.

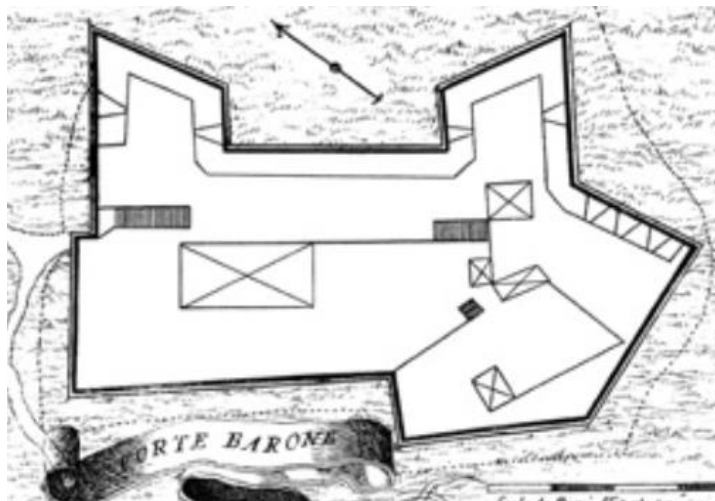
⁷⁰⁶ Isto, str. 49.

⁷⁰⁷ Isto, str. 49.

⁷⁰⁸ Isto, str. 49.

⁷⁰⁹ Isto, str. 49.

U povijesnoj dokumentaciji tvrđava Barone se u početku naziva „ridotto“, što označava njezin status manje tvrđave bez atributa prave tvrđave.⁷¹⁰ Tvrđava Barone u njezinoj ranoj fazi imala je formu tzv. *ridotta*, stoga je opravdano zaključiti da je svoj potpuni i sadašnji oblik postigla za vrijeme providura Antonija Bernarda.⁷¹¹ Preinaka *ridotta del Baron* u tvrđavu, umjesto da zadrži svoj izvorni status manje utvrde, može se prepisati njegovom strateški zapovjednom položaju nad Šibenikom, odnosno u blizini tvrđave sv. Ivana na nešto nižoj uzvisini.⁷¹²

Slika 74. Tlocrt tvrđave Barone, V. Coronelli, 1688.

2.6.2. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na tvrđavi

U suradnji s Konzervatorskim odjelom u Šibeniku i Muzejom grada Šibenika tijekom 2015. godine provedena su arheološka istraživanja na tvrđavi Barone.⁷¹³ U početku zamišljena kao sondažna istraživanja, međutim vrlo brzo su otkrivena značajna otkrića.⁷¹⁴ Naime, otkriven je ostatak obrambenog bedema sa šetnicom smješten na sjeveroistočnom višem dijelu tvrđave, sačuvan je od unutarnjeg dijela sjeverozapadne kortine sve do gotovo polovice širine sjeveroistočne kortine.⁷¹⁵ Otprilike na sredini preostalog dijela bedema, postavljenog dijagonalno

⁷¹⁰ Glavaš I., Karađole A., Pavić J., (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika, Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 51.

⁷¹¹ Isto, str. 51.

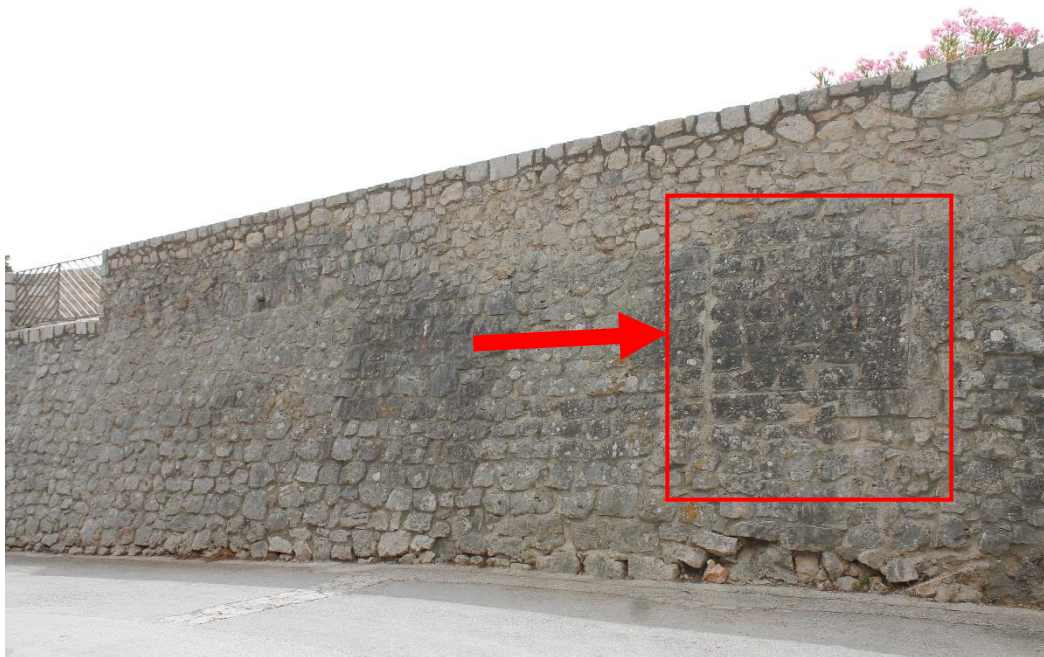
⁷¹² Isto, str. 52.-53.

⁷¹³ Tvrđava kulture Šibenik (2015.), Miletta obišao građevinske i arheološke radove na tvrđavi Barone | Šibenske tvrđave (tvrđjava-kulture.hr), pristup 18.12.2023.

⁷¹⁴ Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika. Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 53.

⁷¹⁵ Isto, str. 53.

prema sjecištu sjevernog polubastiona i kortine, otkriveni su ostaci još jednog obrambenog zida.⁷¹⁶ Upravo na spoju tih dvaju zidova vide se tragovi habanja kamene mase u podnožju, što je ukazivalo na to da je nekada činio vanjski parametar tvrđave.⁷¹⁷ Ovi ostaci predstavljaju jedine veće arhitektonske ostatke na tvrđavi.⁷¹⁸ Prema početku bedema otkrivenog uz šetnicu, točnije na njegovom spoju sa sjeverozapadnom kortinom, uočeni su tragovi izvornog ulaza u tvrđavu Barone.⁷¹⁹ Ovaj ulaz, koji predstavlja ulaz u tvrđavu iz završne faze izgradnje tvrđave razlog tomu je što se njegov dio prepoznaje u strukturi vanjskog zida sjeverozapadne kortine.⁷²⁰ Ulazna vrata, vjerojatno viša od današnjeg stanja, bila su djelomično uklopljena u dio bedema u pokosu, a djelomično u zid kortine, u skladu s uobičajenom praksom u bastionskim sustavima.⁷²¹

Slika 75. Ostaci izvornog ulaza u tvrđavu Barone u Šibeniku na vanjskom obrambenom bedemu

⁷¹⁶ Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika. Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 53.

⁷¹⁷ Isto, str. 53.

⁷¹⁸ Isto, str. 53.

⁷¹⁹ Isto, str. 53.

⁷²⁰ Isto, str. 53.

⁷²¹ Isto, str. 53.

Dakle, prema arhitektonskim ostacima na tvrđavi Barone jedino je moguće interpretirati izvorni obrambeni bedem sa šetnicom, koji počinje od sjeverozapadne kortine i ulaza u tvrđavu Barone iz njezine završne faze.⁷²² Ovaj obrambeni bedem sa šetnicom preostali je element onog što se u povijesnim izvorima naziva „*ridotto del Baron*“.⁷²³ Time se potvrđuje ranija hipoteza da je tvrđava Barone građena u dvije različite faze.⁷²⁴ U početku je podignuta manja utvrda kako bi zaštitila Šibenčane od mogućih napada Osmanskog carstva, a potom je brzo pretvorena u današnji oblik.⁷²⁵ Nažalost, zbog ograničenog opsega arheoloških istraživanja na tvrđavi Barone, rekonstrukcija izgleda prethodne tvrđave, *ritto del Baron* kao ni provjera položaja vojnih objekata unutar tvrđave, za koje znamo da su bili prisutni na raznim grafičkim prikazima, nije moguća.⁷²⁶

Slika 76. Ostatak obrambenog bedema sa šetnicom koji počinje od sjeverozapadne kortine i ulaza u tvrđavu Barone iz njezine završne faze

Pokretni arheološki nalazi na tvrđavi Barone relativno su skromni, a uglavnom su to metalni artefakti vezani uz vojno naoružanje i opremu te ulomci keramike i stakala.⁷²⁷ Autori članka „O tvrđavi Barone iznad Šibenika“ kao najzanimljiviji pronalazak izdvajaju tri olovna puščana zrna, kuglastog oblika, a potječu iz razdoblja od XV. do XIX. stoljeća.⁷²⁸ Osim toga,

⁷²² Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika. Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 54.

⁷²³ Isto, str. 54.

⁷²⁴ Šibenik In (2015.), <https://www.sibenik.in/sibenik/tvrđava-barone-gradila-se-u-najmanje-dvije-faze-sibenski-konzervatori-potvrdili-primarne-povijesne-izvore/33351.html>, pristup 1.6.2020.

⁷²⁵ Isto, pristup 1.6.2020.

⁷²⁶ Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika. Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Šibenik, str. 57.

⁷²⁷ Isto, str. 55.

⁷²⁸ Isto, str. 55.

pronađena je željezna ostruga datirana od XV. do XVI. stoljeća i ulomak stakla tamnozeleno boje datiran od XVII. stoljeća.⁷²⁹ Od keramike su pronađeni ulomci posuda tipične novovjekovne glazirane keramike: pretežito lončići i zdjele, a datiraju se od XVI. do XX. stoljeća.⁷³⁰ Najviše je pronađeno majolike, primjerci ulomaka vrčeva i zdjela, oni s geometrijsko-vegetabilnim motivima uglavnom se datiraju u XVI. i XVII. stoljeće.⁷³¹

2.6.3. Stanje tvrđave prije obnove

Nedugo nakon, 1818. godine, car Franjo I. spomenuo je stanje tvrđave Barone, zapažajući njene ruševine i oskudnu građevinu, ali ističući njeno razmjerno bolje stanje od eksplozijom oštećene tvrđave sv. Mihovila.⁷³² Prva javna dražba za prodaju tvrđave općini Šibenik održana je 1902. godine, nakon čega je 1906. godine preimenovana u tvrđavu Šubićevac, u čast hrvatske plemićke obitelji Šubić.⁷³³ S vremenom su svi izvorni objekti unutar tvrđave srušeni, te se hortikulturno uređuje kao park.⁷³⁴ Godine 1912. godine osnovano je poduzeće „Šubićevac“ za upravljanje tvrđavom kako bi se uljepšao Šibenik, uključujući i rad restorana u sklopu tvrđave.⁷³⁵ Godine 1931. vlasništvo nad tvrđavom Barone preuzima država, što je rezultiralo izmjenama poput izrade novog ulaza na sjeverozapadnom bedemu i izgradnjom kamene zgrade koja je u početku služila kao meteorološka stanica, a kasnije prenamijenjena u restoran s plesnom terasom, popularna među mlađim stanovništvom.⁷³⁶ Unatoč takvom razvoju događaja, tvrđava je postupno propadala zbog okolišnih čimbenika i ljudskog nemara, što je dovelo do propadanja zidova, zatvaranja izvornog ulaza i uništenja ugostiteljskog objekta, a tijekom Drugog svjetskog rata uz sjeveroistočni polubastion sagrađen je bunker.⁷³⁷ 2005. godine Josip Ćuzela u knjizi *Šibenski fortifikacijski sustav* dokumentirao je stanje tvrđave, uočavajući njezinu veliku zapuštenost, uključujući rušenje i rekonstrukciju dijela južne kortine, te stalne prijetnje od nekontroliranog rasta drveća. Gradsko vijeće Šibenika 2011. godine povjerilo je upravljanje tvrđavom Barone Društvu

⁷²⁹ Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika. Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Šibenik, str. 55.

⁷³⁰ Isto, str. 56.

⁷³¹ Isto, str. 57.

⁷³² Isto, str. 50.

⁷³³ Isto, str. 50.

⁷³⁴ Bogdan Z. (2014.), Kako su Šibenčani gradili i obnovili Barone, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 53.

⁷³⁵ Glavaš I., Karađole A., Pavić J. (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika, Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9., Šibenik, str. 50.

⁷³⁶ Isto, str. 50.

⁷³⁷ Isto, str. 50.

„Juraj Dalmatinac“, čime su pokrenuti radovi na obnovi i revitalizaciji tvrđave za održivo korištenje, s ciljem dobrobiti svih Šibenčana.⁷³⁸

Slika 77. Snimak tvrđave Barone prije obnove

Slika 78. Terasa nekadašnjeg restorana na tvrđavi Barone

Slika 79. Ruševni ugostiteljski objekt s plesnom terasom

⁷³⁸ Bogdan J. (2014.), Kako su Šibenčani gradili i obnovili Barone, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 54.

2.6.4. Revitalizacija

Druga po redu obnovljena šibenska tvrđava je Barone. Nositelj projekta je Grad Šibenik, a obnovu je kao i za tvrđavu sv. Ivana pokrenulo Društvo za očuvanje šibenske baštine „Juraj Dalmatinac“.⁷³⁹ Voditelji projekta bili članovi arhitektonskog studija 25,4 mm d.o.o.⁷⁴⁰ Kao i za preostale tvrđave obnovu tvrđave Barone financirala je Europska unija, a ostatak sredstava osigurao je Grad Šibenik.⁷⁴¹ Prvotno ugovorena za dovršetak radova, zadarska tvrtka Ploter povukla se iz projekta početkom 2016. godine, što rezultiralo preuzimanjem sveukupnog posla od strane šibenske tvrtke Bemix.⁷⁴² Projekt je započeo u lipnju 2014., a završio je svečanim otvorenjem tvrđave u siječnju 2016. godine.⁷⁴³

Temeljna vizija iza ovog projekta podrazumijevala je obnovu, revitalizaciju i održivo korištenje tvrđave Barone, s ciljem njezinog kulturnog i turističkog unapređenja.⁷⁴⁴ Inicijativa revitalizacije pridržavala se nekoliko temeljnih načela: implementacija novih arhitektonskih elemenata koji u skladu s postojećim strukturama tvrđave, usvajanje delikatnog pristupa upravljanjem okolišem unutar perimetra tvrđave, minimalne invazivne intervencije i uvažavanje topografskih varijacija prirodnog terena.⁷⁴⁵ Ključni aspekti napora obnove uključivali su obnovu i pojačanje perimentarnih zidova tvrđave, rekonstrukciju gradobrana u sjevernim kliještima i ugradnju replika topova u rekonstruirane otvore za topove.⁷⁴⁶ U donjem dijelu izgrađen je suvremeni gastro-degustacijski centar s suvenirnicom, izložbena galerija i sanitarni čvor.⁷⁴⁷ Nadalje, novi objekt ima funkciju ostakljenog vidikovca i dio je postava muzeja na otvorenom.⁷⁴⁸ Tvrđava je predstavila inovativnu AR (*augmented reality*) atrakciju, oživljavajući povijesne likove i događaje putem tableta, pametnih telefona i računala, nudeći posjetiteljima pogled u autentičnu

⁷³⁹ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-barone/revitalizacija-tvrđave/>, pristup 14.1.2024.

⁷⁴⁰ Isto, pristup 14.1.2024.

⁷⁴¹ Isto, pristup 14.1.2024.

⁷⁴² Šibenik in (2016.), <https://www.sibenik.in/sibenik/mileta-obisao-gradiliste-koje-je-napustio-izvo-ac-tvr-ava-barone-bit-ce-otvorena-sljedeci-petak-kako-je-i-bilo-planirano/54181.html#>, pristup 3.9.2020.

⁷⁴³ Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-barone/revitalizacija-tvrđave/>, pristup 14.1.2024.

⁷⁴⁴ 25zarez4mm, <https://25zarez4mm.hr/projekti/uredenje-i-valorizacija-tvrđave-baronesubicevac>, pristup 14.1.2024.

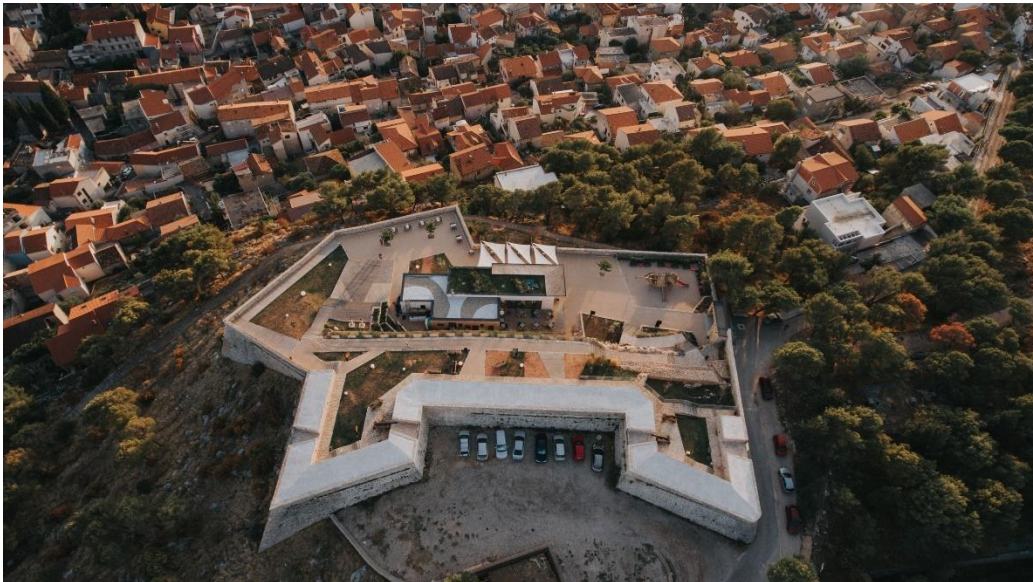
⁷⁴⁵ Lozić, I. (2014.), Tvrđava Barone, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 49.

⁷⁴⁶ Isto, str. 49.-50.

⁷⁴⁷ Isto, str. 50.

⁷⁴⁸ Isto, str. 50.

prošlost.⁷⁴⁹ Ulaz u tvrđavu, smješten na sjeverozapadnom zidu, neprimjetno je integriran kao novi dodatak unutar postojeće strukture.⁷⁵⁰ Iskorištavajući prirodne konture terena, na istočnom dijelu tvrđave izgrađen je amfiteatar sa oko 100 sjedećih mjesta u kojem se održavaju kulturna događanja poput koncerata, čitanja poezije, prezentacija i predavanja,⁷⁵¹ Ovim sveobuhvatnim pothvatom tvrđava Barone izrasla je u istaknutu šibensku kulturnu baštinu, svakodnevno otvorenu posjetiteljima, koja doprinosi revalorizaciji i revitalizaciji hrvatskog kulturnog dobra.⁷⁵² Ljeti Barone postaje jazz pozornica i kino na otvorenom.⁷⁵³ Sjajne jazz koncerte donosi Barone Jazz Festival, a Ljetno kino Barone probrane filmske naslove koji već godinama na tvrđavu privlače publiku željne kvalitetnog programa.⁷⁵⁴

Slika 80. Snimak tvrđave Barone iz zraka, 2017. godine

⁷⁴⁹ Lozić, I. (2014.), Tvrđava Barone, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 50.

⁷⁵⁰ Isto, str. 51.

⁷⁵¹ Isto, str. 51.

⁷⁵² Tvrđava kulture Šibenik, <https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrđava-barone/za-posjetitelje/>, pristup 14.1.2024.

⁷⁵³ Isto, pristup 14.1.2024.

⁷⁵⁴ Isto, pristup 14.1.2024.

3. Zaključak

Grad Šibenik, smješten na jadranskoj obali Hrvatske, može se pohvaliti bogatom poviješću obilježenom svojim strateškim fortifikacijskim sustavom razvijenim između XV. i XVIII. stoljeća. Razdoblje koje je obilježeno vojno-političkim previranjima jer se Šibenik našao u raskrižju mletačkih i osmanskih interesa. Šibenske tvrđave, sv. Mihovila, sv. Nikole, a kasnije sv. Ivana i Barone, u periodu izgradnje i određeno vrijeme nakon bile su ključne u obrani grada od pomorske i kopnene prijetnje. One nisu samo bile u službi vojnih fortifikacije, već su predstavljale simbol gradske otpornosti i strateške domišljatosti. U ovom radu se predstavlja evolucija gradnje tvrđava, opisujući njegove arhitektonske značajke, povijesni kontekst i utjecaj napretka vojnog inženjerstva tijekom ranog novog vijeka. Nadalje, predstavljene su već poznate informacije o tvrđavama oko kojih vlada konsenzus među znanstvenicima, ali istovremeno navode se oprečna mišljenja o određenim fortifikacijskim elementima. Prisutnost mnogobrojnih saznanja različitih autora koji su se bavili ovom temom pokazuje da su tvrđave neiscrpan izvor za istraživanje i raspravu. Očuvanje i revitalizacija tvrđava (tvrđava sv. Nikole je još u procesu obnove) postali su jedni od ključnih faktora za baštinski turizam, pridonoseći identitetu i gospodarstvu grada. Prilog tome su zasigurno tvrđava sv. Ivana i tvrđava Barone čijom revitalizacijom su postale prepoznatljiv spomenik kulturne baštine grada Šibenika, svakodnevno dostupan posjetiteljima koji promovira revalorizaciju i revitalizaciju hrvatskih kulturnih dobara.⁷⁵⁵ Nadalje, revitalizirana tvrđava sv. Mihovila, odnosno njezina ljetna pozornica koja je nekoliko puta u medijana oslovljena za najljepšu pozornicu na Mediteranu, kao i tvrđava sv. Nikole koja je 2017. godine upisana na Popis svjetske baštine UNESCO-a u sklopu nominacije „Obrambeni sustavi Republike Venecije XVI. i XVII. stoljeća“.⁷⁵⁶ Time je Šibenik postao jedini grad u Hrvatskoj koji ima dva spomenika na listi UNESCO-a, a peti u svijetu uz bok s Londonom, Berlinom, Pekingom i New Delhijem.⁷⁵⁷

⁷⁵⁵ Tvrđava kulture Šibenik, <https://tvrđjava-kulture.hr/hr/tvrđava-barone/revitalizacija-tvrđave/>, pristup 23.5.2024.

⁷⁵⁶ Kanal svetog Ante, <https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/posjet-tvrđavi-sv-nikole/informacije-o-tvrđavi>, pristup 23.5.2024

⁷⁵⁷ Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/hr-HR/sibenik-medu-pet-gradova-na-svijetu-koji-imaju-dva-unesco-va-spomenika>, pristup 13.5.2024.

4. Literatura

Knjige:

1. Grubišić S. (1974.), Šibenik kroz stoljeća, Šibenik: Muzej grada Šibenika
2. Gunjača, Z. (1976.), O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, Šibenik: Muzej grada Šibenika
3. Livaković I. (2002.), Tisućljetni Šibenik, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“
4. Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“
5. Pavičić T. (2008.), Šibenik u Kandijskom ratu, Šibenik: Muzej grada Šibenika
6. Zenić M. (2010.), Stari Šibenik kalama, skalama i butama, Zagreb: Zagrebački holding podružnica AMG

Katalozi :

1. Pavić J. (2018.), Šibenik grad tvrđava/ Vodič kroz fortifikacije Šibenika i njegovog distrikta u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik
2. Pavić J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik
3. Pavić J., Nakić A. (2021.), Mura Incognita, Nepoznata utvrđenja Šibenika i okolice (istraživanja 2017.-2021.), Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik

Znanstveni članci:

1. Nadilo B. (2001.), Tvrđava sv. Nikola ispred ulaza u šibensku luku, Građevinar, Vol.53 No.11, Zagreb, str. 747.-753.
2. Žmegač A. (2001.), Utvrda sv. Nikole pred Šibenikom, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, No.25, Zagreb, str. 91.-100.
3. Bogdan, Z. (2014), Kako su Šibenčani gradili i obnovili Barone, Bilten društva za očuvanje šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 52.-55.

4. Vulin Ileković D., Ileković B. (2014.), Tvrđava sv. Ivana – Šibenik KIDS LAB² LABORATORIJ+LABIRINT, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 44.-47.
5. Lozić, I. (2014.), Tvrđava Barone, Bilten društva za očuvanje Šibenske baštine Juraj Dalmatinac, broj treći, Šibenik, str. 48.-51.
6. Glavaš I. (2015.), Marginalije o tvrđavi sv. Nikole kod Šibenika i Velikim kopnenim vratima, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 39 No. 39., Zagreb, str. 131.-140.
7. Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijском ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 93.-98.
8. Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No.4, Šibenik, str. 91.-104.
9. Vezić P. (2016.), Tvrđava kao *teatron* u Šibeniku i Grad kao kulisa u Dubrovniku, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, Vol. XIII No. 3-4, Zagreb, str. 4.-8.
10. Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, Ars Adriatica, Zadar, str. 213.-226.
11. Glavaš I., Nakić A., Pavić J. (2017.), Sperone – najraniji poznati položaj za upotrebu vatrenog oružja na Tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 41/42. No. 41./42., Zagreb, str. 35.-44.
12. Glavaš I. (2017.), Tvrđava sv. Nikole – nova istraživanja, plan obnove i UNESCO, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, Vol. XIV No. 3-4, Zagreb, str. 70.-74.
13. Glavaš I., Karađole A., Pavić J., (2018.), O Tvrđavi Barone iznad Šibenika, Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 9, Zagreb, str. 49.-59.
14. Bilić D., Majer Jurišić K., Pavić J. (2019.), Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, Portal: Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No. 10., Zagreb, str. 27.-45.
15. Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol.63 No.1, Zagreb, str. 29.-43.
16. Glavaš I. (2020.), Bilješke o mletačkoj i austrijskoj fazi šibenske tvrđave sv. Nikole, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 43 44 No. 43 44, Zagreb, str. 23.-32.

17. Pavić J., Bakula A. (2020.), „Ljetna pozornica – neodgodiva potreba“: stara ideja o novoj namjeni tvrđave sv. Mihovila u Šibeniku u novinskim člancima i drugim arhivskim izvorima (1953. – 1975.), Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije, Vol.1 No.1, Šibenik, str. 222.-250.
18. Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No. 12, Zagreb, str. 61.-82.
19. Pavić J, Nakić A. (2021.), ŠPIRUN Tvrđava sv. Mihovila, Mura Incognita, Nepoznata utvrđenja Šibenika i okolice (istraživanja 2017.-2021.), Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 10.-16.
20. Pavić J, Nakić A. (2021.), SJEVEROISTOČNA FALSABRAGA Tvrđava sv. Mihovila, Mura Incognita, Nepoznata utvrđenja Šibenika i okolice (istraživanja 2017.-2021.), Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 16.-22.
21. Pavić J, Nakić A. (2021.), OTVOR U SJEVEROISTOČNOM BEDEMU Tvrđava sv. Mihovila, Mura Incognita, Nepoznata utvrđenja Šibenika i okolice (istraživanja 2017.-2021.), Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 22.-28.

Diplomski radovi:

1. Štrbinić L. (2017.), Projekti uređenja šibenskih tvrđava i analiza samoodrživosti tvrđave sv. Mihovila, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
2. Radić I. (2017.), Problem očuvanja i revitaliziranja šibenskih gradskih fortifikacija, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
3. Papeš K. (2019), Terminologija hrvatske fortifikacijske arhitekture, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet

Internetski izvori:

1. Sibenik, <https://www.sibenik.hr/>
2. International fortress council, [http://www.internationalfortresscouncil.org /](http://www.internationalfortresscouncil.org/)
3. SibenikIn, <https://www.sibenik.in/>
4. Sites Vauban, <https://sites-vauban.org/>
5. Collins dictionary, <https://www.collinsdictionary.com/>
6. Priroda-skz, <https://priroda-skz.hr/>

7. Juraj Dalmatinac, <http://www.jurajdalmatinac.com/>
8. Telegram, <https://www.telegram.hr/>
9. Sibenski/Slobodna Dalmacija, <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/>
10. Tvrđava kulture, <https://tvrđjava-kulture.hr/>
11. Indeks, <https://www.index.hr/>
12. Zupan.hr, <https://zupan.hr/>
13. Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/hr-HR>

5. Prilozi

Slika 1. Detalj Šibenika, preuzeto s: <https://www.camping.hr/cmsmedia/galerija/advent-sibenik-photo.jpg>, pristup 30.5.2024.

Slika 2. Grb grada Šibenika, preuzeto s: <https://www.sibenik.hr/tpl/stil/img/grad-sibenik-grb.gif>, pristup 30.5.2024.

Slika 3. Prikaz borbe Šibenika protiv Osmanskog carstva u prvim godinama Kandijskog rata, Joan Blaeu, preuzeto s: <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=566669>, Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, pristup 30.5.2024.

Slika 4. Plan tvrđave sv. Mihovila na karti grada i šibenskih utvrda Franje Zavora iz 1798. godine, preuzeto iz: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 95.

Slika 5. Coronellijeva grafika tvrđave sv. Mihovila iz izolarija Mari, Golfi, Isole, Spiagge, Porti, Citta, Fortezze, della Damazia, preuzeto iz: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 94.

Slika 6. Skicirani tlocrtni prikaz kaštela sv. Mihovila s glavnim sastavnicama, preuzeto iz: Radić. I. (2017.), Problem očuvanja i revitaliziranja šibenskih gradskih fortifikacija, diplomski rad, Sveučilište u zagrebu Filozofski fakultet, str. 18

Slika 7. Prikaz tvrđave sv. Mihovila u grafičkoj mapi Fortezze della Repubblica di Venezia, sec. XVII-XVIII, preuzeto iz: : Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 94.; dodatak dva crvena kvadrata: gore oznaka G i dolje oznaka F(dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 8. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na istočnu kortinu, 2012., fotografirao: Šinder Tomislav, fototeka Muzeja grad Šibenika, Inv. Br. /; dodatak fotografiji dvije crvene kružnice (lijevo: jugoistočna kula, desno: sjeveroistočna kula), crvena strelica pokazuje na istočnu kortinu (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 9. Vrata izgrađena u gotičkom stilu smještena na južnoj kortini uz jugoistočnu kulu, 2024., fotografirala Radovčić Bruna-Paula

Slika 10. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na sjevernu kortinu, 2012., fotografirao: Šinder Tomislav, fototeka Muzeja grad Šibenika, Inv. Br. /; dodatak fotografiji dvije crvene kružnice (lijevo veća poligonalna kula, desno: manja poligonalna kula) crvena strelica pokazuje na sjevernu kortinu (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 11. Vrata uz manju poligonalnu kulu smještenu na sjevernoj kortini, 2024., fotografirala Radovčić Bruna-Paula

Slika 12. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, srušena zapadna kortina, preuzeto iz: Radić I. (2017.), Problem očuvanja i revitaliziranja šibenskih gradskih fortifikacija, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, str. 14.; dodatak fotografiji crvena strelica koja označava srušenu zapadnu kortinu (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 13. Martin Kolunć Rota, detalj vedute Šibenika, oko 1570. godine, preuzeto iz: Bilić D., Majer Jurišić K., Pavić. J. (2019.), Dvostruki bedem u Šibeniku – funkcija, valorizacija i prezentacija, Portal: Godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda, No.10., str. 29.

Slika 14. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, južna kortina, preuzeto iz: Radić I. (2017.), Problem očuvanja i revitaliziranja šibenskih gradskih fortifikacija, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, str. 24.; dodatak fotografiji crvena strelica koja označava srušenu južnu kortinu (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 15. Grb na istočnoj kortini uz sjevernu kulu pred ulazom u predtvrđavski prostor, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 16. Grb obitelji Dolfin, na istočnoj kortini iznad ulaza u kaštel, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 17. Grb Mosija Grimanija na središtu istočne kortine, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 18. Grbovi na većoj sjevernoj poligonalnoj kuli, lijevo grb Antonia Michelija ili Francesca Michelija, u sredini grb Venecije, desno grb A. Correra, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 19. Grb Avise Venierija, unutrašnja strana sjeverne kortine, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 20. Grb obitelji Marcello, unutrašnja strana sjeverne kortine, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 21. Dva grba uz vrata na sjeverozapadnom uglu tvrđave, gore grb Venecije i dolje grb L.Vitturija, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 22. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, predprostor uz istočnu i južnu kortinu kaštela, 2012., fotografirao: Šinder Tomislav, fototeka Muzeja grad Šibenika, Inv. Br. /; dodatak strelice pokazuju predprostor uz istočnu i južnu kortinu kaštela (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 23. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, zapadni podzid tvrđave, 2012., fotografirao: Šinder Tomislav, fototeka Muzeja grad Šibenika, Inv. Br. /; dodatak fotografiji kvadrat pokazuje zapadni podzid tvrđave (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 24. Pogled na sjeverni zid zapadnog podzida koji na zapadu završava peterokutnom kulom, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 25. Pogled na obnovljeni bedem sjevernog podzida kaštela, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 26. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na dvostuki bedem, 2012., fotografirao: Šinder Tomislav, fototeka Muzeja grad Šibenika, Inv. Br. /; dodatak fotografiji crveni kvadrat koji označava dvostruku bedem (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 27. Coronellijeva grafika tvrđave sv. Mihovila iz izolarija Mari, Golfi, Isole, Spiagge, Porti, Citta, Fortezze, della Damazia, preuzeto iz: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 94.; dodatak crvena kružnica koja označava lokaciju špiruna (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 28. Zračni snimak špiruna, preuzeto iz: Pavić J., Nakić A. (2021.), ŠPIRUNA Tvrđava sv. Mihovila, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 15.

Slika 29. Detalj Coronellijeve grafike tvrđave sv. Mihovila iz izolarija Mari, Golfi, Isole, Spiagge, Porti, Citta, Fortezze, della Damazia, preuzeto iz: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 94.; dodatak crvena kružnica prikazuje lokaciju sjevernog podzida, mjesto arh. istraživanja (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 30. Pogled na zid sjevernog podzida sa sjevera, 2024., fotografirala Radovčić Bruna-Paula

Slika 31. Detalj Coronellijeve grafike tvrđave sv. Mihovila, preuzeto iz: Glavaš I. (2015.), Šibenska tvrđava sv. Mihovila u Kandijskom ratu, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.6., Zagreb, str. 94.; dodatak: oznaka X označava lokaciju otvora na sjeveroistočnom bedemu kaštela (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 32. Otvor na sjeveroistočnom bedemu kaštela, 2024., fotografirala Radovčić Bruna-Paula

Slika 33. Pogled na signalnu stanicu na jugoistočnoj kuli kaštela, preuzeto iz: Glavaš I. (2020.), O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol.63 No.1, Zagreb, str. 34.

Slika 34. Idejni projekt Harolda Bilinića s pozornicom ugrađenom u zapadni podzid tvrđave sv. Mihovila, preuzeto iz: Pavić J, Nakula A. (2020.), „Ljetna pozornica – neodgodiva potreba“: stara ideja o novoj namjeni tvrđave sv. Mihovila u Šibeniku u novinskim člancima i drugim arhivskim izvorima (1953. – 1975.), Slika 34. Idejni projekt Harolda Bilinića s pozornicom ugrađenom u zapadni podzid tvrđave sv. Mihovila, Istarski dalmatinski arhiva: Izvori i prilozi povijesti Dalmacije, Vol. 1 No.1, Šibenik, str. 227.

Slika 35. Snimak tvrđave sv. Mihovila iz zraka, pogled na pozornicu, 2017., snimak ustupila Tvrđava kulture Šibenik

Slika 36. Snimak tvrđave sv. Nikole iz zraka, 2023., fotografirao: L. Živković, privatna kolekcija

Slika 37. Jedan od sedam topovskih otvora na bastionu tvrđave sv. Nikole, 2024., fotografirala Radovčić Bruna-Paula

Slika 38. Pogled na istočnu kortinu tvrđave sv. Nikole, 2024., fotografirala Radovčić Bruna-Paula; dodatak dva crvena kvadrata koji označavaju: lijevo zazidani topovski otvor, desno topovski otvor prenamijenjen u pomoćni ulaz (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 39. Pogled na zapadnu kortinu tvrđave sv. Nikole, 2020., fotografirala Radovčić Bruna-Paula; dodatak crveni kvadrat koji označava četiri topovska otvora (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 40. Pogled na grudobrane bastiona tvrđave sv. Nikole, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 41. Detalj odvodnje kišnice na bastionu tvrđave sv. Mihovila, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 42. Unutrašnjost bastiona tvrđave sv. Nikole, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 43. Detalj pročelnog zida barutane, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 44. Detalj pregradnog zida barutane, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 45. Detalj začelnog zida barutane, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 46. Grbovi s lijeva prema desno: grb Petra Laude, grb Jakova Alvisea Veniera, grb Gaspara Mora, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 47. Grb tvrđavskog kaštelana koji datira iz 1584. godine, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 48. Detalj ulaznih vrata tvrđave sv. Nikole, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 49. Arhivska fotografija lava nad glavnim portalom tvrđave sv. Nikole, preuzeto iz: Glavaš I. (2015.), Marginalije o tvrđavi sv. Nikole kod Šibenika i Velikim kopnenim vratima, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 39 No. 39, Zagreb, str. 133.

Slika 50. Coronellijev crtež tvrđave sv. Nikole, preuzeto iz: Glavaš I. (2020.), Bilješke o mletačkoj i austrijskoj fazi šibenske tvrđave sv. Nikole, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 43 44 No. 43 44, Zagreb, str. 26.; dodatak dvije crvene kružnice: povišenje na polubastionima (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 51. Tlocrt tvrđave sv. Nikole, 1708., G. Juster (Ratni arhiv u Beču, Gla480d fol.244, Nr.XI), preuzeto iz: Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.12, Zagreb, str. 65.

Slika 52. Pogled na zapadnu kortinu tvrđave sv. Nikole, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula; dodatak crvena kružnica koja označava nadsvođenu prostoriju unutar kavalijera (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 53. Istraživanje tvrđave sv. Nikole 2016. godine, položaj između zapadnog *orekiona* i kortine tvrđave između dva polubastiona, fotodokumentacija Muzeja grada Šibenika, Inv. br. /

Slika 54. Detalj otkrivenog topovskog otvora tijekom istraživanja tvrđave sv. Nikole 2016. godine, fotodokumentacija Muzeja grada Šibenika, Inv. br. /

Slika 55. Pogled na signalnu stanicu na tvrđavi sv. Nikole, rujan 1971. godine, Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Splitu: arhiv i fototeka – snimka S. M., inv. br. 38617, br- neg. L-13785, preuzeto iz: Braut I., Majer Jurišić K., Škevin A. (2021.), Tvrđava sv. Nikole u Šibeniku – povijest i konzervatorska istraživanja građevinskih struktura, Portal: Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, No.12, Zagreb, str. 69.

Slika 56. Snimak tvrđave sv. Nikole iz zraka, 2023., fotografirao: L. Živković, privatna kolekcija

Slika 57. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1646. godine, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 101.; dodatak crvene strelice i brojevi 1-4: br. 1 označava *hornwerk*, br. 2. označaba bastione, br. 3 označava kortinu, br. 4 označava *tenalju* (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 58. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1647. godine, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 101.; dodatak crvena strelica i broj 5: br. 5 označava *hornwerk* (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 59. Detalj iz grafičke karte koja prikazuje izgled tvrđave sv. Ivana 1646. i 1647. godine, nepoznati autor, preuzeto iz: Pavić J. (2019.), Arhitekti obrane/ Profili autora šibenskih utvrđenja 16. i 17. stoljeća, Javna ustanova u kulturi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik, str. 33.

Slika 60. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1648./1649. godine, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 101.; dodatak crvene strelice i brojevi 1-2: br. 1 označava polumjesec, br. 2. označava sjeverne bastione (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 61. Natpis Barba Pesara 1649. godine na južnom zidu tvrđave sv. Nikole, 2024. fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 62. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1656. godine, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 101.; dodatak crvena strelica i broj 1: br. 1 označava reduto (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 63. Natpis Antonija Bernarda 1656. godine na sjevernoj kortini tvrđave, 2024.
fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 64. Shema razvoja tvrđave sv. Ivana 1660./1664. godine, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 101.; dodatak crvene strelice i brojevi 1-2: br. 1 označava plato, br. 2 označava polumjesec (dodala Radovčić Bruna-Paula)

Slika 65. Pokretni nalazi s tvrđave sv. Ivana – *gazzetta* od 2 solda, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 95.

Slika 66. Pokretni nalazi s tvrđave sv. Ivana – željezna topovska kugla, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 95.

Slika 67. Pomoćni otvor na unutarnjem *hornwerku* tvrđave sv. Ivana, preuzeto iz: Glavaš I., Pavić J. (2016.), Tvrđava sv. Ivana u Šibeniku – nove spoznaje i istraživanja, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 40, Šibenik, str. 95.

Slika 68. Stanje pomoćnog otvora na unutarnjem *hornwerku* tvrđave sv. Ivana, 2024.,
fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 69. Pogled na glavno pročelje barutane na tvrđavi sv. Ivana, preuzeto iz: Glavaš I. (2017.), Barutane (polveriere) na tvrđavama sv. Nikole i sv. Ivana u Šibeniku, *Ars Adriatica*, No. 7, Zadar, str. 222.

Slika 70. Pogled na glavno pročelje barutane na tvrđavi sv. Ivana, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 71. Natpis Benedetta Dolfina iz 1652. godine, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 72. Snimak tvrđave sv. Ivana iz zraka, 2012., fotografirao: Šinder Tomislav, fototeka Muzeja grad Šibenika, Inv. Br. /

Slika 73. Tvrđava sv. Ivana 2020. godine nakon procesa revitalizacije, preuzeto s: https://www.sibenik.hr/upload/projekti/2020/02/2020-02-12/45//291022755_577309220493368_2717167103075693244_n.jpg, pristup 30.5.2024

Slika 74. Tlocrt tvrđave Barone, V. Coronelli, 1688., preuzeto iz: Ćuzela J. (2005.), Šibenski fortifikacijski sustav, Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“

Slika 75. Ostaci izvornog ulaza u tvrđavu Barone u Šibeniku na vanjskom obrambenom bedemu, 2024., fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 76. Ostatak obrambenog bedema sa šetnicom koji počinje od sjeverozapadne kortine i ulaza u tvrđavu Barone iz njezine završne faze, 2024, fotografirala: Radovčić Bruna-Paula

Slika 77. Snimak tvrđave Barone prije obnove, preuzeto s: <https://mok.hr/kolumne/item/15084-tko-je-baron-von-degenfeld-po-kojem-je-tvrđava-barone-dobila-ime>, pristup 30.5.2024.

Slika 78. Terasa nekadašnjeg restorana na tvrđavi Barone, preuzeto s: <https://mok.hr/kolumne/item/15084-tko-je-baron-von-degenfeld-po-kojem-je-tvrđava-barone-dobila-ime>, pristup 30.5.2024.

Slika 79. Ruševni ugostiteljski objekt s plesnom terasom, preuzeto s: <https://sibenskiportal.hr/naslovna/obnova-tvrđave-barone-dokaz-da-se-u-sibeniku-moze-zivjeti-a-raditi-svjetske-stvari/>, pristup 30.5.2024.

Snimak 80. Snimak tvrđave Barone iz zraka, 2017., snimak ustupila Tvrđava kulture Šibenik

Sažetak

Diplomski rad se bavi proučavanjem svih tvrđava grada Šibenika, odnosno tvrđavom sv. Mihovila, sv. Nikole, sv. Ivana i tvrđavom Barone. Svaka tvrđava pojedinačno obrađena je preko pet glavnih točaka: povijesne okolnosti vezane za izgradnju tvrđava, njihova forma, arheološka istraživanja koja su provedena na njima, stanje prije obnove te sama revitalizacija. Tvrđava sv. Mihovila tijekom povijesti predstavlja je ključnu obrambenu točku grada Šibenika, utočište njegovim stanovnicima tijekom ratnih stanja, točka ispod koje je grad Šibenik formiran, a u novije vrijeme nerijetko se naziva centrom kulturnih događanja posebice vezano za glazbeni svijet. Tvrđava sv. Nikole primjer je vojnog mletačkog fortifikacijskog graditeljstva XVI. stoljeća, a posebna je po tome što je izolirani fortifikacijski element na moru. Izrazito važan dio fortifikacijskog sustava grada Šibenika, posebice tijekom XVII. stoljeća predstavljaju tvrđave sv. Ivana i Barone. Obje su odigrale ključnu ulogu u obrani grada od napada Osmanskog carstva 1647. godine. Danas, nakon procesa revitalizacije obje tvrđave predstavljaju važne primjeri na koji način tvrđave mogu biti obnovljene, kako im se može udahnuti novi duh te kako mogu postati jedne od glavnih turističkih atrakcija grada Šibenika.

Ključne riječi: tvrđava sv. Mihovila, tvrđava sv. Nikole, tvrđava sv. Ivana, tvrđava Barone, fortifikacijski sustav grada Šibenika

Summary

The thesis deals with the study of all the fortresses of the city of Šibenik: St. Michael, St. Nicholas, St. John and Barone Fortress. Each of them is elaborated through five thematic points: the historical circumstances related to the construction of the fortresses, their form, the archeological researches conducted, their state before the renovation and the revitalization process itself. Throughout history the Fortress of St. Michael was a key point of defense of the city of Šibenik, and also provided refuge for its inhabitants during the tough times, it represents the main point of the city's formation, while in recent times it is often called the center of cultural events, especially related to the world of music. Fortress of St. Nicholas is an example of the military Venetian fortification construction dating back to the 16th century, and its peculiarity lies in the fact of being isolated as an independent fortification at sea. An extremely important part of the fortification system of the city of Šibenik, especially during the 17th century, are fortresses St.

John and Barone. They both played an important role in the defense of the city against the Ottoman Empire in 1647. Today, after being revitalized, both fortresses represent an important example of how fortresses could be renovated, how they can be given the new spirit, and how they can become one of the main tourist attractions of the city of Šibenik.

Keywords: fortress St. Michael, fortress St. Nicholas, fortress St. John, fortress Barone, the fortification system of the city of Šibenik

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja BRUNA PAULA RADUČIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e magistra/magistrice POVIJESTI UMETNOSTI I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 9.1.2024.

Potpis

Bruna P. Radučić

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: BRUNA-PAULA RADUČIĆ

Naslov rada: FORTIFIKACIJSKI SUSTAV GRADA ŠIBENIKA
OD XV. DO XVIII. STOLJEĆA

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, POUJEST UMYETNOSTI

Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
IVANA PRIJATELJ RAVIČIĆ, PROF. DR. SC.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
VEDRAN BARBARIĆ, IZV. PROF. DR. SC.
FRANE PRPA, ASISTENT

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 9. 7. 2024.

Potpis studenta/studentice: Bruna P. Radučić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.